

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Veri Okur-Yazarlığı ve Veri Görselleştirme

Eğitim Materyali

**CEYLAN ENGİN
LADİN TOPLU
MERYEM UYAYER**

2025

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz III

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Veri Okur-Yazarlığı ve Veri Görselleştirme

Eğitim Materyali

Dr. Ceylan Engin

Ladin Toplu

Meryem Uyaver

CEİD YAYINLARI

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Veri Okur-Yazarlığı ve Veri Görselleştirme

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

ISBN: 978-625-7666-32-9

Tel: 0 312 440 04 84

www.ceid.org.tr

www.ceidizler.ceid.org.tr

Kapak/İç Tasarım: Hasan Kürşat Akcan

Bu yayın Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir. İçeriği yalnızca Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği sorumluluğundadır ve her zaman Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmaz.

İçindekiler

I. TOPLUMSAL CİNSİYET VERİLERİ	5
A. Veri nedir?	5
B. Veri Türleri ve Veri Toplama Aşamasında Kullanılabilecek Yöntemler	7
1. Nicel veri	8
2. Nicel verilerin toplanması	9
3. Nitel Veri	17
4. Nitel verilerin toplanması	18
5. Karma Veri	24
6. Karma araştırma verilerinin toplanması	25
7. Büyük Veri	25
8. Büyük verinin (big data) toplanması	27
9. Veri Kaynakları	27
10. Veri Tabanları	28
Sonuç	32
II. TOPLUMSAL CİNSİYET VERİLERİNİN GÖRSELLEŞTİRİLMESİ VE YORUMLANMASI	33
A. Toplumsal Cinsiyet Verilerini Görselleştirmenin Amaçları ve Önemi	33
B. Toplumsal Cinsiyet Verilerinin Tabulasyonu	35
C. Toplumsal Cinsiyet Verileriyle Hazırlanan Grafikler	41
1. Pasta (Dilim) Grafik	44
2. Halka (Donut) Grafik	47
3. Çubuk Grafik	48
4. Histogram	58
5. Çizgi Grafik	59
6. Nüfus Piramidi	65
7. Alan Grafiği	67
8. Harita	68
9. Kelime Bulutu	71
10. Ağaç Haritası Grafiği	73
III. TOPLUMSAL CİNSİYET VERİLERİNİN YAYGINLAŞTIRILMASI	75
A. Verilerin yaygınlaştırılmasında hedef kitle ve veri paylaşımının amaçları	75
B. Veri yaygınlaştırmada kullanılan yayın türleri	76
1. İstatistik yayınları	76
2. Araştırma raporları	77
3. Akademik yayınlar	77
4. İnfografik	78
5. Bilgi notu	80
C. Veri yaygınlaştırma kanalları	84
1. Geleneksel medya	84
2. Dijital medya	86
3. Sosyal medya kampanyaları	88
D. Verilerin yaygınlaştırılmasında dikkat edilmesi gerekenler	90
Kaynakça	92

I. TOPLUMSAL CİNSİYET VERİLERİ

A. Veri nedir?

Veri kelimesiyle her geçen gün daha sık karşılaşırız. Günümüzde veri, hayatın farklı alanlarında çeşitli kararların alınmasına yardımcı olan, yeniliklere kapı aralayan ve ilerlemeyi destekleyen değerli bir kaynak hâline gelmiştir. Hangi alanda olursa olsun veri, bilginin ve fikirlerin temelini oluşturur. Bu bölümde verinin tanımını, çeşitli biçimlerini ve özellikle de toplumsal cinsiyet eşitliğini savunmadaki kritik rolünü inceleyeceğiz.

Türk Dil Kurumunda “veri” kelimesinin çeşitli anlamlarına yer verilmiştir. Bu anlamlar arasında “Bir araştırmanın, bir tartışmanın, bir muhakemenin temeli olan ana öge”, “Gözlem ve deneye dayalı araştırmanın sonuçları” ve “Bir sanat eserine veya bir edebî esere temel olan ana ilkeler” gibi çeşitli tanımlar bulunmaktadır (Türk Dil Kurumu, t.y.). Bilimsel anlamda ise araştırma verisi, “orijinal araştırma bulgularını doğrulamak için toplanmış, üretilmiş, gözlenmiş veya yaratılmış her türlü veriye verilen ad” olarak tanımlanır (Araştırma Verileri Yönetimi Eğitim Portalı, 2024).

Veri denince akla ilk olarak sayısal (nicel) veriler gelse de veri kavramı yalnızca sayılar ve istatistiklerle sınırlı değildir; görseller, metinler ve ses kayıtları gibi nitel verileri de unutmamak gerekir. Örneğin demografik çalışma yapan bir sosyolog anket yöntemi ile sayısal veri elde ederken saha araştırması yapan bir antropolog ses kaydı alarak veya günlük tutarak veri toplayabilir. Bunun yanı sıra, araştırmacılar medya organlarından yararlanarak dijital platformlardaki içerikleri de veri olarak kullanabilir. Aslında etrafımızdaki dünyayı anlamamıza yardımcı olan her şeyin birer veri olduğunu söylemek mümkündür. En genel anlamıyla veri; gözlem, ölçüm veya araştırma yoluyla toplanan rakamları ve bulguları ifade eder. Bu eğitim materyalinde ise hak temelli toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesi amacıyla üretilen verilere odaklanılmaktadır.

Toplumda cinsiyet eşitliğini sağlamak için kadınların ve LGBTİ+ bireylerin karşı karşıya kaldıkları durumları doğru şekilde yansıtan güvenilir ve kaliteli verilere sahip olmamız çok önemlidir.

Toplumsal cinsiyet verileri, katılımcıların cinsiyetinin önemli bir değişken olarak veri toplama sürecine sistematik bir şekilde dahil edilmesi ile elde edilir (Carboni, 2021). Ancak toplumsal cinsiyet verileri, yalnızca cinsiyete göre ayrılmış veriler demek değildir. Bu verilerin aynı zamanda farklı cinsiyet gruplarının yaşamlarının çeşitli boyutlarını ve özellikle eşitsizliklere en çok maruz kaldıkları alanları kapsayacak şekilde, cinsiyetlerin deneyimlerindeki çeşitliliği yeterince yansıtan kavram ve tanımlara dayanması gerekir (Oficina del Dato, 2022). Buna ek olarak toplumsal cinsiyet verileri, önyargılara yol açabilecek sosyal ve kültürel faktörler ile kalıplaşmış yargılardan kaçınan veri toplama yöntemleri kullanılarak elde edilmelidir.

Toplumsal cinsiyet verileri, deneyimler ve fırsatlar açısından cinsiyetler arasındaki farklılıkları ve eşitsizlikleri dikkate alıp bunları açıkça ortaya koymayı amaçlar. Bu veriler, toplumun çeşitli alanlarındaki eşitsizliklerin gözler önüne serilmesine yardımcı olmanın yanı sıra farklı cinsiyetlerin sosyal, ekonomik ve siyasi faktörlerden nasıl etkilendiğine dair bilgi sağlar. Toplumsal cinsiyet verileri; sağlık, eğitim, ekonomi ve siyaset gibi çeşitli alanlardaki toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin toplumun geneli tarafından anlaşılmasında ve bu eşitsizliklerin üstesinden gelinmesinde önemli bir rol oynar.

Toplumsal cinsiyet verilerinin hayatın farklı alanlarındaki çeşitli kullanımlarına örnek verelim. Üreme sağlığı hizmetlerine erişim oranları, sağlık alanındaki toplumsal cinsiyet verilerinden biridir. Bu konunun göstergeleri arasında gebeliği önleyici yöntem kullanım oranı ve aile planlaması hizmetlerine talep oranı yer almaktadır. Ekonomi alanında ise istihdama yönelik toplumsal cinsiyet göstergelerinden bahsedilebilir. Örneğin cinsiyetler arası iş gücüne katılım oranları ve ücret oranları karşılaştırılarak bu alanda cinsiyete bağlı eşitsizlikler ortaya konulabilir. Eğitim alanında, toplumsal cinsiyete duyarlı veriler eğitime katılım oranları ve okuryazarlık seviyeleri gibi göstergeleri cinsiyet bağlamında inceleyerek kadınlar ve kız çocukları için eğitime erişimin önündeki engelleri vurgulayabilir. Politika alanında ise toplumsal cinsiyete dayalı veriler, meclisteki kadın milletvekili oranı gibi göstergeler aracılığıyla kadınların siyasete katılımını ve politika yapım sürecinde oynadıkları rolü inceleyebilir.

Düzenleme ve analiz de dahil olmak üzere veri toplama sürecinin her aşamasında toplumsal cinsiyet konusuna hassasiyet gösterilmelidir. Bu hassasiyet, veri toplama aşamasından başlayarak verinin niteliklerinden analizine kadar her adımda toplumsal cinsiyet eşitliği

gözetilerek hareket etmeyi gerektirir. Veriyle ilgili tüm süreçlerde toplumsal cinsiyetin ve toplumsal cinsiyetle ilişkili değişkenlerin göz önünde bulundurulması, cinsiyet eşitsizliklerinin daha net bir şekilde ortaya konmasını sağlar. Bu nedenle, bu bölümde verinin niteliklerinden toplanmasına kadar her aşama toplumsal cinsiyet bağlamı gözetilerek ele alınacaktır.

B. Veri Türleri ve Veri Toplama Aşamasında Kullanılabilecek Yöntemler

Toplumsal cinsiyet verileri toplanırken ve analiz edilirken farklı yaklaşımlar, araştırma soruları ve değişkenler doğrultusunda farklı veri türleri kullanılabilir. Farklı veri türleri, araştırmacıların toplumsal cinsiyet temelli sorunları çeşitli açılardan analiz edilebilmesini sağlar. Veri türlerinin çeşitliliği sayesinde araştırmacılar toplumsal cinsiyete dair olguları derinlemesine anlayabilir ve farklı veri toplama araçlarından yararlanarak kapsamlı araştırmalar ortaya koyabilir.

Hak savunuculuğu amacıyla kullanılan veriler, sayısal veri setlerinden mülakatlara, saha notlarına, arşivlere ve etnografik araştırmalar için toplanan belgelere kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Bu veriler, toplumsal olguların sayısal değerini (nicel yaklaşım) veya özelliklerini (nitel yaklaşım) inceleyebilir. Nicel, nitel, karma yöntem ve büyük veri türleri, araştırmacıların toplumsal cinsiyet eşitliğini incelemesine ve bu konudaki veri eksikliğini kapatmasına yardımcı olur.

Nitelikleri bakımından birbirinden ayrılan veriler, veri toplama süreçlerinin de farklı biçimlerde karşımıza çıkmasını sağlar. Veri türlerini ve toplama yöntemlerini inceleyen bu bölüm, veri türüne uygun metotların izlenebilmesi için bir referans olarak değerlendirilebilir. Toplumsal cinsiyet verileri toplamak için kullanılan yöntemler, farklı cinsiyet gruplarının deneyimlerini ve karşılaştıkları zorlukları dikkate alarak bu alandaki veri eksikliğini gidermeye ve toplumsal cinsiyete dair önyargıları azaltmaya çalışır (United Nations Statistical Division, 2016). Bu bölümde, veri türlerini genel olarak ele aldıktan sonra, her bir veri türünün toplumsal cinsiyet verileri bağlamında nasıl kullanıldığını inceleyeceğiz.

1. Nicel veri

Nicel veri; sayılar, oranlar, yüzdeler ve göstergelerle ifade edilebilen, istatistiksel analizlere uygun verilerdir. Nicel veriler genellikle örneklem araştırmaları (survey research) ve nüfus sayımlarından elde edilir. Nicel veriler genellikle büyük gruplardan toplanır ve nicel veri analizi, belirli büyük nüfus gruplarına dair bilgileri özetleyerek bu büyük grup hakkında genellemeler yapabilmemizi sağlar. Bu nedenle, nicel veri analizi yapılırken bilgilerin toplandığı zaman dilimini ve coğrafi alanı belirtmek çok önemlidir. Bu analizler, bir olgunun ne olduğu, miktarı, ne kadar yaygın görüldüğü ve ne sıklıkla meydana geldiği gibi temel sorulara yanıt verir (Yüksel-Kaptanoğlu, Arslan & Akyıldırım, 2021).

Toplumsal cinsiyet odaklı nicel veriler, cinsiyetler arasındaki farkları ölçmemizi ve analiz etmemizi sağlar. Söz konusu nicel veriler olduğunda analizler sırasında istatistiksel modeller, regresyon analizleri veya korelasyon gibi yöntemler kullanılabilir. Bu analizler sonucunda geniş örneklemde içinde karşılaştırmalar yapılabilir, eğilimler belirlenebilir ve ilgili olgular arasında nedensellik kurulabilir. Örneğin, ülkelerin işgücüne katılım oranları, eğitim seviyeleri, ev içi iş bölümü dağılımı ve sağlık göstergeleri gibi konularda kadınlar ve erkekler arasındaki farklar nicel verilerle belirlenebilir. Kadınların işgücüne katılım oranı, toplumsal cinsiyete dayalı ücret farkları ve kadınların sağlık hizmetlerine erişimi gibi konulardaki istatistikler, cinsiyetler arasındaki eşitsizliklerin boyutunu anlamak ve politikalar geliştirmek için kullanılabilir. Böylelikle, nicel veriler sayesinde cinsiyet eşitsizliğiyle ilgili genel eğilimler ve sorunlar daha net bir şekilde ortaya konabilir.

Aşağıda, nicel bir toplumsal cinsiyet verisi örneği verilmiştir. Bu örnekte, Türkiye’deki kadınların yaş gruplarına göre eğitim seviyelerinden bahsedilmektedir. Örnekte, yukarıda bahsi geçen bilgilere uygun olarak hem konum (Türkiye) hem de yıl (2018) bildirilmiştir. Örnek bizlere, Türkiye’de eğitimin gittikçe yaygınlaşması ile beraber genç yaş grupları arasında eğitim seviyesinin arttığını göstermektedir:

Türkiye genelinde, 2018 yılında 45-49 yaş grubundaki kadınların %16’sı hiç eğitim almamış ya da ilkokulu bitirmemişken bu oran 25-29 yaş grubundaki kadınlarda %10’a düşmektedir (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2018).

2. Nicel verilerin toplanması

Nicel veriler sayısal analize uygun niteliği ile, özellikle toplumda gözlemlenen çeşitli tutum ve davranışlar hakkında genele uygulanabilir yorumlar yapabilmek amacıyla yürütülen araştırmalarda temel bir veri türü olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle nicel verilerin toplanmasında büyük evrenlerle yapılan anket çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. Anketler, çeşitli temalar etrafında hazırlanmış belirli bir soru setini içerir ve bu standardize soru seti kullanılarak katılımcılardan ilgili cevaplar toplanır. Sabit soru seti sayesinde veri toplama süreci zaman ve bütçe bakımından daha öngörülebilir hâle gelir. Bunun yanında anketlerin genellikle belirli yanıt şıklarını içeren kapalı uçlu sorulardan oluşması, yanıtların sayısal olarak kodlanmasını ve böylece oluşturulan değişkenler arasındaki korelasyonları ve etkileşimleri ortaya koyacak analizlerin yapılmasını sağlar.

Araştırmada daha fazla nüans ve çeşitlilik gözlemlemek için anketlerde açık uçlu sorulara da yer verilebilir. Nicel verilerin toplanması için özellikle aile, istihdam, eğitim ve sağlık gibi çeşitli konuları kapsayan anketler hazırlanabilir. Örneğin Hacettepe Üniversitesi Nüfus Enstitüsü tarafından her beş yılda bir düzenlenen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması ile kadınların evlilik, doğurganlık ve aile planlaması gibi çeşitli konulardaki bilgilerine ve tercihlerine dair veriler elde edilir.¹ Bunun yanında toplumsal cinsiyet verilerinin yalnızca kadınları değil tüm cinsiyet kimliklerini kapsayacak bir nitelik kazanması önemlidir. Bu konuda Türkiye’de yapılan çalışmalardan biri Kaos GL Derneği tarafından yürütülen LGBTİ+’lara Dijital Şiddet Araştırması’dır. Bu araştırma, LGBTİ+’ların dijital platformlarda maruz kaldığı şiddet, zorbalık ve nefret söylemi hakkındaki verilerin yanı sıra dijital ortamlardaki olumsuz durumlarla mücadele yöntemlerine değinmektedir. Bunun yanında, ülkemizde ve dünya genelinde azınlık cinsiyet kimliklerine yönelik çalışmalar oldukça kısıtlıdır, bu nedenle LGBTİ+’lara odaklanan nicel veri toplama çalışmalarının artması gereklidir.

Anket soruları hazırlanırken kapalı uçlu sorularda yanıt kategorilerinin herkesi kapsayacak şekilde düzenlenmesine dikkat edilmelidir. Örneğin kişilerin cinsiyet kimliğini soran bir soruda “Kadın” ve “Erkek” seçeneklerine ek olarak ikili cinsiyet kalıplarını reddeden “Non-binary/ikili cinsiyet dışı” seçeneği de eklenebilir. Ayrıca kendini farklı bir kategoride tanımlayan veya

¹ 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasında yer alan çeşitli sorulara ve anketin temel bulgularına erişmek için HÜNEE (2019). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/323>)

herhangi bir kategoride tanımlamayan kişiler için de ankette mutlaka “Diğer” seçeneği yer almalıdır. Bunun yanında katılımcılar her anket sorusuna cevap vermek istemeyebilir. Bu gibi durumlar için katılımcılara anket çalışmasının en başında “Fikrim yok” ve “Belirtmek istemiyorum” gibi seçenekleri de tercih edebilecekleri bildirilmelidir.

Anket soruları hazırlanırken nötr bir dil kullanmak öncelenmeli, böylece katılımcıları belirli cevaplara yönlendirebilecek bir üslubun önüne geçilmelidir. Ayrıca anketin genelinde kapsayıcı bir dilin kullanılması da önemine rağmen sıklıkla göz ardı edilen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim gibi konu başlıklarının anketlerde geleneksel olarak ikili cinsiyet normlarına göre düzenlendiği Dünya Değerler Araştırması, Avrupa Sosyal Araştırması ve Türkiye Aile Yapısı Araştırması gibi bilindik anket çalışmalarında dahi sıklıkla görülmektedir. Bu durumda cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim bakımından “azınlık” olarak adlandırılacak gruplara dair veriler içeren anket çalışmaları genellikle sivil toplum kuruluşlarının çabalarıyla sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle sivil toplum bileşenlerinin yürüttüğü anket araştırmalarını toplumsal cinsiyete duyarlı olacak şekilde geliştirmek, bu alanda ülkemizdeki veri eksikliğini gidermenin yanı sıra akademi ve politik kurumlar gibi farklı çalışma alanlarını da besleyecek bir veri ekosistemine katkıda bulunacaktır.

Anket çalışmalarında katılımcıların gönüllülüğü esastır, bu nedenle çalışmanın en başında katılımcıları çalışma hakkında bilgilendirmek ve kendilerinin çalışmaya gönüllü katılımına dair beyanlarını almak gerekir. Ayrıca katılımcılara anket çalışmasından istedikleri zaman çekilebilecekleri de hatırlatılmalı, böylece herhangi bir baskı ortamının oluşmasının önüne geçilmelidir. Bunun yanında ankete katılan katılımcılara, kimliklerinin gizli kalacağını ve cevaplarının anonim olarak kullanılacağını güvencesi verilmelidir. Anket çalışmalarında dikkat edilmesi gereken diğer bir konu, veri toplama sürecinde, özellikle kadınların şiddet deneyimleri gibi hassas konulara değinildiğinde, katılımcıların yalnız olduğundan emin olmaktır. Bu tür araştırmalarda katılımcıların güvenliği öncelenmelidir, görüşme ortamı katılımcıların kendilerini rahat hissedebilecekleri şekilde tasarlanmalıdır ve herhangi bir şiddet durumunda başvurulabilecek kaynak ve kuruluşlar katılımcılarla paylaşılmalıdır. Ayrıca, araştırmada görev alacak kişiler, etik ilkeler konusunda eğitimlerden geçmiş olmalıdır (Dünya Sağlık Örgütü, 2021). Veri toplama yöntemi (yüz yüze, telefon, internet) ne olursa olsun, doğabilecek riskler göz önünde bulundurulmalı, katılımcıların güvenliğine ve mahremiyetine öncelik verilmelidir.

Araştırmacıların önem vermesi gereken bir diğer nokta, katılımcıları ve katılımcıların deneyimlerini doğru bir şekilde, basmakalıp yargılarda bulunmadan temsil edecek bir çalışma tasarımı oluşturmaktır. Anketlerin hangi grupları temsil edeceğinde belirleyici olan faktör, anketi yürütürken nasıl bir örnekleme yönteminin izleneceğidir. Araştırma sorusunu yanıtlamak için başvuru alan tüm birey ve birimlerden oluşan gruba araştırmanın **evreni/popülasyonu** denir. **Örnekleme ise, belirli bir amaçla ve belirli bir strateji sonucunda seçilmiş bir katılımcı grubunu tanımlar.** Örneğin bir üniversitede yapılacak bir çalışmada, çalışmanın evreni bu üniversitede okuyan tüm öğrenciler iken, araştırmanın örnekleme bu öğrenciler arasından seçilen birtakım kişilerdir. Bunun yanında, belirli bir konuda gazete taraması yapacak bir araştırmanın evreni tüm gazeteler iken, bu araştırmanın örnekleme araştırmacının seçtiği belirli gazetelerdir.

Örnekleme yer alabilecek tüm birim ya da kişileri içeren liste veya veri tabanına ise örneklem çerçevesi denir. Örneğin Türkiye’de ilkökula giden kız çocuklarının sosyoekonomik durumuna yönelik bir çalışmanın evreni Türkiye’de ilkökula kayıtlı olan tüm kız öğrencilerdir. Bu çalışmanın örneklem çerçevesi ise Türkiye’de ilkökula kayıtlı olan tüm kız çocuklarının listesidir. Bu liste, Milli Eğitim Bakanlığının kayıtlarında yer almaktadır. Araştırmanın örnekleme, bu listeden seçilecek kız öğrencilerden oluşur. Örneklem çerçevesini oluşturan idari kayıtlara ulaşmak veriye erişmenin teknik ve finansal zorlukları, veri gizliliğinin sağlanması için alınan önlemler ve veri eksikliği nedeniyle zor olabilir. Örneklem seçimi sırasında bu zorluklar göz önünde bulundurulmalıdır.

Örneklem, rastgele veya rastgele olmayan yöntemlerle seçilebilir. Nicel veri toplanırken genellikle rastgele örnekleme teknikleri kullanılır. Rastgele örnekleme yöntemleri, bir popülasyondaki her bireyin örnekleme seçilme olasılığının eşit olduğu tasarımlardır. Rastgele örnekleminin olasılığa dayanan doğası, seçilen katılımcıların toplumun genel karakteristiklerini yansıtır olma ihtimalini artırır ve böylece anketten elde edilecek sonuçları toplumun bütününe genellenebilir kılar. Yaygın olarak kullanılan dört rastgele örnekleme tekniği vardır (Schutt, 2019):

1. Basit rastgele örnekleme: Basit rastgele örnekleme yöntemiyle oluşturulan örneklerde, araştırma evrenindeki her kişinin/birimin seçilme olasılığı eşittir. Bu yöntem ile örneklem oluşturulurken genellikle bilgisayar programlarından yararlanılır. Bu yöntemi kullanan araştırmacılar, öncelikle rastgele seçime katılacak tüm birim/kişileri numaralandırmalıdır. Ardından bilgisayar programı, araştırmacının istediği örneklem büyüklüğüne uygun olacak şekilde rastgele bir şekilde numara seçer. Bu numaraya sahip olan birimler/kişiler, örnekleme oluşturur. Bu sayede her birim veya kişinin seçilme ihtimali eşittir. Aşağıda, basit rastgele örnekleme ile yapılan bir araştırma örneğine yer verilmiştir:

Sağlık Çalışanlarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi adlı çalışmada bir üniversite hastanesinde çalışan 462 hekim ve 445 hemşireden oluşan araştırma evreninden basit rastgele örnekleme yöntemi ile 138 hekim ve 133 hemşire seçilerek araştırmanın örnekleme oluşturulmuştur. Bu sayede hastanedeki tüm çalışanlara genellenebilen bulgular elde edilmiş, genel olarak çalışanların büyük bir kısmının toplumsal cinsiyet kavramı konusunda bilgi sahibi olduğu bulunmuştur (Özden & Gölbaşı, 2018).

2. Tabakalı örnekleme: Bir popülasyon içindeki farklı grupları örneklem içinde temsil etmek için tabakalı örnekleme yönteminden yararlanılabilir. Bu örnekleme sisteminde cinsiyet, etnisite, mezhep veya yerleşim bölgeleri gibi nitelikler üzerinden alt gruplar oluşturulur ve sonrasında katılımcılar her bir alt grup içinde rastgele seçilir. Tabakalı örneklemede ayrıca alt gruplardan seçilecek kişi sayısı, alt grupların toplum içindeki oranını örneklem düzeyinde temsil edecek biçimde belirlenir. Tabakalı örnekleme yöntemini uygulayabilmek için popülasyon özelliklerini bilmemiz ve bu özelliklere göre alt grupları belirlememiz gerekir. Aşağıda, tabakalı örnekleme ile yapılan bir araştırma örneğine yer verilmiştir:

Türkiye’de Yasayan Farklı Etnik Gruplara Mensup Kadın Seçmenlerin Oy Verme Davranışlarında Eş ve Yakın Çevre Etkisi: Sivas İli Örneği başlıklı çalışmada Sivas’ta farklı etnik gruplara mensup kadınların oy verme davranışlarında eşlerinin ve yakınlarının etkisi incelenmiştir. Bu amaçla araştırmacılar, etnik grupların Sivas’taki kayıtlı seçmen kitlesi içindeki payını baz alarak katılımcıları aynı yüzdelik dağılımı yansıtacak biçimde Sünni, Alevi, Çerkez, Kürt ve Ermeni kadınlar içinden farklı oranlarda seçmiştir (Ergül Güvendi, 2022). Araştırmanın sonuçları, oy kullanırken Kürt kadınların eş ve yakın çevrelerinden en çok etkilendiklerini, Çerkez kadınların kararsız kaldıklarını, Sünni Türk ve Ermeni kadınların etkilenmediklerini, Alevi kadınların ise en az etkilenen grup olduğunu ortaya koymuştur.

3. Küme örnekleme: Küme örnekleme, popülasyon özelliklerinin bilinmediği durumlarda yaygın olarak kullanılır. Küme örnekleme yönteminde popülasyon homojen küçük gruplara, yani kümelere bölünür ve sonrasında bu kümelerden bazıları rastgele seçilir. Bu sayede tabakalı örnekleme yöntemine göre zaman ve maliyet açısından daha az karmaşık bir yol izlenmiş olur. Aşağıda, küme örnekleme ile yapılan bir araştırma örneğine yer verilmiştir:

Öğretmenlerin Toplumsal Cinsiyet Algıları ve Kadın Yöneticilere Karşı Tutumları Arasındaki İlişki adlı araştırmanın evreni, Siirt ilindeki okullarda görev yapan 965 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırmacılar, küme örnekleme yoluyla önce okulları “İlkokul”, “Ortaokul” ve “Lise” gibi kümelere ayırmış, ardından 445 öğretmen içeren örneklemi oluşturmuşlardır. Araştırmanın bulguları, öğretmenlerin kadın yöneticilere karşı tutumunun, cinsiyet ve yaş değişkenlerine bağlı olduğunu ortaya koymuştur (Erbek & Çoğaltay, 2022).

4. Sistemik rastgele örnekleme: Sistemik rastgele örnekleme, basit rastgele örneklemenin bir çeşididir. Özellikle araştırma evreninin büyük olduğu durumlarda tercih edilir. Sistemik rastgele örnekleme, genellikle tabakalı örnekleme veya küme örnekleme yöntemleriyle birlikte kullanılır. Bu yöntemde, ilk birim/kişi listeden rastgele seçilir, ardından listede belirli aralıklarla atlayarak birimler/kişiler seçilmeye devam edilir. Diğer bir deyişle, örnekleme dahil edilecek seçilecek birimler listeden eşit aralıklarla seçilir. Bu eşit aralığı hesaplamak için evrendeki birim sayısı, örneklem büyüklüğüne bölünür. Aşağıda, sistemik rastgele örnekleme ile yapılan bir araştırma örneğine yer verilmiştir:

Evli Erkeklerde eşlerine Yönelik Şiddet ve İlişkili Etmenler adlı çalışmada, sistemik rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak İzmir’in Esentepe Sağlık Ocağı bölgesinde yaşayan 2615 evli erkek (araştırma evreni) arasından 254 erkeğe ulaşılmıştır. Bu sayede seçilen örneklemin Esentepe bölgesindeki erkekleri temsil ettiği ve bulguların bu bölgeye genellenebileceği söylenebilir. Araştırmanın bulguları arasında psikolojik şiddetin beklenenden yüksek olduğu ve erkeklerin üçte birinin ekonomik ve fiziksel şiddet uyguladığı yer almaktadır (Dönmez, Şimşek & Günay, 2012).

Tüm bunlara rağmen rastgele örnekleme yöntemlerinde LGBTİ+’lar gibi toplum içinde düşük oranlara sahip grupların görünürlüğünü mümkün kılmak oldukça zor olabilir. Bu durumda azınlık grupları temsil etme kaygısı taşıyan çalışmalarda olasılığa dayanmayan örnekleme yöntemlerinin kullanılması da uygundur. Örneğin Kaos GL ve Kadir Has Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi iş birliğiyle yapılan Türkiye’de Kamu Çalışanı Lezbiyen,

Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu (2023) adlı araştırma, kendini LGBT+ olarak tanımlayan kamu çalışanlarının deneyimleri üzerine odaklanmaktadır. Bu nedenle, araştırmanın 197 kişiden oluşan örnekleme, herhangi bir genellenebilirlik kaygısı gütmekten Türkiye’de kamu sektöründe çalışan ve LGBTİ+ olduğunu beyan eden kişilerden oluşmaktadır. Görüldüğü üzere rastgele olmayan örnekleme yöntemleri sayesinde hedeflenen demografik profillere sahip bireyler özellikle seçilebilir ve LGBTİ+’lar gibi azınlık gruplar hakkında bilgi edinilebilir.

Anket çalışmaları yapılırken telefon konuşmaları, çevrim içi anket formları, çevrim içi görüşmeler veya yüz yüze görüşmeler gibi çeşitli yöntemler kullanılabilir. Anket çalışmalarında kullanılan en yaygın yöntemler aşağıda listelenmiştir:

1. Kalem ve Kağıtla Yüz Yüze Görüşme (Pen and Paper Personal Interviewing [PAPI]): En geleneksel anket toplama yöntemi olan PAPI yönteminde görüşmeler katılımcılarla yüz yüze gerçekleştirilir ve soru kağıdı görüşmeci tarafından doldurulur. Kimi sorularda soru kağıdı katılımcıya verilebilir ve böylece katılımcının ilgili soruları görüşmeci ile iletişime geçmeden doldurması sağlanabilir. Özellikle katılımcının yanıtını görüşmeci ile paylaşmaktan çekinebileceği hassas konularda katılımcıya bu konforu tanımak faydalı olabilir. Bunun yanında PAPI yöntemine dayanan anketlerde yanıtların kodlama sistemine işlenmesi sırasında hata oranı bilgisayar destekli yöntemlere kıyasla daha yüksek olabilmekte, ayrıca yanıtları yeniden bir arayüze aktarmak zaman açısından dezavantaj oluşturabilmektedir. Bu durumda bilgisayar destekli görüşme yöntemleri kimi zaman daha kullanışlı olabilir.

2. Bilgisayar Destekli Yüz Yüze Görüşme (Computer-Assisted Personal Interviewing [CAPI]): Bir diğer yüz yüze veri toplama yöntemi olan CAPI yönteminde anket formu bir tablet üzerinden takip edilir ve böylece yanıtların kaydedilmesi daha hızlı ve kolay bir süreç hâline gelir. Yanıt oranının en yüksek olduğu görüşme yöntemi olan CAPI yöntemi, kolay işleyen sistemi sayesinde daha karmaşık soruların da sorulabilmesini mümkün kılar. Bunun yanında hem yüz yüze ziyaretlerin hem de bilgisayar ve arayüz desteğinin maliyeti bir araya geldiğinde CAPI yönteminin yüksek bütçe gerektiren bir yöntem olduğu da unutulmamalıdır.

3. Bilgisayar Destekli Telefon Görüşmesi (Computer-Assisted Telephone Interviewing [CATI]): CATI yöntemi yüz yüze görüşmeler yerine telefon üzerinden yapılan anket

görüşmelerini ifade etmektedir. CATI yönteminde anketör sayısı ve ulaşım giderleri bakımından daha düşük bir bütçeyle hareket edilebileceği için bu yöntem yüz yüze görüşme yöntemlerine göre daha az masraflıdır. Yüz yüze görüşmelerde görüşmecinin bire bir varlığı kimi zaman soruların cevaplandırılmasında katılımcıların daha çekingen davranmasına neden olur, bu nedenle bazı durumlarda CATI yöntemi katılımcıların daha içten cevaplar vermesine katkıda bulunur. Bunun yanında bazı katılımcılar için yüz yüze görüşmeler daha samimi bir atmosferin oluşmasını ve böylece katılımcının daha rahat hissetmesini sağlayabilir. Bu gibi durumlarda telefon görüşmeleri katılımcıların anket çalışmasına yeterince dahil hissetmemesine ve bu nedenle yanıt oranlarının CAPI yöntemine göre daha düşük olmasına neden olabilir. Yüz yüze ve yüz yüze olmayan görüşme yöntemleri, araştırmanın kapsamına göre ve yanıt oranları arasındaki bu fark göz önünde bulundurularak seçilmelidir.

4. Bilgisayar Destekli İnternet Görüşmesi (Computer-Assisted Web Interviewing [CAWI]):

CAWI yönteminde anketler belirli bir internet platformu üzerinde sunulur ve yine internet üzerinden ilgili katılımcılarla paylaşılır. Böylece katılımcı, internet erişimine sahip herhangi bir teknolojik cihaz üzerinden anketi kendi başına yanıtlayabilir. Bu yöntem her ne kadar katılımcıya zaman ve mekan açısından esneklik sağlasa da araştırmanın yalnızca internete erişimi olan ve teknolojik cihazları kullanabilen kişileri kapsayacak bir nitelik kazanması anket sonuçlarının topluma genellenebilirliğini azaltır. Bunun yanında görüşmecinin fiziksel olarak veya telefon yoluyla ortamda bulunmaması, soru formunu tamamlamadan ayrılan katılımcı sayısının artmasına sebep olabilir. Bu nedenle cevaplama oranının daha fazla düşmemesi için CAWI yönteminde anketler mümkün olduğunca kısa tutulmalıdır. Ayrıca web temelli anketlerde katılımcının anlamakta zorlandığı sorularda görüşmeciye danışma şansı da ortadan kalktığı için bu yöntemde anket soruları hazırlanırken açıklık ve anlaşılabilirlik unsurları ekstra önem kazanır.

Anketi uygulama yöntemi seçilirken katılımcı profili, anket süresi ve anketin içeriği gibi pek çok konu göz önünde bulundurulmalıdır. Katılımcıya ulaşmak için kullanılacak kanal seçilirken katılımcı profilinin yaş grubu, eğitim seviyesi ve yaşadığı yer gibi etkenler göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, internet erişiminin kısıtlı olabileceği bölgelerde yaşayan kadınlarla yapılacak çalışmalarda, çevrim içi anketlerden ziyade telefon konuşmaları veya yüz yüze görüşme gibi yöntemlerin seçilmesi daha uygun olabilir. Bunun dışında katılımcıların cinsiyet, cinsel yönelim, etnisite ve ekonomik durum gibi faktörlerle bağlantılı olarak sahip olabilecekleri

hassas durumlar da göz ardı edilmemeli; katılımcıların sosyal pozisyonlarını tehdit etmeyecek veri toplama yöntemlerine başvurulmalıdır. Özellikle azınlık bireylerle veya topluluklarla etkileşim kurulurken katılımcıların güvenli alanlarını zedelemeyecek ve hassasiyetlerini önceleyecek yöntemler seçilmelidir. Örneğin katılımcı kimliğinin gizliliği her katılımcı için önem arz etmekle birlikte çeşitli azınlık gruplar için yaşam alanlarının anketörlere görünür hâle gelmesi bir tehdit unsuru olarak algılanabilir Bu nedenle böyle durumlarda yüz yüze anketler yerine telefon konuşmaları veya çevrim içi anket yoluna başvurulabilir.

Bunun yanında soru formunun cinsel yönelim, şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı olumsuz deneyimler gibi hassas konuları içerdiği durumlarda da anketörün fiziksel anlamda var olmadığı ve/veya katılımcıların kendi başlarına ilgili soruları yanıtlayabilecekleri seçeneklere yönelmek iyi bir yöntem olabilir. Bu tarz durumlarda çevrim içi anketler ilk bakışta daha makul bir yöntem olarak görünse de internet üzerinden paylaşılan anketlerin en önemli dezavantajlarından biri, görüşmeci varlığının olmadığı durumlarda anketi yarıda bırakma ihtimalinin yükselmesidir. Bu nedenle hassas soruları anketin yanıtlanma oranını da düşürmeyecek biçimde dahil etmenin bir yolu, hassas soruların ve yanıt kategorilerinin yer aldığı kağıdı veya tableti katılımcıya vermek ve böylece katılımcının soruları kendi kendine cevaplamasını sağlamaktır. Bu seçeneğin yalnızca temel okuryazarlık seviyesi olan katılımcılarla uygulanabileceği ve bu durumda yine farklı katılımcı profilleri için farklı yöntemlerden yararlanılması gerektiği unutulmamalıdır. Görüldüğü üzere nicel veriler toplanırken katılımcıların sosyo-demografik arka planları araştırma yöntemi için belirleyici bir nitelik kazanmaktadır.

Nicel veriler yalnızca katılımcılarla doğrudan iletişime geçilen yöntemlerle elde edilmemektedir. Ülkemizde çeşitli verilere idari kayıtlardan ulaşmak da mümkündür. İdari kayıtlar, kurum ve kuruluşların bünyesinde yer alan rapor, belge ve istatistiklerden oluşur (TÜİK, 2014). Evlenme verileri ve iş kayıt verileri gibi bilgiler, idari kayıtlara örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca veriler çeşitli arşiv taramalarının sonucu olarak da ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, Anıtsayaç platformunun haber bültenlerindeki dijital verileri tarayarak oluşturduğu internet sayfası, Türkiye’de her yıl gerçekleşen kadın cinayetlerinin sayısını oldukça çarpıcı bir biçimde sunarak kadın cinayetlerinin sistemik bir sorun olarak ivedilikle ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanında platform her bir kadın cinayetine dair bilgilere detaylı olarak

ulaşmayı da mümkün kılmakta, böylece arşiv taraması sonucu bir araya getirilen veri bütünü öldürülen kadınların kimliklerini tanımak ve isimlerini unutmamak açısından bir “anıt” işlevi de görmektedir. Anıtsayaç’ın internet sayfasına aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilir:

<http://anitsayac.com/>

3. Nitel Veri

Nitel veri, sayıların ötesine geçen ve toplumsal cinsiyete dair olguların daha derinlemesine anlaşılmasını sağlayan bilgileri içerir. Genellikle sözel, görsel veya işitsel olarak karşımıza çıkan bu verilere örnek olarak konuşmalar, fotoğraflar, ses kayıtları, saha notları veya günlükler verilebilir. Bu tür veriler kişilerin deneyimlerini, algılarını ve düşüncelerini ayrıntılı bir şekilde anlamamızı sağlar. Diğer bir deyişle nitel verinin, sosyal ve kültürel yaşamda deneyimlenen gerçekliklerin kavranması amacını taşıdığı ve bireylerin duygularını, düşüncelerini, davranışlarını, inançlarını, kişisel özelliklerini ve ilişkilerini bütüncül bir şekilde inceleyerek toplumsal gerçekliklerin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı hedeflediği söylenebilir (Yüksel-Kaptanoğlu, Arslan ve Akyıldırım, 2021). Bu nedenle nitel veriler sayesinde, toplumdaki sosyal dinamikleri ve karmaşık sosyal gerçeklikleri anlamanın yanı sıra kişilerin deneyimleri hakkında önemli bilgiler elde edebiliriz.

Nitel verinin aksine, nitel verinin büyük evrenlerin özelliklerini açıklama gibi bir hedefi yoktur. Nicel veri, bir olguyu tahmin etmeye veya açıklamaya odaklanırken nitel veri olguyu “anlamaya/anlamlandırmaya” çalışır (Bhattacharjee, 2019). Nitel veri, sık sık toplumun dışında kalan azınlık grupların ve hakkında pek de konuşulmayan deneyimlerin görünürlüğüne artırmayı hedefler. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet odaklı nitel veriler, cinsiyet eşitsizliğinin nedenlerini ve etkilerini anlamak için kullanılır. Örneğin LGBTİ+ grupların lisedeki deneyimlerini öğrenmek için yapılan görüşmeler (ör. Çavdar & Çok, 2016) veya kürtaj yaptıran kadınların deneyimlerini anlamak için yapılan mülakatlar (ör. Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği & Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2021), bu tarz nitel araştırmalara örnek olarak gösterilebilir. Bahsi geçen örneklerde olduğu gibi derinlemesine görüşmeler ve odak grup çalışmaları, kadınların üreme sağlığı hizmetlerine erişimde karşılaştıkları zorlukları, cinsiyet kaynaklı toplumsal baskıları ve cinsel yönelim temelli ayrımcılığı daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Nitel veriler, toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar oluştururken, bireylerin yaşadığı gerçek

deneyimler hakkında doğrudan güvenilir bilgiler edinmemize ve politikaların bu doğrultuda gelişmesine katkıda bulunur.

Nitel çalışmalarda, "nasıl?" ve "hangi bağlamda?" gibi araştırma soruları sürecin içindeki değişimlere odaklanmayı zorunlu kılar. Nitel veri üretiminde, yalnızca veri üreticisinin bakış açısına dayanan statik bir perspektif yerine bağlamı, zamanı ve koşulları hesaba katan daha dinamik bir yaklaşım benimsenir. Bu sayede nitel veri, yüzeyde görünenlerin ardındaki derin anlamları keşfetme görevini üstlenir (Yüksel-Kaptanoğlu, Arslan & Akyıldırım, 2021). Aşağıda, nitel veriye bir örnek verilmiştir:

Suriyeli Kadınların Çalışma Deneyimleri ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri: Mecburiyet, Müzakere, Değişim başlıklı çalışma kapsamında Suriyeli kadınlarla ücretli iş deneyimleri hakkında görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin birinde, annesiyle birlikte Gaziantep’te ikamet eden ve beş yıldır bir sivil toplum kuruluşunda çalışan 27 yaşındaki bir kadın, İngilizce yapılan bir görüşmede Suriye’den taşındıktan bir gün sonra nasıl iş bulduğunu açıklarken “Gerçekten garip ve korkutucu idi. Sokaklarda yürüdük. Herkes konuşuyordu ama sen bir sözcük bile anlamıyorsun. Gerçekten, gerçekten zordu. Çocukluğumuzdan beri İngilizce konuşabiliyoruz. Bu yüzden İngilizce konuşmayı denedik ama kimse İngilizce konuşamıyordu. Kimse Arapça da konuşamıyordu... Herkese sorduk, sonra küçük yerlerde, atölyelerde iş bulduk.” demiştir (Körükmez, Karakılıç & Danış, 2020). Bu bilgi, Suriyeli kadınların Türkiye’de iş bulurken karşılaştıkları zorlukları ayrıntılı bir şekilde anlamamızı sağlamaktadır. Özellikle dil bariyeri sebebiyle yaşanan zorluğu açığa çıkaran bu alıntı, göçmen kadınları sosyal yaşamın dışında bırakan problemleri görmemize ve bu konularda hak temelli savunuculuk ile destek programları yürütmemize yardımcı olabilir. Bu doğrultuda gölgede kalan sorunları görünür kılan nitel araştırma yöntemlerinin sivil toplum faaliyetlerini güçlendirmek açısından önem taşıdığı söylenebilir.

4. Nitel verilerin toplanması

Toplumsal cinsiyet verileri içinde nitel veriler; derinlemesine bilgiler elde etmek, çok katmanlı deneyimleri anlamak ve detaylı gözlemler yapabilmek için önemlidir. Özellikle toplumsal cinsiyet bağlamında çalışılan konuların ve ilgili grupların kırılgan ve marjinalize edilmiş statüleri sahip olabileceği düşünüldüğünde derinlemesine çalışmalar yapmayı mümkün kılacak veri toplama yöntemlerinin önemi ortaya çıkar. Araştırmanın konusu olan kişi ve grupların ihtiyaçlarını gözeten bu kapsayıcı tavır; farklılıkları, eşitsizlikleri ve güç dinamiklerini

deneyimleyenlerin gözünden dile getirerek hak savunuculuğu açısından da daha somut katkılarda bulunmamızı sağlar.

Nitel verilerin toplanmasında kullanılabilecek yöntemlerden ilki mülakatlardır. Mülakat yönteminde katılımcılara belirli bir konuda sorular yöneltir ve katılımcıların verdiği cevaplar ışığında konuya dair önemli temalar, tutumlar ve davranış biçimleri ortaya konur. Mülakat yöntemini kullanan araştırmacılar, araştırmalarına belirli hipotezlerle başlamak yerine farklı kişilerle kurulan diyaloglar boyunca çeşitli başlıkların ön plana çıkmasını amaçlar. Bu sayede keşifçi yapıyla anket çalışmalarından ayrılan mülakatlar, belirli bir taslağa sahip olmadan konuşmanın akışına göre ilerleyebileceği gibi kısmen önceden tasarlanmış bir soru setini ve yapıyı da izleyebilir. Mülakat yöntemine ilişkin bir örnek, 18 yaşından küçük çocuğu olan çalışan bekar annelerin deneyimleri üzerine yapılan 2022 tarihli bir çalışmadır (Coşkun, 2022). Mülakatlar sonrasında uygulanan söylem analiziyle, yani görüşmede kullanılan dilin detaylı incelemesiyle, katılımcıların hissettikleri toplumsal baskı, maddi yetersizlik ve ev içi bakım emeği ile iş dengesini bir arada gözetmedeki zorluklar bakımından ortak paydada bulunduğu gözlemlenmiştir.

Mülakatlarda anket çalışmalarına kıyasla karşılıklı etkileşim çok daha ön planda olduğundan mülakat yaparken takınılan tavır çalışmanın her iki taraf için de değerli bir deneyim hâline gelebilmesi için önemlidir. Ayrıca sorular arasında keskin geçişler yapmadan konuşma dinamiği içinde akışın doğallığını sağlayacak ara cümleler ve ifadelerden yararlanmak, katılımcının sürece daha rahat bir şekilde dahil olmasını ve böylece araştırmanın her iki tarafın da iyi olma hâlini önceleyen kapsayıcı bir nitelik kazanmasını mümkün kılar. Araştırmacılar mülakat sırasında mesafeli tavırlardan kaçınmalı ve karşıdaki kişiye samimi bir şekilde kulak vermelidir. Bunun yanında abartılı jest ve mimiklerden de kaçınılarak sağlıklı bir konuşma dengesi kurulmalıdır. Karşımızdaki kişi bizden oldukça farklı bir arka plandan geliyor olabilir. Bu noktada önemli olan karşıdaki kişiyi bir “denek” gibi hissettirmemek ve ilgili kişinin kendisine odaklanacak atmosferi olabildiğince sağlamaya çalışmaktır. Ayrıca mülakat tasarımı esnasında da ikili iletişimin doğası gözetilmelidir: Örneğin katılımcı için hassas olabilecek konular hakkında konuşmak mülakatın sonlarında, yani katılımcıyla kendisinin daha konforlu hissedeceği bir diyalog oluşturulduktan sonra, yer alabilir.

Nitel veriler ayrıca odak grup görüşmeleri yoluyla da toplanabilir. Odak grup görüşmeleri format olarak derinlemesine görüşmelere benzese de bu görüşmelerde bire bir etkileşim yerine kolektif bir iletişim söz konusudur. Grup çalışması kimi zaman bire bir diyaloglarda göz ardı edilebilecek temaların grup dinamiği içinde ortaya çıkmasını sağlayabilir. Odak gruplar konunun niteliğine göre homojen veya heterojen biçimde seçilebilir. Heterojen gruplar özellikle karşıt fikirleri ve farklı arka planları belirli bir diyalog zemininde bir araya getirmesi bakımından önemlidir. Odak grup çalışmalarında araştırmacının rolü moderasyonu etkili biçimde sağlamak ve katılımcıları güvende hissettirmektir.

Nitel verilerin toplanmasında başvuru olan diğer bir önemli yöntem ise gözlemdir. Bu yöntemde araştırmacı, belirli bir grubun içinde doğrudan yer alarak veya grup dinamiklerini dışarıdan gözlemleyerek çeşitli temaları belirlemeye çalışır. Araştırmacı, gözlemlerini desteklemek için grubun bazı üyeleriyle mülakat da yapabilir. Belirli bir olguyu hayatın doğal akışı içinde ele almayı sağlayan gözlem yöntemi, mülakat yöntemine kıyasla daha fazla zaman alır. Ayrıca gözlem sırasında araştırmacının kimliğini gizleyip gizlemeyeceği de önemli bir etik soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacı kimliğinin bilinmesi izlenme hissini körükleyerek bireylerin doğal biçimde davranmasını olumsuz yönde etkileyebilir. Öte yandan araştırmacı kimliğinin gizli tutulması odak grubun güven duygusunu zedeleyebilir. Bu nedenle mümkün olduğunca dürüst ve karşılıklı ihtiyaçları gözetilen bir metot izlenmeli, çıkarların çatışmadığı ve herhangi bir sömürüye yol açmayacak yöntemler öncelenmelidir.

Bu noktada etnografinin tanımına ve ilkelerine göz atmak anlamlı olacaktır. Tarihsel olarak uzak coğrafyalardaki farklı kültürlerin insan davranışına ve kolektif bilince etkisini araştırmayı amaçlayan etnografi, günümüzde kültür ve insan ilişkisini doğal ortamı içinde gözlemlemeyi hedefleyen metodu belirtmektedir. Etnografi günümüzde bilimsel araştırmanın önemli bir parçası olsa da kökenleri Avrupa merkezci bir bakış açısına ve keskin bir Batı-Doğu ayrımcılığına dayanmaktadır. Bu nedenle etnografik çalışmalarda kurgusal bir “gelişmişlik” hiyerarşisi üzerinden kültürleri ötekileştiren ve kültürel farklılıkları üsttenci bir bakış açısıyla araştırmanın nesnesi hâline getiren bir üslupla karşılaşmak mümkündür. Günümüzde feminist yöntemle yapılan etnografi çalışmaları, araştırmacıların kişisel arka planları ve ön yargıları hakkında oldukça bilinçli ve öz eleştirel davrandığı, kültürleri dinamik ve eşit özneler olarak ele alan bir nitelik taşır. Sivil toplum çalışanları olarak, özellikle dezavantajlı gruplarla çalışmalar yaparken

ele aldığımız kişi ve grupları politik bir özne olmaktan ziyade kültürel bir nesne konumuna indirgeyen romantik bakış açılarından kaçınmalıyız.

Günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte etnografik çalışmaları dijital ortamlarda da yapmak mümkündür. Dijital ortamda etnografik çalışmalar yapan araştırmacılar, dijital ortamlardaki paylaşımlar, içerikler, sohbet odalarında geçen tartışmalar gibi verileri toplayabilir. Örneğin, dijital oyunlardaki oyuncuların birbiriyle etkileşimleri gözlemlenerek toplumsal cinsiyet normlarının dijital düzlemdeki yansımaları incelenebilir (Demirel, 2022). Dijital alanda araştırma yapan etnograflar genel olarak teknolojik gelişmelere hakim olmalı, teknolojik gelişme ve cihazları sosyal ve kültürel araştırmalara entegre ederken etkili bir "sosyoteknik" araştırma bağlamı kurmalıdır (Ardevol & Gomez-Cruz, 2014).

Nitel veriler ayrıca ikinci elden verilerin toplanmasıyla da elde edilebilir. Bu durumda arşivler, geçmiş mülakatlar ve kişisel anlatılar kullanılarak söylem analizi ve tematik analizler yapılabilir. Örneğin arşiv taraması yöntemiyle yapılan Osmanlı Basınında Kadın Temsili: Hanımlara Mahsus Gazete Üzerinden Bir Değerlendirme adlı çalışma, 19. yüzyılda Osmanlı medyasındaki kadın temsilini incelemektedir. Bu araştırmanın evreni Hanımlara Mahsus Gazete’nin 1895-1908 yılları arasında yayımlanan 612 sayısından oluşmakta, örneklem ilk yüz sayıda yer alan iç haberlerden oluşmaktadır (Demirel, 2020).

“Nicel verinin toplanması” başlığının altında, nicel veri toplanırken genellikle rastgele örnekleme tekniklerinin kullanıldığından bahsetmiştik. Rastgele örnekleme yöntemleri, nüfusta yer alan her bireyin örnekleme yer alma oranının eşit olduğu stratejilerdir. Nitel veri toplanırken ise genellikle rastgele olmayan örnekleme teknikleri kullanılır. Rastgele olmayan örnekleme teknikleri ile elde edilen bulgular “genellenemez” niteliktedir, yani bu bulguların tüm popülasyon için geçerli olduğu söylenemez.

Rastgele olmayan örnekleme teknikleri, genellikle araştırmacının belirli bir grubu daha ayrıntılı incelemek istediği durumlarda tercih edilir. Ayrıca araştırmacılar, rastgele örneklemenin mümkün olmadığı durumlarda veya keşifsel bir yaklaşımla ön araştırma yaparken de rastgele olmayan örnekleme tekniklerinden yararlanabilir.

Yaygın olarak kullanılan dört tane rastgele olmayan örnekleme tekniği vardır (Schutt, 2019):

1. Uygun Örnekleme: Elverişlilik örnekleme/elverişli örnekleme olarak da bilinen bu yöntemde katılımcılar, uygunluk durumlarına göre seçilir. Bu yöntemi kullanan araştırmacılar yakın, ulaşılabilir ve erişilmesi kolay katılımcılara ulaşır (Kılıç, 2013). Bu yöntemi uygulamanın çok çeşitli yolları vardır. Örneğin; öğrencilerin üniversitedeki kadın ve erkek yurtları hakkında ne düşündüğünü öğrenmek isteyen bir araştırmacı, kampüste karşılaştığı kişilere yurtların durumu hakkında sorular yöneltebilir veya yaşadığı şehirdeki toplu taşıma hakkında insanların fikirlerini merak eden bir araştırmacı, metroda veya otobüste karşılaştığı insanlara bu konudaki fikirlerini sorabilir. Aşağıda, uygun örnekleme ile yapılan bir araştırma örneğine yer verilmiştir:

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları adlı araştırmada, Balıkesir’de görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri arasından uygun örnekleme yöntemiyle 144 sosyal bilgiler öğretmeni seçilmiştir. Bu katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarını ölçmek için bir ölçek uygulanmıştır. Sonuçlara göre kadın sosyal bilgiler öğretmenlerinin toplumsal cinsiyete ilişkin algılarının, erkeklere oranla anlamlı ölçüde daha olumlu olduğu söylenebilir. Toplumsal cinsiyete yönelik algıları etkileyen faktörler arasında cinsiyetin yanı sıra kişinin aylık geliri, yetiştiği aile yapısı ve yetiştiği aile yönetim biçimi gibi değişkenlerin de yer aldığı bulunmuştur (Uygun & Önsan, 2020).

2. Kota Örnekleme: Kota örnekleme kullanılan araştırmalarda belirli özelliklere sahip kişiler, genel nüfustaki oranlarına benzer şekilde örnekleme yer alır. Yani araştırmacı, örnekleme yer alacak kişileri belirli demografik, sosyoekonomik veya diğer özelliklere göre belirler. Örneğin yaş, cinsiyet, gelir düzeyi gibi kriterlere göre kotalar oluşturulabilir. Ardından araştırmacı, belirlediği kotalara uygun sayıda katılımcı seçerek dengeli bir örneklem elde eder. Örneğin, genel nüfusun %50’sini kadınlar ve %50’sini erkekler oluşturuyorsa, araştırmacı örneklem tasarımında da bu oranları korur. Kota örnekleme tekniği kullanılırken göz önünde bulundurulması gereken iki durum vardır: (1) Araştırmacı belirli özellikler için kotalar belirlese de örneklemin popülasyonun diğer özelliklerini temsil edip etmediğini bilmek mümkün değildir, (2) Araştırmacının kota belirlemek için tüm popülasyonun özelliklerini önceden bilmesi gerekir (Schutt, 2019). Aşağıda, kota örnekleme tekniği ile yapılan bir araştırma örneğine yer verilmiştir:

Sağlıkta Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri: Eskişehir’de Kırsal ve Kentsel Alanlarda Kadın Sağlığı başlıklı araştırmada, daha önce Eskişehir’de yapılan nicel bir araştırmanın bulgularına dayanarak kentsel ve kırsal bölgelerdeki düşük statü gruplarını temsil eden bölgeler kota örnekleme ile seçilmiş, ardından yine kota örnekleme ile belirlenen cinsiyet kotalarıyla örneklem son hâline getirilmiştir. Araştırma sonuçları, kırsal ve kentsel bölgelerde yaşayan kadınların, aynı gelir ve eğitim düzeyine sahip olsalar bile, erkeklere kıyasla daha kötü sağlık koşullarına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, kırsal bölgelerde yaşayan kadınların sağlık durumlarının, kentsel bölgelerde yaşayan kadınlara göre daha kötü olduğu da belirlenmiştir (Şavran, 2014).

3. Amaçlı Örnekleme: Amaçlı örnekleme kullanan bir araştırmacı, örneklem oluştururken araştırma konusu ile ilgili en fazla bilgiye sahip olduğunu düşündüğü kişileri bilinçli olarak seçer (Schutt, 2019). Örneğin, doğum kontrol yöntemlerinin kadın sağlığına etkisini araştırmak isteyen bir araştırmacı, deneyimli jinekologların fikirlerini öğrenmek için yalnızca sağlık sektöründe 20 yıldan fazla deneyime sahip olan doktorları seçebilir. Amaçlı örnekleme tekniği kullanan bir araştırmacı, araştırma konusu ile ilgili en fazla bilgi sağlayacak ve araştırma sorularını en iyi yanıtlayacak kişileri dikkatle seçmelidir. Aşağıda, amaçlı örnekleme tekniği ile yapılan bir araştırma örneğine yer verilmiştir:

Erkek Akademisyenlerin Toplumsal Cinsiyet Rolü Streslerinin İncelenmesi adlı çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyet rollerinin erkek akademisyenler üzerinde yarattığı stres düzeylerini ölçmektir. Bu doğrultuda araştırmacı, amaçlı örnekleme yöntemi kullanarak bu konuda deneyim sahibi olan erkek akademisyenlerden oluşan bir örneklem oluşturmuş, aynı zamanda uygun örneklemeden de yararlanmıştır. Araştırma sonuçları, toplumsal cinsiyet rollerinin erkekleri de kötü yönde etkilediğini ve strese yol açtığını göstermiştir (Gürkan, 2019).

4. Kartopu Örnekleme: Kartopu örnekleme yönteminde araştırmacının başlangıçta seçtiği birkaç katılımcı, araştırmaya uygun diğer kişileri önerir. Bu yöntem, özellikle ulaşılması zor gruplar hakkında araştırma yapılırken tercih edilir. Bu sayede araştırmacının, ulaşılması zor gruptan tek bir kişiyle iletişime geçmesi yeterli olur. Ardından bu katılımcının önerdiği yeni katılımcılar sayesinde örneklem genişler. Bu nedenle bu yöntem kullanılırken dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri, ilk iletişim kurulan katılımcıların, örneklemin tamamını etkileyebilecek olmasıdır. Başlangıçta seçilen katılımcıların kendi sosyal çevrelerinden benzer özelliklere sahip kişileri önermesi, örnekleimde çeşitliliği azaltarak önyargılı sonuçlar

doğurabilir. Aşağıda, kartopu örnekleme tekniği ile yapılan bir araştırma örneğine yer verilmiştir:

Şiddet Türlerini Deneyimleyen Kadınlarla Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında Nitel Bir Çalışma adlı araştırmada, kadınların şiddet deneyimleri toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmiştir (Gök & Ersoy, 2021). Şiddet hassas bir konu olduğundan ve kendisine şiddet uygulanan kadınlara ulaşmak zor olabileceğinden, bu çalışmada kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

5. Karma Veri

Karma veri, nicel ve nitel veri türlerinin birlikte kullanılmasıyla elde edilir. Karma veri sayesinde hem nicel verinin geniş kapsamından hem de nitel verinin sağladığı ayrıntılı bilgilerden yararlanmak mümkündür. Bu nedenle karma veri, araştırmacılara daha kapsamlı bir analiz imkanı sunar. Karma veri toplamak isteyen araştırmacıların en çok başvurdukları nitel yöntemler katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme iken en sık kullanılan nicel yöntem ise anket çalışmasıdır. Bu yöntemler sosyal bilimciler tarafından genellikle ayrı ayrı kullanılsa da yöntemlerin bir arada kullanıldığı araştırma sayısı azdır (Morgan, 2017).

Toplumsal cinsiyet odaklı karma veriler, cinsiyet eşitsizliğinin hem nicel hem de nitel boyutlarını anlamak için idealdir çünkü karma yöntemler, nitel ve nicel veri kaynaklarının güçlü yanlarını bir araya getirerek toplumsal cinsiyete dair olguları daha kapsamlı bir şekilde anlayabilmemizi ve dolayısıyla daha etkili çözüm önerileri geliştirebilmemizi sağlar. Örneğin, karma verilerden yararlanarak Türkiye’deki kadınların eğitime devam etme durumlarını inceleyen bir çalışma tasarladığımızı varsayalım. Bu çalışmada önce nicel olarak Türkiye’de eğitimini yarıda bırakan kadınların oranına bakılabilir, ardından bu kadınlarla yapılan nitel görüşmeler aracılığıyla kadınların eğitimlerini bırakma nedenleri ayrıntılı bir şekilde öğrenilebilir. Bu sayede, büyük ölçekteki kapsamlı verileri bireysel deneyimler ile destekleyerek Türkiye’de eğitime devam edemeyen kadınların durumunu derinlemesine bir şekilde gözler önüne sermek ve bulgulara dayalı çözüm önerileri sunmak mümkündür. Özetle karma veri sayesinde, toplumsal cinsiyet temelli eğitim eşitsizliği hem sayısal veriler aracılığıyla incelenebilir hem de bu sayısal verilerin arkasındaki kişisel deneyimler hakkında bilgi edinebilir.

Yeni Bir Kırsal Kalkınma, Bilindik Bir Kırsal Annelik: Ticarileşen Yöresel Yemeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Etkisi adlı çalışmada, kadınların girişimcilik faaliyetleri ve toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümü yöresel yemeklerin ticarileşmesi bağlamında incelenmiştir. Bir vaka çalışması olarak İzmir’in Seferihisar ilçesi seçilmiş, bu ilçedeki kadınların ev merkezli üretim faaliyetlerine ve bu faaliyetler sonucu üretilen ürünlerin (sarma, enginar dolması, börek, baklava, ekmek, salça gibi) köy pazarlarındaki satışına odaklanılmıştır. Bu pazarlarda üretici olarak yer alan kadınlarla 131 anket ve 27 derinlemesine görüşme yapılmıştır. Yani araştırma, anket ve nitel görüşme yöntemlerini birleştirerek karma veriden yararlanmıştır. Araştırmanın en çarpıcı bulgularından biri, Seferihisar köy pazarlarının en önemli etkisinin yöresel yemeklerin ticarileşmesi değil, kırsal alanda yaşayan kadınların kamusal alanda görünürlüğünün artmasını sağlamasıdır (Bilgiç, 2020).

6. Karma araştırma verilerinin toplanması

Karma araştırma verileri toplanırken nitel ve nicel veri toplama yöntemleri bir arada kullanılır. Araştırmacılar toplumsal cinsiyet verileri üretirken karma verilerden yararlanarak farklı durumları hem sayısal olarak anlayabilir hem de bireylerin deneyimleri hakkında derinlemesine bilgi edinebilir. Veri toplanırken nicel yöntemler arasında yer alan anketler ile nitel yöntemler arasında yer alan mülakat, odak grup görüşmeleri ve gözlem gibi yöntemler bir arada kullanılır. Yukarıda da bahsedildiği gibi, anketler sırasında soruları olabildiğince kapsayıcı şekilde hazırlamak, katılımcıların cinsiyet kimliklerini ve toplumsal cinsiyet ile ilgili deneyimlerini daha iyi anlayabilmemiz için önemlidir. Mülakat gibi nitel yöntemler sırasında ise katılımcıların kendilerini rahat hissedip deneyimlerini paylaşabilecekleri uygun bir ortam oluşturulmaya özen gösterilmelidir. Verinin analizi yapılırken farklı yöntemlerden elde edilen verileri bir arada değerlendirmek, yani nitel ve nicel olarak toplanan veriler arasında bir ilişki kurmaya çalışmak önemlidir. Bu sayede araştırmacılar, anketlerden elde ettikleri sayısal verilerle kişisel deneyimleri bir arada inceleyerek sayısal verilerin bireysel karşılıkları hakkında da bilgi edinebilir.

7. Büyük Veri

Büyük veri 5 ana nitelik üzerinden tanımlanmaktadır: Hacim, hız, çeşitlilik, doğruluk, değer. Hacim, üretilen verinin büyüklüğünü; hız, verinin üretilme hızını; çeşitlilik, büyük verinin farklı tür ve formatlarda üretilebileceğini; doğruluk, verinin güvenilirliğini düzenli şekilde kontrol etme gerekliliğini ve değer ise büyük verinin geniş etki alanını belirtir (Özdemir & Sağıroğlu, 2018; Aktan, 2018). Büyük veri; genellikle sosyal medya, arama motorları, kurumsal veri tabanları ve

elektronik cihazlardan elde edilen bilgileri içerir. Büyük verinin analizinde ise sıklıkla makine öğrenimi ve yapay zeka gibi günümüzde gelişmekte olan teknolojiler kullanılır.

Toplumsal cinsiyet odaklı büyük veri, genellikle sosyal medya ve çevrim içi platformlardan elde edilir. Bu platformlardaki gönderiler, yorumlar ve paylaşımlar toplanarak büyük veri setleri elde edilebilir. Büyük veri setlerinin analizi ile kullanıcıların toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki eğilimleri ve tutumları hakkında bilgi etmek mümkündür. Örneğin sosyal medya paylaşımları, haber makaleleri veya çevrim içi forumlardaki tartışmalar analiz edilerek kadın hakları konusundaki toplumsal görüşler veya cinsiyet temelli ayrımcılığa karşı tepkiler değerlendirilebilir. Nitel veri gibi daha az kişiden toplanan verilerle karşılaştırıldığında, büyük veri setlerinin toplumun büyük bir çoğunluğunun fikirleri hakkında güncel bilgi edinmemizi sağladığı söylenebilir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet konularında farkındalık oluşturmak, uygun politikalar geliştirmek ve halkın ihtiyaçlarına yönelik stratejiler ortaya koymak için büyük veri oldukça değerli bir kaynaktır.

Türkiye’de özellikle toplumsal cinsiyet alanında nicel ve büyük veri eksikliği söz konusudur. Cinsiyet eşitsizliği hakkındaki farkındalığı artırmak ve cinsiyet eşitliğine giden yolda etkili çözümler oluşturmak için kapsamlı ve güvenilir verilere ihtiyaç vardır. Bu nedenle, bu raporun temel amaçlarından biri, Türkiye’de toplumsal cinsiyet verilerinin eksikliği konusundaki farkındalığı artırmak ve bu sayede politika yapıcıları, araştırmacıları ve sivil toplumu daha kapsayıcı veri toplama ve analiz etme süreçlerine teşvik etmektir.

Büyük veri, teknolojinin de gelişmesi ile henüz yeni gelişmekte olan bir veri türüdür. Bu nedenle büyük veri kullanılarak yapılan toplumsal cinsiyet temelli veri çalışmaları da kısıtlıdır. Toplumsal cinsiyet odaklı büyük veri toplanması ve büyük verinin toplumsal cinsiyet çalışmalarına entegre edilmesi, eşitsizlikler hakkında daha geniş çaplı bilgiler edinebilmemizi sağlayacaktır. Öte yandan büyük veri geliştirilirken etik ilkeler gözetilmelidir. Bu bağlamda veri toplama ve analiz süreçlerinin kapsayıcı ve adil olmasının yanı sıra gizliliğin sağlanmasına dikkat edilmelidir. Veri toplama sırasında araştırmacılar toplumsal cinsiyet önyargılarından kaçınmalı, toplumsal cinsiyetin diğer sosyal kategorilerle nasıl kesiştiğini anlamak için kesişimsel analiz kullanmalı ve çeşitli alanlardaki toplumsal cinsiyet boşluklarını doldurmayı hedeflemelidir.

8. Büyük verinin (big data) toplanması

Sürekli güncellenerek genişleyen ve hacim açısından geleneksel veri toplama yöntemlerinin yeterli olmadığı büyük veri setleri, özellikle veri madenciliği (data mining) ve web kazıma (web scraping) yöntemleriyle elde edilir. Bu yöntemler ile çeşitli veri tabanlarından, internet sitelerinden ve sosyal medya platformlarından ilgili veriler çekilir, verilerin temizliği yapılır ve veriler analize hazır bir şekilde depolanır. Bunun yanında uydular aracılığıyla elde edilen coğrafi ve meteorolojik veriler ile demografik olgulara dair toplanan boylamsal veriler de büyük verinin toplanmasına örnek olarak gösterilebilir. Özellikle toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik uygulamaya konan politikaların işlevselliğini takip edebilmek için çeşitli platformlardan ilgili verileri boylamsal bir biçimde sunacak verileri elde edebilmek önemlidir.

Görüldüğü üzere araştırmanın niteliğine ve amaçlarına göre çeşitlenen veri toplama yöntemleri bulunmaktadır. Toplanan verilere erişebilmek için ise veri kaynaklarını tanımamız ve bu kaynaklardan nasıl yararlanabileceğimizi bilmemiz gerekir. Bu nedenle bölümün son başlığında özellikle Türkiye’ye dair toplumsal cinsiyet bağlamındaki verilere ulaşabileceğimiz kaynakları tanıtacağız.

9. Veri Kaynakları

Nicel, nitel, karma ve büyük veri setleri kimi zaman yalnızca çalışmayı yapan kuruluşun erişimindeyken kimi zaman da ilgili veriler kamuya açık hâle getirilir. Kamuya açık bilgi kaynakları kullanılarak toplumsal cinsiyet bağlamındaki olguların zaman içindeki ilerleyişine bakılabilir ve veri kaynakları sorularımızı yanıtlamak için kullanılabilir. Bu nedenle sivil toplum özelinde düşünüldüğünde toplanan verileri olabildiğince şeffaf ve erişilebilir hâlde öznelerle paylaşmak kadar başka kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanmış veri kaynaklarından yararlanmak da büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle bu bölümde toplumsal cinsiyet verilerine ulaşabileceğimiz çeşitli veri kaynakları tanıtılacaktır. Ayrıca veri kaynaklarını tanıtarak toplumsal cinsiyet verilerinin bir araya getirildiği bir ekosistem yaratılması ve verilerin sistematik bir şekilde derlenmesi konularında sivil toplum kuruluşlarına örnekler sunmayı da hedeflemekteyiz.

10. Veri Tabanları

Veri kaynakları denildiğinde akla gelen en yaygın platformlardan biri çevrim içi veri tabanlarıdır. Bu platformlar sayesinde kullanıcılar doğrudan veri setinin kendisine ulaşabilir. Çevrim içi veri tabanları, özellikle nicel veriler içeren veri setlerinin yaygınlaştırılmasında önemli bir rol oynar. İlgili veri setinin bir çevrim içi sistemden indirilebilmesi, özellikle akademik alanda bir veri seti üzerinden pek çok farklı çalışmanın ortaya konulabilmesine ve böylece akademik literatürün kümülatif olarak gelişmesine katkı sağlar. Kamuya açık çevrim içi veri tabanlarına bütçe ve erişim alanı açısından dezavantajlı gruplar da erişebilir. Bu sayede bilgi üretimi süreci daha demokratik bir bağlam kazanır. Erişilebilir veriyi önceleyen bu tutum ayrıca sivil toplumu da araştırma basamaklarına dahil etmek için önemlidir. Veri tabanları ayrıca belirli bir veri seti ile başka bir bölgeden ve/veya başka bir zaman aralığında toplanan verileri karşılaştırabilme imkanı sunmakta, bu durum akademik alanı beslediği gibi politika yapıcılar açısından da hem hedef sorunların hem de uygulamaya konan politikaların gidişatını izlemeyi kolaylaştırmaktadır.

Veri tabanları aracılığıyla belirli bir araştırmaya dair veri setinin geneline erişim sağlayan kullanıcılar, aynı zamanda çeşitli veri portallarında belirli değişkenleri seçip yalnızca bu değişkenlere ait verileri indirme imkanı elde eder. Bu spesifik veri setleri mikro veriler olarak adlandırılır. Böylece veri setleri, belirli bir konu özelinde çalışan araştırmacılar için daha kolay ve daha kullanışlı hâle gelir. Örneğin okur-yazarlık oranlarını toplumsal cinsiyet bağlamında inceleyen bir çalışma için, ilgili veri cinsiyetlere özel biçimde indirilebilir ve kullanılabilir.

Veri setlerinin paylaşımında verinin gizliliği ve güvenliği göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırmacılar, katılımcıların kişisel bilgilerini koruyarak bir yandan bireylerin mahremiyet haklarına uygun davranırken diğer yandan kurum ve kuruluşların güvenilirliğini güvence altına alır. Veri gizliliği ve güvenliği, verinin temizlenmesi aşamasında personelin uyumlu çalışması ve gerekli kontrollerin yapılmasıyla teyit edilebilir. Özellikle LGBTİ+’lara dair hassas verilerin paylaşımı söz konusu olduğunda, veri gizliliğine ekstra özen gösterilmelidir. Örneğin, bir araştırma projesinde LGBTİ+’ların sağlık durumlarıyla ilgili veri toplanmışsa bu verilerin anonimleştirilmesi ve kişisel bilgilerin tamamen kaldırılması gerekir. Katılımcıların kişisel bilgileri paylaşılsa, kişilerin mahremiyetleri ihlal edilir ve bu durum bireylerin ayrımcılığa uğramasına yol açabilir. Bu nedenle, veri setinin paylaşımından önce, veri koruma politikalarına,

etik ilkelere ve yasal düzenlemelere dikkat edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, verinin yalnızca yetkili ve güvenilir araştırmacılarla paylaşılması da büyük önem taşır.

Veri tabanları oluşturulurken dikkate alınması gereken diğer bir konu ise verinin herkes tarafından erişilebilir olup olmayacağıdır. Açık erişim, herhangi bir kısıtlama olmadan kişilerin veriye ücretsiz olarak ulaşabildiği ve verinin her türlü yasal amaç için kullanılabildiği durumları belirtir. Açık erişimi sağlamak, bilgi üretiminde tekelleşmenin önüne geçilmesi ve bilgiyi kamu faydasına katkı sağlayacak biçimde yaygınlaştırılması amacıyla desteklenmektedir. Bunun yanında kimi veri tabanları araştırmacılardan isim-soyisim, iletişim adresi ve çalışma alanı gibi çeşitli bilgiler alarak verinin kullanım amaçları konusunda belirli bir kontrol mekanizması sağlamayı hedefler.

Türkiye odaklı toplumsal cinsiyet çalışmalarında yararlanabilecek bazı veri tabanları aşağıda örneklendirilmiştir. Bu veri tabanlarının bir kısmında diğer ülkelere dair veriler de bulunmaktadır, böylece aşağıdaki liste karşılaştırmalı çalışmaların da önünü açabilir.

1. Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey [WVS]): İlk kez 1981’de gerçekleştirilen Dünya Değerler Araştırması, beş yılda bir toplumsal cinsiyet tutumları, aile planlaması, sağlık ve azınlık gruplara yönelik tutumlar gibi çeşitli konu başlıklarını içeren anketler düzenler. Bu araştırmada 1990 yılından itibaren Türkiye de yer almaktadır. Özellikle toplumsal cinsiyete yönelik algı ve tutumların değişimi ile bu algı ve tutumları etkileyen sosyo-demografik faktörleri incelemek için Dünya Değerler Araştırmasından yararlanılabilir. Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan ve toplumsal cinsiyete dair önyargıların farklı ülkelerdeki yaygınlık seviyesini ölçmeyi amaçlayan Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normları Endeksi (GSNI), Dünya Değerler Araştırmasında yer alan 7 soru temel alınarak hesaplanmaktadır (UNDP, t.y.). Dünya Değerler Araştırmasının güncel veri seti olan 2018 verisine aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilir:

<https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>

2. Avrupa Değerler Araştırması (European Values Study [EVS]): Aile, istihdam, politik değerler ve dindarlık gibi çeşitli konuları içeren Avrupa Değerler Araştırması da ilk kez 1981’de yapılmıştır. 1981’den bugüne 37 Avrupa ülkesini kapsayan projenin 1999 ve 2008 yıllarındaki

dalgalarında Türkiye’de toplanan veriler de yer almaktadır. Özellikle aile yapısı ve toplumsal cinsiyet değerleri gibi konularda önemli bir başvuru kaynağı olarak görülebilecek çalışmanın, Türkiye’nin dahil olduğu en güncel veri setine aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilir:

https://search.gesis.org/research_data/ZA4791

3. Uluslararası Sosyal Araştırma Programı (International Social Survey Programme [ISSP]):

1984’ten beri 57 ülkeyi içeren bu anket ekosistemini ön plana çıkaran; değişen aile formları, toplumsal cinsiyet normları, iş emeği ve bakım emeği dengesi ile bu dengeyi gözetecek politikalara yönelik bakış açısı gibi toplumsal cinsiyet için önem arz eden konuları merkezine alan modüllerinin bulunmasıdır. Bu modüllerden Türkiye’ye dair en yakın veri seti olan 2012 verisine aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilir:

<https://www.gesis.org/en/issp/data-and-documentation/family-and-changing-gender-roles/2012>

4. TÜİK Veri Portalı: Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) veri portalı üzerinden nüfus, sağlık, eğitim, aile ve daha pek çok konuda TÜİK tarafından yayımlanan haber bültenlerine, veri setlerine ve metaverilere ulaşmak mümkündür. Portalın sağladığı detaylı filtreleme seçenekleriyle konu başlıkları ve yıllar özelinde mikro verilere de erişim sağlayan arayüze aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilir:

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>

TÜİK Veri Portalı’na ek olarak TÜİK’in Nüfus İstatistikleri Portalı, nüfus sayımlarında ortaya çıkan sosyo-demografik faktörleri daha basit bir arayüz aracılığıyla sunar. Nüfus sayımları, belirli bir bölgede yaşayan insanların demografik özellikleri hakkında kapsamlı bilgiler sağlayan veri kaynaklarıdır. Hem bölgesel hem ulusal çapta geliştirilen politikalar bu demografik faktörler ışığında şekillenir. Nüfus sayımlarında yaş, cinsiyet, doğum yeri, ikametgah, medeni durum, eğitim durumu, çalışma durumu ve hanehalkı durumu gibi pek çok başlık hakkında bilgi yer alır. Bu bilgilerin bölgelere özel yapısı sayesinde, toplumsal cinsiyet temelli hak savunuculuğu kapsamında her bölgede öncelik verilmesi gereken sorunlar belirlenebilir. Türkiye’de son nüfus sayımı 2000 yılında yapılmış, bu tarihten sonra Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminin yürürlüğe girmesiyle her yılın sonunda nüfusa ilişkin bilgilerin açıklandığı dijital bir sisteme geçilmiştir.

TÜİK Nüfus İstatistikleri Portalı üzerinden verileri grafik olarak görselleştirmek de mümkündür. Bu kullanıcı dostu özellik sayesinde verilerin okunması ve anlaşılması kolaylaşır. İlgili portala aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilir:

<https://nip.tuik.gov.tr>

Bu veri tabanlarının yanı sıra CEİD’in çevrim içi kütüphanesindeki “İstatistikler” alt başlığında çeşitli bakanlıklar tarafından raporlaştırılmış ulusal veriler bulunur:

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/841>

CEİD’in internet sayfasında Cinsiyet Eşitliği İzleme Merkezi (CEİM) başlıklı bir veri portalı sekmesi de yer alır. CEİM, tematik haritalama ve izleme raporlarında geliştirilen 602 göstergeye ait verileri sunar. Bu portalda toplumsal cinsiyet bağlamındaki çeşitli konularda göstergeler bulunur. Bu göstergeler yıl, cinsiyet ve ilçe bazında filtrelenebilir. Ayrıca portalın erişilebilirliğini artırması açısından göstergelerin çubuk grafik, çizgi grafik, zaman çizelgesi ve harita gibi çeşitli veri görselleştirme yöntemleriyle birlikte yer alması da kayda değerdir. CEİD’in veri portalını aşağıdaki bağlantıda bulabilirsiniz:

<https://veriportal.ceid.org.tr/>

Bu bölümde bahsedilen veri tabanları çoğunlukla nicel veriye dayanmaktadır fakat nitel verileri kapsayan veri tabanlarından bahsetmek de mümkündür Nitel veriler, özellikle tarih arşivleri, sözlü tarih çalışmaları ve bellek araştırmaları gibi çeşitli kaynaklar aracılığıyla kamuya açık hâle getirilir. Örneğin Bilim ve Sanat Vakfı tarafından derlenen Sözlü Tarih Araştırmaları Veri Tabanının “Görüşmeler” sekmesinden pek çok konuda çeşitli biyografik hikayelere erişmek mümkündür. Buradaki hikayelerin metin ve tema analizleri, toplumsal cinsiyet bağlamındaki çalışmaları özellikle tarihsel bir anlatıyla zenginleştirmesi bakımından değerlidir. İlgili veri tabanına aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilir:

<http://dspace.sozlutarih.org.tr/handle/20.500.11834/2>

Bunun yanında çevrim içi olarak yayımlanan röportajlar, özellikle ikinci elden nitel veri analizi yapmaya elverişli kaynaklardır. Kimi çevrim içi platformlarda bireylerin kendi ağzından kaleme aldıkları yazıların da söylem analizi bağlamında incelenebilir. Örneğin başörtüsünü çıkaran veya başörtüsünü çıkarma sürecinde olan çocukların ve kadınların deneyimlerini anonim biçimde

yazdıkları gönderileri içeren “Yalnız Yürümeyeceksin” platformu; toplumsal cinsiyet olgusunu din, aile yapısı, eğitim ve gelir eşitsizliği gibi pek çok yönden ele alabilmeyi sağlayacak bir veri kaynağı sunmaktadır (bahsi geçen kaynağa ulaşmak için <https://yalnizyurumeyeceksin.com/> adresi ziyaret edilebilir). Çevrim içi platformlardan ikinci el kaynak olarak yararlanırken kişi gizliliğine sadık kalınmalıdır. Ayrıca çevrim içi kaynakların değişime ve silinmeye açık doğası göz önünde bulundurulmalı ve bu nedenle kaynakların yayımlanma tarihleri titizlikle ele alınmalıdır.

Nitel veriye dayalı çalışmalarda fotoğraf, video, reklam, afiş, kitap ve benzeri pek çok farklı materyalden de yararlanılabilir. Örneğin “Gravür Dünyası” isimli dijital kütüphane; Osmanlı, Avrupa, gündelik hayat ve mitoloji gibi pek çok farklı temada gravürleri içermektedir. Bu kaynaklar metin analizini farklı materyaller üzerinden yapmak ve cinsiyet rollerinin çeşitli mekanlar ve zamanlar boyunca nasıl algılandığını incelemek açısından elverişli olabilir. İlgili kütüphaneye aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilir:

<https://www.gravurdunyasi.com/>

Sonuç

Bu bölümde veri türlerini, veri toplama yöntemlerini ve kamuya açık veri kaynaklarını inceledik. Türkiye bağlamında toplumsal cinsiyet odaklı veri üretiminin geliştirilmeye açık bir alan olduğu düşünüldüğünde, sivil toplum öznelerinin toplumsal cinsiyet verilerini en etkili biçimde elde edecek yöntemlere hakim olması büyük bir kazanım olacaktır. Bunun yanında elde edilen verilerin daha detaylı incelenmesi, analizin yanı sıra hak savunuculuğu faaliyetlerine hazır hâle getirilmesi ve verinin okunurluğunun artırılması için veri görselleştirme yöntemlerinden yararlanmak gerekir. Özellikle veri üretimi süreçlerini kamu ile iş birliği içinde götürmek için verinin erişilebilirliğini artırmak oldukça önemlidir. Bu nedenle bir sonraki bölümde veri görselleştirmenin amaçlarını, hedef kitesini ve veri görselleştirme yöntemlerini inceliyor olacağız.

II. TOPLUMSAL CİNSİYET VERİLERİNİN GÖRSELLEŞTİRİLMESİ VE YORUMLANMASI

Eğitim materyalinin bu bölümünde toplumsal cinsiyet istatistiklerinin hangi yöntemlerle ve nasıl görselleştirilebileceği üzerinde duracağız. Bu bölümde sırasıyla

- Toplumsal cinsiyet veri ve istatistiklerinin görselleştirilmesinin amacı ve veri görselleştirme sırasında dikkat edilmesi gereken noktalar,
- Toplumsal cinsiyet verileriyle tablo (tek değişkenli tablo, iki değişkenli tablo...) hazırlama ve yorumlama,
- Toplumsal cinsiyet verileriyle grafik (pasta grafik, çubuk grafik, nokta grafiği...) hazırlama ve yorumlama konularına yer verilecektir.

A. Toplumsal Cinsiyet Verilerini Görselleştirmenin Amaçları ve Önemi

Veri görselleştirme, verilerin anlaşılmasını kolaylaştırmak ve daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamak amacıyla tablolar ve grafikler gibi görsel içeriklere dönüştürülmesidir. Oluşturulan bu görseller sayesinde veri, analiz adımına geçilmeden önce daha detaylı bir şekilde incelenebilir. Özellikle toplumsal cinsiyet verilerini görselleştirmenin amacı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin gözlenebildiği istihdam, eğitim ve sağlık gibi alanlarda (elbette bunlarla sınırlı kalmamak üzere) temel sorunlara dikkat çekmek ve cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri daha görünür biçimde ortaya koymaktır. Aynı zamanda bu görselleştirmeler toplum nezdinde merak uyandırarak toplumsal cinsiyete yönelik bilincin artmasını sağlar. Ek olarak, bu görselleştirmeler politika yapıcılara da yol göstererek cinsiyet eşitliğine yönelik somut adımların atılmasını teşvik eder. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, toplumsal cinsiyet verilerini görselleştirmenin eşit haklar, eşit fırsatlar ve eşit deneyimler hakkında farkındalık yaratarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yolunda önemli bir uygulama olduğu görülmektedir.

D’Ignazio ve Klein’a (2016) göre feminist veri görselleştirmenin temel ilkeleri arasında ikili cinsiyet sistemine eleştirel bir şekilde yaklaşmak, güç ilişkilerini incelemek, dezavantajlı grupların görünürlüğünü desteklemek, bağlamı dikkate almak ve cinsiyet deneyimlerindeki

farklılıkları görünür kılmak yer almaktadır. Görselleştirmenin amacı sadece verinin ne söylediğinin değil, aynı zamanda verinin mevcut iktidar organları ve sistemlerle nasıl bağlantılı olduğunun da ortaya çıkarılması olmalıdır. Bu bölümde yer alan tüm görselleştirmeler, feminist veri görselleştirme ilkeleri doğrultusunda hazırlanmış ve yorumlanmıştır.

Kutu 1: Toplumsal Cinsiyet Verileriyle Kullanıcı Dostu Görselleştirmeler Oluşturma

- Tablo ve grafikler kısa ve öz olmalı, görselleştirme amaca uygun verileri içermelidir.
- Tablo ve grafikler okunaklı olmalı, göz yormayan ve kolay anlaşılır bir tasarım tercih edilmelidir.
- Tablo ve grafiklerin arka planında görsel kullanılmamalı, sadelik ve basitlik sağlanmalıdır.
- Tablo ve grafiklerde mutlaka başlık bulunmalı, bu başlık ana temayı özetler nitelikte olmalıdır.
- Kullanıcıların veriye erişebilmesi için tablonun ve grafiğin altında kaynak açık bir şekilde belirtilmelidir.
- Yalnızca verinin kendisi değil, kullanılan dil de toplumsal cinsiyete duyarlı ve kapsayıcı olmalıdır, cinsiyet rollerine yönelik stereotiplerden kaçınılmalıdır.
- Veriler kullanıcıları yanıltmayacak bir biçimde sunulmalıdır.
- Verinin vermek istediği mesajın hedef kitlesi göz önünde bulundurulmalıdır.
- Tablo ve grafiklerde kullanılacak terimler toplumun geneline hitap edecek biçimde seçilmeli, anlaşılması zor teknik terimlerden olabildiğince kaçınılmalıdır.
- Kategori etiketleri açık ve doğru olmalı, kategoriler tutarlı bir şekilde sunulmalıdır.
- Toplumsal cinsiyet normlarını yeniden üretecek kalıplaşmış renk seçimlerinden (örneğin kadınlar için pembe, erkekler için mavi) kaçınılmalıdır.
- Eksenler tutarlı bir şekilde aralıklandırılmalıdır.

Bu doğrultuda yalnızca verinin görselleştirilmesi değil, görselleştirilmiş verinin yorumlanması da yukarıda bahsedilen ilkeler doğrultusunda değerlendirilmelidir. Görseller yorumlanırken tutarlı, kapsayıcı ve yanıltıcılıktan uzak bir yöntem izlenmelidir. Bu bölümün ana hedeflerinden biri, toplumsal cinsiyet verilerinin görselleştirilmesinin yanı sıra yorumlanması sırasında da böyle bir yöntemin nasıl kullanılacağını anlatmaktır. Bu nedenle bölümün geri kalanında tablo

ve grafiklerle birlikte görselleştirmelerin yorumlanmasına yönelik örnekler ve önerilere de yer vereceğiz.²

B. Toplumsal Cinsiyet Verilerinin Tabulasyonu

Toplumsal cinsiyet verilerinin yaygınlaştırılması amacıyla sıklıkla rapor, bülten ve sunum gibi içerikler hazırlanmaktadır. Bu içeriklerde, üretilen verinin görselleştirilmesinin yanı sıra veri özetlerinin sunulduğu kapsamlı tablolar kullanılmaktadır. Tablolarda, görselleştirmenin amacına göre birden fazla değişken ve gösterge yer alabilir. Tablolar, bu değişkenlerin farklı alt gruplara göre kırılımları ve dağılımlarıyla ilgili bilgi sağlar.

Tablolar, içerdikleri değişken sayısına göre üç ana grupta sınıflandırılabilir: (1) tek bir değişkenin dağılımını gösteren tablolar, (2) iki farklı değişkenin birbiriyle kesişimini gösteren tablolar, (3) üç farklı değişkenin birbiriyle kesişimini gösteren tablolar. Aşağıda cinsiyet, eğitim ve yıl değişkenleri kullanılarak bu üç farklı tabulasyon biçimine örnek verilmiştir.

Kutu 2: Tablo ve Grafikleri Yorumlama Tekniği: Genelleme, Örnek Bulma, İstisna Belirtme

Görselleştirilmiş verileri yorumlarken tutarlı olmak için kullanılabilecek yöntemlerden birisi Genelleme, Örnek Bulma, İstisna Belirtme (*Generalization, Example, Exception*) yöntemidir (Miller 2004). Bu yöntemde ilk olarak tablo veya grafik hakkında genel bir bilgi verilir. Ardından verilerin oluşturduğu bir örüntü saptanır (Genelleme). Daha sonra bu örüntüye uyan bir veri noktası örnek olarak belirtilir (Örnek Bulma). Son olarak örüntüden ayrılarak istisna oluşturan bir veri noktasından bahsedilir (İstisna Belirtme) ve böylece verinin tümüne kapsayıcı bir biçimde yaklaşılmaya çalışılır.

Tablo 1, **hatalı bir tablo** örneğidir. Bu tabloda birden çok hata bulunmaktadır. İlk olarak *tablo başlığının yeterince açıklayıcı olmadığı* söylenebilir. Başlıkta yalnızca “Eğitim” ifadesi yer aldığından, bu tablonun kişilerin tamamladığı en yüksek eğitim düzeyini mi yoksa kişilerin okumakta olduğu eğitim düzeyini mi anlattığı anlaşılmamaktadır. Ayrıca örnekte *yer veya kaynak bilgisinin yer almaması*, tablonun bağlamını anlamayı zorlaştırmaktadır. Tabloda

² Bu bölümle yer alan tüm tablolar (Tablo 1 – Tablo 4) ve Şekil 1’den Şekil 20’ye kadar olan şekiller yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Grafiklerin altında yer alan “Kaynak” bilgisi, verinin elde edildiği kaynağı göstermektedir.

belirtilen kategorilerin nasıl bir değişkene ait olduğu, bu verilerin hangi ülkede toplandığı anlaşılmamaktadır. Veri kaynağı belirtilmediği için tabloda kullanılan verilere ulaşmak da mümkün değildir. Ayrıca sağ sütundaki *değerlerin türü de belirtilmediğinden*, bu sayıların oran, frekans veya yüzdelik cinsinden ölçülerin hangisini gösterdiği bilinmemektedir. Ayrıca *bu değerlerin bazılarında iki, bazılarında ise tek ondalık basamağa yer verilmesi* kafa karışıklığına yol açabilir.

Tablo 1. Eğitim, 2022

Okuma yazma bilmeyen	5.7
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	6.3
İlkokul	26.86
İlköğretim	8.3
Ortaokul ve dengi meslek okulu	11.1
Lise ve dengi meslek okulu	18.83
Yüksekokul ve fakülte	18.7
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil)	2.5
Doktora	0.42
Bilinmeyen	1.4
Toplam	100

Tablo 2’de tek değişkenli bir tabulasyon örneği verilmiştir. Bu tablo, yukarıdaki hatalı tablonun (bkz. Tablo 1) düzeltilmiş hâlidir. Başlık sayesinde, bu tablonun Türkiye’deki kadınların tamamladıkları en yüksek eğitim düzeyine göre dağılımlarını gösterdiğini kolayca anlamak mümkündür. Eğitim düzeyi değişkeni, tablonun sol tarafında listelenen kategorilere ayrılmıştır. Her kategorinin karşısında bu kategoride yer alan kadınların yüzdesi belirtilmiştir. Değerlerin üzerinde “Yüzde” ifadesi yer aldığından, bu değerlerin bir oran veya frekans değil de yüzde olduğunu anlamak mümkündür. Tablo yorumlarken betimsel istatistik verilerinden yararlanılabilir. Betimsel istatistik, veri setlerinin temel özelliklerini özetlemek ve tanımlamak için kullanılan istatistiksel yöntemleri kapsar. Örneğin en yüksek ve/veya en düşük dağılımların olduğu kategorilerden bahsetmek betimsel istatistik verilerini sunarken elverişli olabilir. Buna göre kadınların %26.8’inin, yani dörtte birinden fazlasının, yalnızca ilkokulu tamamladığı görülmektedir. Kadınların %5.7’sinin ise okuryazar olmaması, dikkat çekici bir diğer bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tablonun sağ kenarındaki “Kümülatif yüzde” sütunu, o kategori ve altındaki kategorilerde yer alan kişilerin toplamını gösterir. Tabloya baktığımızda “Lise ve dengi

meslek okulu” kategorisinin kümülatif yüzdesinin %77.0 olduğunu görmek mümkündür. Bu değer, 2022 yılında Türkiye’de kadınların %77’sinin tamamladığı eğitim seviyesinin “Lise ve dengi meslek okulu” veya altı olduğunu belirtir.

Tabloya açık ve net bir başlık konulmuş, ayrıca verinin toplandığı ülke ve yıl da başlıkta belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, tablonun sol alt kısmında verinin kaynağı da yer almaktadır. Ayrıca tüm değerlerde tek ondalık basamağa yer verilmiş ve değerler bu basamağa göre hizalanmıştır. Tüm bunlar verinin okuyucu için daha erişilebilir ve anlaşılabilir olmasını sağlayan faktörlerdir.

Tablo 2. Bitirilen eğitim düzeyine göre kadınların dağılımı, 2022

Eğitim düzeyi	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Okuma yazma bilmeyen	5.7	5.7
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	6.3	12.0
İlkokul	26.8	38.8
İlköğretim	8.3	47.1
Ortaokul ve dengi meslek okulu	11.1	58.2
Lise ve dengi meslek okulu	18.8	77.0
Yüksekokul ve fakülte	18.7	95.7
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil)	2.5	98.2
Doktora	0.4	98.6
Bilinmeyen	1.4	100
Toplam	100	

Kaynak: TÜİK, 2022

Tablo 2’de yalnızca kadınlara ait eğitim düzeyi verisi yer alırken, Tablo 3’te ise tamamlanan en yüksek eğitim düzeyinin, kadın ve erkekler arasında nasıl değiştiğini görmek mümkündür. Dolayısıyla bu tabloda iki değişken kullanılmıştır: tamamlanan en yüksek eğitim düzeyi ve cinsiyet. Eğitim düzeyi değişkeni, Tablo 2’de olduğu gibi Tablo 3’te de tablonun sol tarafında kategoriler hâlinde verilmiştir. Tablonun sağ tarafında ise kadın ve erkek kategorileri yer almaktadır. Her eğitim kategorisinin yanında, bu kategoride yer alan kadın ve erkeklerin yüzdesi belirtilmiştir. Bu sayede o kategoride yer alan kadın ve erkeklerin yüzdesini karşılaştırmak mümkündür. Tablolardaki sıklık ve yüzdelikleri yorumlama hakkında daha fazla bilgi için Kutu 3’e göz atabilirsiniz.

Kutu 3: Tablo Okumanın Temelleri: Sıklık ve Yüzdelik

Sıklık ve yüzdelik, tablolarda en sık karşımıza çıkan değerlerdir. Frekans olarak da bilinen **sıklık**, bir veri setinde belirli bir kategoride yer alan gözlem sayısıdır. **Yüzdelik** değer ise sıklığın, toplam gözlem sayısına oranının yüzde olarak ifadesidir. 200 kadına medeni durumlarını sorduğumuzu farz edelim. Bu kadınların 80 tanesinden “Bekar”, 120 tanesinden “Evli” yanıtını aldığımızı varsayalım. Aşağıda, topladığımız bu hayali verinin sıklık ve yüzdelik değer örneklerine yer verilmiştir.

	Sıklık	Yüzdelik
Evli	120	%60
Bekar	80	%40
Toplam	200	%100

Evli cevabını veren kadın sayısı 120 olduğuna göre “Evli” kategorisinin sıklığı 120’dir. Bu soruyu toplam 200 kadına yönelttiğimize göre, evli kadınların yüzdesini bulmak için “200 kadından 120’si evliyse, 100 kadından kaç evlidir?” sorusunu sormamız yeterli olacaktır. Bu sorunun cevabını bulmak için aşağıdaki işlemi yapabiliriz:

$$Yüzde = \frac{Sıklık}{Toplam} \times 100$$

Bu formüle göre sorumuzun cevabını bulmak için aşağıdaki işlemi gerçekleştirmemiz gerekir:

$$Evli kadınların yüzdesi = \frac{120}{200} \times 100$$

Bu işlemin sonucunda soruyu sorduğumuz 200 kadının %60’ının evli olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 2’yi yorumlarken, kadınların %26.8’inin tamamladığı en yüksek eğitim düzeyinin “İlkokul” olduğunu söylemiştik, bu tabloya baktığımızda ise aynı eğitim düzeyine sahip erkeklerin yüzdesini de öğrenmemiz mümkündür. Tablo 3’e göre 2022 yılında kadınların %26.8’inin, erkeklerin ise %17.9’unun tamamladığı en yüksek eğitim düzeyi ilkokuldur. Tablo yorumlama

sırasında bir kategori ve bu kategorinin üzerindeki/altındaki kategorilere ait değerler toplanarak da çıkarımda bulunulabilir. Böyle bir yorumda bulunurken “Kümülatif yüzde” işimizi kolaylaştırır. Tablo 2’yi yorumlarken de bahsettiğimiz gibi kümülatif yüzde, belirli bir kategoriye kadar olan değerlerin toplamını gösterir. Örneğin Tablo 3’te, “İlkokul” kategorisinin kümülatif yüzdesi %38.8 olarak verilmiştir. Yani kadınların %38.8’inin bitirdiği eğitim düzeyi, ilkokul ve altıdır. Bu kümülatif yüzdeye “Okuma yazma bilmeyen”, “Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen” ve “İlkokul” kategorileri dahildir. Kadınların %5.7’si okuma yazma bilmezken bu oranın erkeklerde sadece %0.9 olması ise dikkat çekici bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bulgu, ülkemizde okuryazarlık konusunda cinsiyete dayalı bir eşitsizlik olduğunun altını çizmektedir. Tüm bunlara ek olarak, okuma yazma bilmeyen kadınların oranını öğrendikten sonra “Okuma yazma bilmeyen kadınlar kimlerden oluşuyor? Bu kadınların yaşı, ekonomik durumu nedir?” gibi sorular sorarak kadınların eğitim durumunu etkileyen sosyoekonomik faktörler hakkındaki bilgilerimizi daha da derinleştirebiliriz. Bu sayede tek bir tablodaki verilerden yola çıkarak başka analizlerin kapısını aralayabiliriz.

Tablo 3. Bitirilen eğitim düzeyinin cinsiyete göre dağılımı, 2022

Eğitim düzeyi	Kadın (%)	Kümülatif %	Erkek (%)	Kümülatif %
Okuma yazma bilmeyen	5.7	5.7	0.9	0.9
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	6.3	12.0	1.8	2.7
İlkokul	26.8	38.8	17.9	20.6
İlköğretim	8.3	47.1	11.0	31.6
Ortaokul ve dengi meslek okulu	11.1	58.2	14.6	46.2
Lise ve dengi meslek okulu	18.8	77.0	27.1	73.3
Yüksekokul ve fakülte	18.7	95.7	21.9	95.2
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil)	2.5	98.2	3.0	98.2
Doktora	0.4	98.6	0.5	98.7
Bilinmeyen	1.4	100	1.2	100
Toplam	100		100	

Kaynak: TÜİK, 2022

Tablo 3’te kadınlara ve erkeklere göre sınıflandırılan eğitim düzeyi verileri, Tablo 4’te üçüncü bir değişken olarak yıl faktörünün eklenmesiyle üç değişkenli bir tabulasyon hâlini almıştır. Böylece tamamlanan en yüksek eğitim seviyesinde kadın ve erkek nüfus arasındaki farkın 2021 ve 2022 yıllarında nasıl değiştiğini gözlemlemek de mümkündür.

Tablo 3’te kadınlarda ve erkeklerde en yüksek eğitim düzeyi olarak ilkokulu tamamlamış olma oranları 2022 yılı için karşılaştırılırken Tablo 4, bu karşılaştırmanın 2021 ve 2022 yılları için

yapılabilmesine imkan tanımaktadır. 2021 yılında kadınların %27.6’sı, erkeklerin ise %18.6’sı için tamamlanan en yüksek eğitim seviyesi ilkökul iken bu durum, 2022 yılında kadınlarda %26.8 ve erkeklerde %17.9’dur. Böylelikle “İlkokul” kategorisi için hem kadınlarda hem de erkeklerde yüzdelik dağılımda ufak bir azalma olduğu görülmektedir. Bunun yanında yıllar arası karşılaştırmaları tek bir cinsiyet kategorisi içinde yapmak da mümkündür. Örneğin kadınlarda okuma yazma bilmeyenlerin oranının 2021’den 2022’ye geçildiğinde %6’dan %5.7’e gerilediği görülmektedir.

Tablo 4. Bitirilen eğitim düzeyinin cinsiyete göre dağılımı, 2021-2022

Eğitim düzeyi	2021				2022			
	Kadın (%)	Kümülatif %	Erkek (%)	Kümülatif %	Kadın (%)	Kümülatif %	Erkek (%)	Kümülatif %
Okuma yazma bilmeyen	6.0	6.0	0.9	0.9	5.7	5.7	0.9	0.9
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	6.6	12.6	1.9	2.8	6.3	12.0	1.8	2.7
İlkokul	27.6	40.2	18.6	21.4	26.8	38.8	17.9	20.6
İlköğretim	8.5	48.7	11.4	32.8	8.3	47.1	11.0	31.6
Ortaokul ve dengi meslek okulu	11.1	59.8	14.7	47.5	11.1	58.2	14.6	46.2
Lise ve dengi meslek okulu	18.3	78.1	26.5	74.0	18.8	77.0	27.1	73.3
Yükseköğretim ve fakülte	17.8	95.9	21.3	95.3	18.7	95.7	21.9	95.2
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil)	2.4	98.3	2.9	98.2	2.5	98.2	3.0	98.2
Doktora	0.4	98.7	0.5	98.7	0.4	98.6	0.5	98.7
Bilinmeyen	1.3	100.0	1.2	100.0	1.4	100.0	1.2	100.0
Toplam	100.0		100.0		100.0		100.0	

Kaynak: TÜİK, 2022

Kutu 4: Analizlerde Kullanılan İstatistikler 1: Oran ve Hız

Verileri analiz etmek ve iki kategorinin arasındaki ilişkiyi incelemek için oran teriminden yararlanabiliriz. **Oran**, iki sayı arasındaki ilişkiyi ifade eder ve genellikle birbirinden bağımsız olan iki farklı kategorinin değerlerini karşılaştırmak için kullanılır. **Oran**, bir kategorinin değerinin diğer kategoriye bölünmesiyle hesaplanır. Örneğin, Türkiye Büyük Millet Meclisinde yer alan kadın milletvekillerinin, erkek milletvekillerine oranı, iki grupta yer alan kişi sayısının birbirine bölünmesi ile bulunabilir. TBMM’de şu anda 121 kadın, 479 erkek milletvekili bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, TBMM’deki milletvekillerinin yaklaşık %20’sini kadın milletvekilleri, yaklaşık %80’ini erkek milletvekilleri oluşturmaktadır. TBMM’deki milletvekillerinin cinsiyet oranını hesapladığımızda ($121/479=0,2526096$) elde ettiğimiz sayı 0,2526096’dır. Bu sayı yuvarlandığında 0,25 elde edilir. Yani TBMM’de 2023 yılında cinsiyet oranı, 1 kadına karşılık 4 erkeğin bulunması olarak yorumlanabilir. TBMM’deki cinsiyet dağılımını düşündüğümüzde, kadın milletvekillerinin oranını toplam milletvekillerinin sayısına bölerek hesaplayabiliriz ($121/600=0,2017$). Bu işlem için aşağıdaki formül izlenmiştir:

$$\text{Kadın milletvekillerinin oranı} = \frac{\text{Kadın milletvekillerinin sayısı}}{\text{Toplam milletvekili sayısı}}$$

Bu işlem sonucunda kadın milletvekillerinin oranının yaklaşık 0,20 olduğunu söylemek mümkündür. Bu sayı, TBMM’deki her 5 milletvekilinden 1 tanesinin kadın olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Hız ise bir olayın belirli bir zaman aralığı içinde ne sıklıkla gerçekleştiğini gösterir. Yani hız, “belirli bir dönem içinde meydana gelen olay sayısının, bu olaya maruz kalma riski altındaki nüfusa bölünmesiyle elde edilir”. En yaygın karşılaştığımız hız örneklerinden biri, doğurganlık hızıdır. Türkiye’de 2023 yılında toplam doğurganlık hızının 1,51 olduğu bulunmuştur; doğurganlık hızı, “bir kadının doğurgan olduğu dönem olan 15-49 yaş grubunda doğurabileceği ortalama çocuk sayısını” ifade etmektedir (TÜİK, 2024).

C. Toplumsal Cinsiyet Verileriyle Hazırlanan Grafikler

Grafikler, veri görselleştirmenin en etkili araçlarından biridir. Grafikler toplumsal cinsiyet verilerindeki eğilimleri, örüntüleri ve değişkenler arasındaki ilişkileri özetler. Toplumsal cinsiyet veri ve istatistiklerinin raporlanmasında grafikler, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dair verilerek istenen ana mesajı örneklendirerek güçlendirir. Ayrıca grafikler, hedef kişi ve grupların ilgisini çekmeyi ve içeriğin devamının dikkatle okunmasını sağlar. Grafikler sayesinde, toplumsal cinsiyet istatistiklerinde vurgulanmak istenen farklar, hızlı ve kolay bir biçimde anlaşılabilir.

Toplumsal cinsiyet verilerini grafik olarak görselleştirirken grafiğin:

- Anlaşılır olmasına ve çok karmaşık olmamasına,
- Verideki eğilimleri ve farklılıkları açık bir şekilde göstermesine,
- Yanıltıcı tasarımlardan kaçınarak veriyi doğru bir şekilde yansıtmaya (örneğin, kadın ve erkekler için ayrı ayrı grafikler içeren bir şekilde grafiklerin eksen aralıklarının her iki grafikte de aynı olması) dikkat edilmelidir.

Ayrıca, verilerin künyesi hakkında detaylı bilgi sahibi olmak, grafiği doğru okumak için önemlidir. Metaveri; ölçülen kavram ya da tanımlamaları açıklamanın yanı sıra örneklem, zaman gibi bilgileri sunar. Böylece grafikte özetlenen veriler daha doğru biçimde yorumlanabilir.

Kutu 5: Tablo ve Grafik Oluşturma Araçları

Grafik oluşturmak için kullanılabilecek çeşitli yazılımlar ve programlama dilleri mevcuttur. **Excel**, yaygın kullanılan kullanıcı dostu araçlardan biridir. Basit bir arayüze sahip olan Excel ile tablo ve grafik oluşturmak mümkündür. **R**, istatistiksel analiz ve grafik oluşturma için kullanılan bir programlama dilidir. R, geniş bir grafik fonksiyonları yelpazesi sunar ve kullanıcıların veri görselleştirmelerini özelleştirmelerine geniş olanak tanır. **STATA** ve **SPSS** ise istatistiksel analizde yaygın olarak kullanılan yazılımlardır. Her iki program da grafik oluşturma seçeneği sunar.

Bunların yanı sıra, veri görselleştirme konusuna yoğunlaşan programları kullanmak da mümkündür. Örneğin **GraphPad Prism**, özellikle veri görselleştirme için yaygın olarak kullanılan bir grafik ve istatistik yazılımıdır. **GraphPad**’in en önemli özelliklerinden biri yüksek kaliteli grafikler oluşturup dilediğiniz gibi düzenlemenize olanak tanımasıdır.

Programların yanı sıra web siteleri üzerinden veri görselleştirmek de mümkündür. Örneğin **Flourish³** ve **Datawrapper⁴**, etkileşimli veri görselleştirmeleri oluşturmak için kullanılan ve herkesin erişimine açık olan web siteleridir. Flourish kullanıcıları, hiçbir tasarım deneyimine veya kodlama bilgisine ihtiyaç duymadan profesyonel görünümlü grafikler ve haritalar oluşturabilir.

Toplumsal cinsiyet verilerinin görselleştirmesinde kullanılabilecek çeşitli grafik türleri vardır. En sık kullanılan grafik türleri pasta (dilim) grafikler, halka (donut) grafikler, çubuk grafikler, histogram, çizgi grafikler, nokta grafikleri, dağılım grafikleri, yaş piramitleri ve alan grafikleri olarak sıralanabilir.

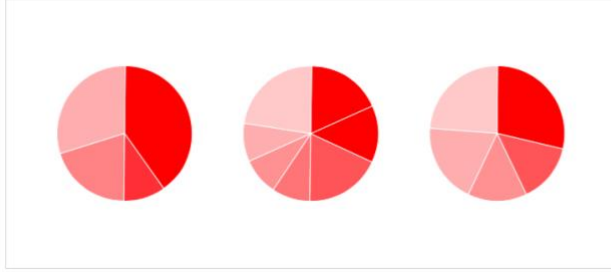

³ <https://app.flourish.studio/login?redirect=true>

⁴ <https://www.datawrapper.de>

Grafik hazırlarken, farklı grafik türlerinin kapsamlı bir listesini içeren Veri Görselleştirme Kataloğundan⁵ yararlanılabilir. Bu kataloğun ana sayfasında 60 farklı grafik türü bulunur: Kullanıcılar diledikleri grafik türünü seçerek bu grafik türü hakkında kolaylıkla bilgi edinebilir. Bilgi sayfasında grafik türünün tanımı, örnekleri ve bu grafiği oluşturmak için kullanılabilecek araçlar yer almaktadır. Aşağıda, pasta grafiğin bilgi sayfası örnek olarak verilmiştir:

Pasta Grafik

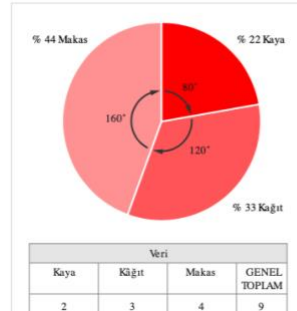
Tanım

Sunumlar ve ofislerde yaygın olarak kullanılan Pasta Grafikler, bir daireyi orantılı bölümlere bölerek, kategoriler arasında oranlar ve yüzdelere göstermeye yardımcı olur. Her bir yay uzunluğu her bir kategorinin bir oranını temsil ederken, tam daire % 100'e eşit olan tüm verilerin toplamını temsil eder.

Pasta grafikleri, okuyucunun verilerin orantılı dağılımı hakkında hızlı bir fikir vermek için idealdir. Ancak pasta grafiklerine yönelik önemli dezavantajlar şunlardır:

- Gösterilen değerlerin sayısı arttıkça Segment / dilim boyutu daha da küçük olacağından birkaç değerden fazla değeri gösteremezler. Bu durum onları büyük miktarda veri için uygun kılmaz.
- Örneğin, % 100 Yünlü Çubuk Grafik gibi, alternatiflerine göre daha fazla yer kaplarlar. Bunun sebebi esas olarak büyüklükleri ve açıklamalar için duyulan genel ihtiyaçtır.

Anatomi

Veri Görselleştirme Kataloğu kullanılırken görselleştirmek istediğiniz veri türüne göre grafik seçmek mümkündür. Bu özelliğe ana sayfadaki “Fonksiyona Göre Ara” seçeneği aracılığıyla ulaşılabilir.

Grafik türleri arasından uygun olanın belirlenmesi için öncelikle verinin türü (nominal, ordinal ve nümerik) ve doğası incelenmelidir (bkz. Kutu 6). Ayrıca, grafik ile anlatılmak istenen mesaj ve grafiğin ne tür bir içerik olarak paylaşılacağı da grafik türüne karar verirken göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, basılı bir kitapta yer alacak grafiğin tasarımı ile elektronik ortamda paylaşılacak bir grafiğin tasarımı birbirinden farklı olabilir.

⁵ <https://datavizcatalogue.com/TR/index.html>

Kutu 6. Veri Türleri

Nominal, ordinal (sıralı) ve nümerik (sayısal) olmak üzere üç çeşit veri türü bulunur.

Nominal veri, kategorik bir veri türüdür. Nominal veriler, farklı kategori veya sınıflara ayrılır. Bu sınıf ve kategoriler arasında herhangi bir sıralama bulunmamaktadır. Kişilerin cinsiyet kimlikleri, ikamet edilen şehir veya medeni durum nominal verilere örnektir. **Ordinal** veri de kategorik bir veri türüdür ancak kategoriler arasında belirli bir sıralama bulunur. Fakat bu sıralamanın aralıkları eşit değildir ve bu verilerdeki kategoriler sayısal olarak kıyaslanamaz. Eğitim durumu ve kişilerin bir eylemde bulunma sıklığını “Hiçbir zaman” - “Bazen” - “Her zaman” gibi ölçeklerle belirleyen sorulara verilen cevaplar ordinal verilere örnektir. **Nümerik** veri, miktar veya sayı ile ifade edilebilen veri türüdür. Örneğin yaş, çocuk sayısı ve ev işlerine harcanan saat gibi veriler nümeriktir.

1. Pasta (Dilim) Grafik

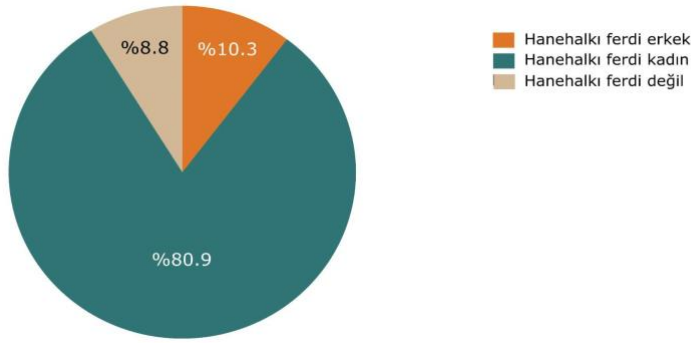
Dilim grafiği adıyla da bilinen pasta grafik, az sayıda kategorinin yüzde dağılımlarını göstermek ve bu dağılımları karşılaştırmak için kullanılır. Pasta grafik, bir dairenin dilimlere ayrılmasıyla oluşur ve her dilimin büyüklüğü, o kategorinin bütün içindeki oranını yansıtır. Diğer bir deyişle, bu grafiklerde genişliği büyük olan dilimler frekansı daha yüksek olan kategorileri gösterirken genişliği küçük olan dilimler ise frekansı düşük olan kategorileri gösterir.

Şekil 1’de yer alan pasta grafik, 2021 yılında Türkiye’de ev temizleme sorumluluğunun cinsiyetler arasındaki dağılımını göstermektedir. İlk bakışta mavi renk ile gösterilen dilimin, grafiğin büyük bir kısmını kapladığını fark etmek mümkündür. Grafiğin sağ kenarında yer alan grafik göstergesine (*legend*) göre bu mavi renk “hanehalkı ferdi kadın” kategorisini temsil eder. Grafik göstergesinin amacı, her rengin temsil ettiği kategoriye açıkça ortaya koymaktır. Göstergeyi incelediğimizde, turuncu rengin “hanehalkı ferdi erkek” kategorisini, krem renginin ise hanehalkı ferdi olmayan kişileri temsil ettiğini anlamak mümkündür. Renk seçimleri bilinçli şekilde yapılmıştır. Mavi, turuncu ve krem renklerinin rahatlıkla birbirinden ayırt edilmesi, kategoriler arasındaki farkların açık ve kolay bir şekilde anlaşılmasını sağlar.

Grafiğin dikkat çeken bir diğer özelliği kategorilere ait yüzdeler pasta dilimlerinin içine yazılmış olmasıdır. Yüzdeleri yazarken de kolayca okunabilecek bir renk tercih edilmiştir. Yüzdeler pasta grafiğe eklenmesi, dilimlerin büyüklüğüne göre yapılacak karşılaştırmaları

sayısal veriyle destekler ve böylece grafiğin daha güvenilir bir zeminde yorumlanmasını sağlar. Bu bilgiler ışığında Şekil 1’e baktığımızda 2021 yılında Türkiye’de evin haftalık/aylık temizliğinden sorumlu olan kişilerin %80.9’unu hanehalkı ferdi kadınların oluşturduğu görülmektedir. Buna karşın hanehalkı ferdi erkeklerin bu sorumluluğu üstlenme bakımından yalnızca %10.3’e tekabül etmesi, ev temizliğinin cinsiyetler arasında eşit paylaşılmadığını göstermektedir. Ayrıca hanehalkı ferdi olmayan bireylerin ev temizliğindeki rolü %8.8 olarak karşımıza çıkmakta, bu durum ev temizliğinde hizmet sektörünün rolünü vurgulamaktadır.

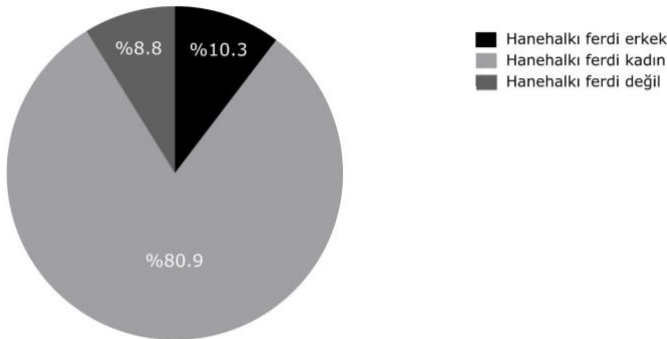
Şekil 1. Hanedeki işlerden genellikle sorumlu olan kişiler: Evin haftalık/aylık temizliği, Türkiye

Kaynak: TÜİK, 2021

Renkli grafikler her ne kadar göze hitap etse de bazen grafiklerin siyah-beyaz hazırlanması gerekebilir. Örneğin bazı yayınevleri ve dergiler renkli yayınları desteklemeyebilir. Ayrıca bazı renkli grafiklerin anlaşılması, özellikle renk körü insanlar için zor olabilir. Bu gibi durumlarda siyah-beyaz renk paletlerini tercih ederek grafiklerin erişilebilirliğini artırmak mümkündür. Şekil 2’deki pasta grafiği, Şekil 1’deki grafiğin siyah-beyaz hâlidir.

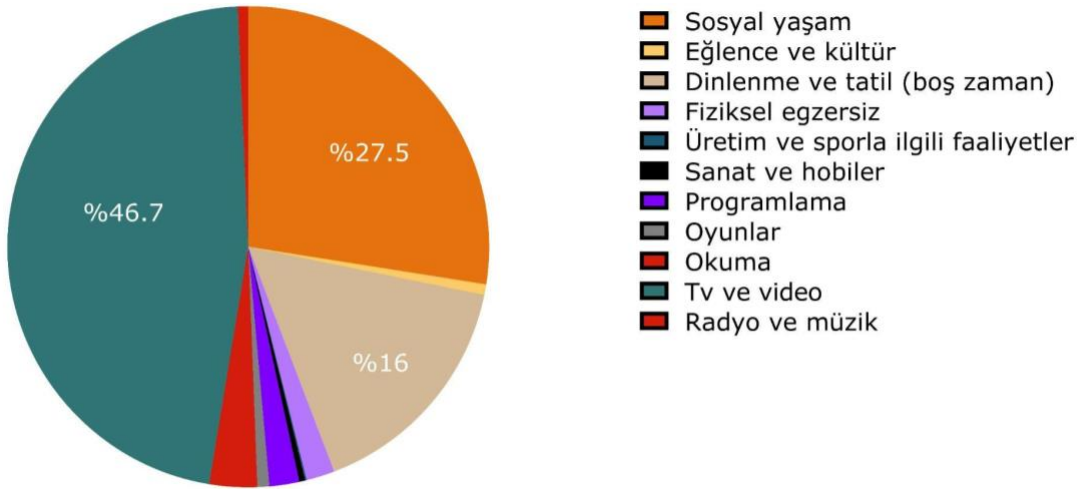
Şekil 2. Hanedeki işlerden genellikle sorumlu olan kişiler: Evin haftalık/aylık temizliği, Türkiye

Kaynak: TÜİK, 2021

Şekil 3’te **hatalı bir pasta grafiği** görselleştirilmesine yer verilmiştir. Bu grafikte birden çok hata yer almaktadır. Hatalardan biri, *renk seçimine dikkat edilmemesidir*. Örneğin “fiziksel egzersiz” ve “programlama” kategorileri için mor renginin birbirine çok yakın tonları kullanılmıştır, bu nedenle grafikte hangi rengin hangi kategoriye temsil ettiği anlaşılmamaktadır. Ayrıca hem “okuma” hem de “radyo ve müzik” kategorileri için kırmızı renk kullanılmıştır, bu nedenle bu kategorileri de birbirinden ayırmak mümkün değildir. Pasta grafikleri oluştururken dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, *çok sayıda kategori kullanmamaya özen göstermektir*. Şekil 1’de üç kategori kullanıldığından bu kategoriler arasındaki farklar açıkça anlaşılmaktaydı. Ancak Şekil 3’te 11 adet kategori kullanıldığı için grafik oldukça karmaşık görünmektedir. Pasta grafiklerde beşten fazla kategorinin kullanılması grafiğin okunmasını zorlaştırabilir. Beşten fazla kategorinin olduğu durumlarda çubuk grafik kullanılması daha uygundur. Ayrıca Şekil 3’te bazı dilimlerin üzerinde *yüzdelik bilgisi verilmediği* için kategoriler arasındaki yüzdelik farklar da anlaşılamamaktadır.

Şekil 3. Kadınlarda sosyal yaşam, eğlence, spor, hobi, oyun ve kitle iletişim araçlarına ayrılan faaliyetlerde zamanın dağılımı, Türkiye

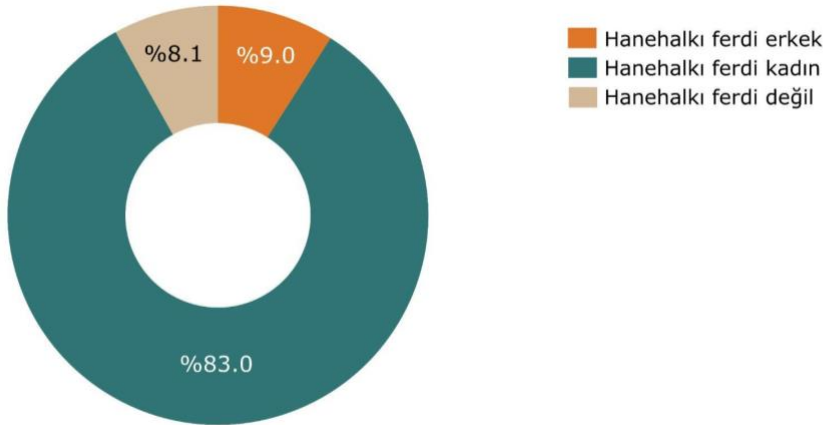
Kaynak: TÜİK, 2015

2. Halka (Donut) Grafik

Son dönemde veri görselleştirme araçlarının zenginleşmesiyle pasta grafiklerin farklı biçimleri de kullanılmaya başlanmıştır. Halka (donut) grafikler, farklı biçimlerdeki pasta grafiklerinin yaygın kullanılan örneklerindendir. Halka (donut) grafikler, pasta grafiklerde olduğu gibi az sayıda kategorik değişkenin yüzdeler dağılımlarını göstermek için kullanılabilecek okunaklı bir veri görselleştirme türüdür. Bu grafiklerde kategorilerin renklendirme ve isimlendirme aracılığıyla birbirlerinden anlaşılır biçimde ayırt edilebilmesi önemlidir.

Şekil 4, 2021 yılında Türkiye’de hane içinde basit dikiş işlerinden genellikle sorumlu olan kişilerin dağılımını göstermektedir. Buna göre dikiş işlerinden başlıca sorumlu olan kişilerin %83’ünün hanehalkı ferdi kadın, %9’unun ise hanehalkı ferdi erkek olduğu görülmektedir. Bu grafik, ev temizliği (Bkz. Şekil 1) gibi dikiş yapmanın da cinsiyetler arasında gözle görülür biçimde dengesiz paylaşıldığını göstermektedir. Grafiğin tasarımında kadınla ve erkeklerle ilişkilendirilen klişeleşmiş renk seçimlerinden kaçınıldığı, ayrıca hanehalkına mensup olmayan bireyleri (%8.1) temsil etmek üzere hanehalkı kategorilerinden kolayca ayrışacak nötr bir renk kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Şekil 4. Hanedeki işlerden genellikle sorumlu olan kişiler: Basit dikiş yapma, Türkiye

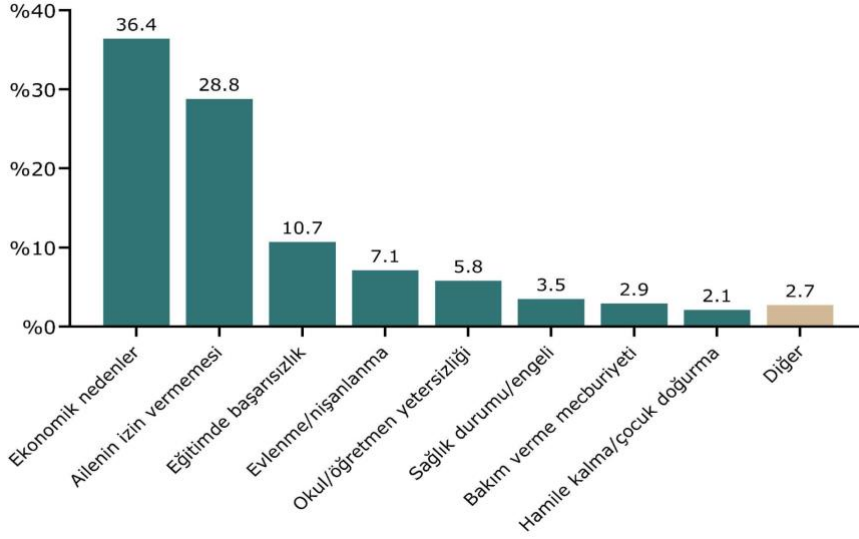
Kaynak: TÜİK, 2021

3. Çubuk Grafik

Çubuk grafik, bir değişkenin çeşitli kategorilerdeki dağılımını gösteren bir diğer görselleştirme çeşididir. Hem yatay hem de dikey çubuk grafikleri toplumsal cinsiyet istatistiklerinin raporlanmasında yaygın olarak kullanılır. Bu grafiklerde her bir sütun belli bir kategorinin sıklığını temsil etmektedir. Çubuk grafiklerin temel özelliği, verinin sayısal değeri arttıkça çubukların da yüksekliğinin artmasıdır. Böylece ilk bakışta çubuk uzunlukları karşılaştırılarak dahi verinin dağılımı hakkında genel bir fikre sahip olmak mümkündür. Bunun yanında çubukların temsil ettiği dağılımın sayısal olarak da çubukların üstüne veya iç kısmına yazılması, kategoriler arasında daha detaylı bir karşılaştırma yapmayı sağlar. Çubuk grafik hazırlanırken dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise eksellere başlık eklenmesidir. Yatay eksen (X eksen) kategoriler çubuklarla doğru şekilde eşleştirilmeli, dikey eksen (Y eksen) ise frekansı belirten ilgili ölçü birimi, örneğin yüzdeler, açıkça belirtilmelidir. Ayrıca Y ekseninin tutarlı bir biçimde aralıklandırılması, verinin çarpıtılmadan aktarılması bakımından önemlidir. Örneğin Şekil 5’te yüzdeler aralıklarının 0’dan başladığı ve 10’lu aralıklarla devam ettiği görülmektedir. Y ekseninin aralık oranları ve bu eksenin yer alacak maksimum değer, veri setinin dağılımı göz önüne alınarak düzenlenmelidir.

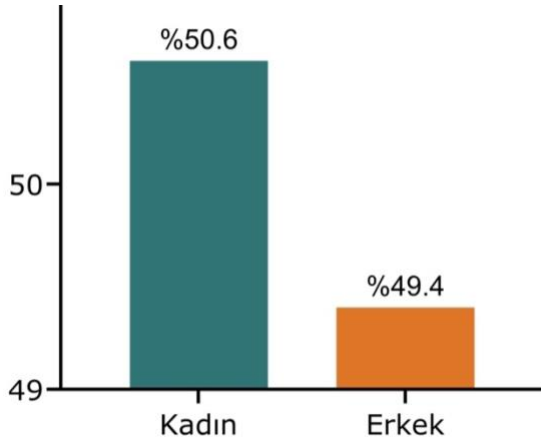
Şekil 5, 2021 yılında Türkiye’de kadınların eğitimi yarıda bırakma nedenlerini göstermektedir. Yukarıda da açıklandığı gibi, kategoriler X ekseninde, bu kategorilerin sıklığını gösteren ölçü birimi ve değerler ise Y ekseninde yer almaktadır. Bu grafiğe göre eğitimi yarıda bırakan kadınların %36.4’ü ekonomik nedenlerle, %28.8’i ise ailelerinin izin vermemesi sebebiyle eğitimlerine devam edemediklerini belirtmiştir. Görselleştirmenin çubuk grafikte yapılması, bu iki kategorideki dağılımın diğer kategorilere göre gözle görülür biçimde fazla olduğunu net bir şekilde göstermektedir. Ayrıca bu görselleştirmede kategoriler, yüzdeler dağılımların giderek azaldığı bir sırayla dizilmiştir. Bu dizilim bir zorunluluk olmamakla birlikte verinin kolay okunurluğunu desteklemesi açısından tercih edilebilir. Ayrıca veri setinin %2.7’sine denk gelen “Diğer” kategorisi, ana kategorilerden farklı olarak krem renkle gösterilmiştir. Bu sayede temel cevap kategorilerinden ayrılan veriler de herhangi bir karışıklığa yol açmadan görselleştirmeye dahil edilmiş, böylece veri setinin bütünlüklü bir şekilde temsili sağlanmıştır.

Şekil 5. Kadınların eğitimi yarıda bırakma nedenleri, Türkiye

Kaynak: TÜİK, 2021

Şekil 6. Tokyo 2020 Paralimpik Oyunlara katılan kadın ve erkek sporcu yüzdeleri, Türkiye

Kaynak: KASFAD

Şekil 6’da ise **hatalı** bir çubuk grafik tasarımına yer verilmiştir. Bu grafik kaynakta yer almamaktadır, yalnızca kaynaktaki veriler kullanılarak oluşturulmuştur. Kullanılan veri, Tokyo 2020 Paralimpik Oyunlara katılan sporcuların kadın ve erkek cinsiyet gruplarına göre dağılımını göstermektedir. Grafiğe ilk bakıldığında cinsiyetler arasında ciddi bir fark olduğuna dair bir yanılsamaya kapılmak mümkündür, çünkü iki çubuk arasındaki yükseklik farkı oldukça keskin görünmektedir. Veri dağılımlarının sayısal değerlerine baktığımızda ise kadın ve erkek sporcu oranları

arasındaki farkın ilk bakışta varsayılandan oldukça az olduğu görülmektedir: Tokyo 2020 Paralimpik Oyunlara katılan sporcuların %50.6’sı kadınlardan, %49.4’ü ise erkeklerden oluşmakta; böylece aslında cinsiyetler arasında oldukça dengeli bir dağılım olduğu fark edilmektedir. Çubuklar arasındaki uzunluk farkının bu denli fazla olması, Y ekseninin %49 değerinden başlayarak yüzdeler birer birer artacak şekilde aralıklandırılmasından kaynaklanmaktadır. Bu örnek, değer aralıklarının veri setine uygun olarak belirlenmediği

durumlarda oldukça yanıltıcı görselleştirmelerin ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Ayrıca grafiğin kaynağında yılın yer almaması, veri setinin ne zaman yayınlandığını anlamayı zorlaştırmaktadır.

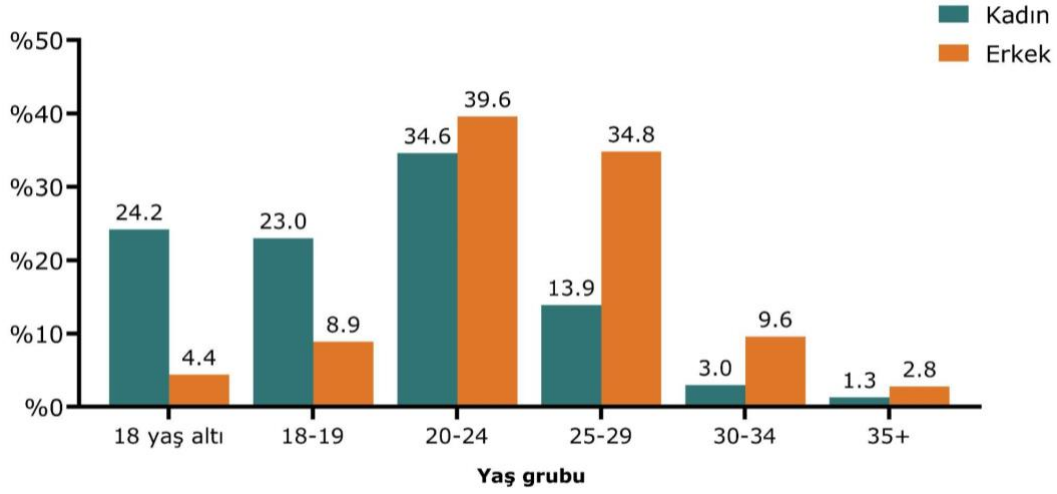
Gruplanmış Çubuk Grafik

Kümelenmiş çubuk grafik veya çoklu çubuk grafiği olarak da bilinen gruplanmış çubuk grafik, çeşitli kategorilerdeki farklı veri gruplarını karşılaştırmak için kullanılan grafik türüdür. Toplumsal cinsiyet verilerini görselleştirirken erkekler ve kadınlar arasındaki fark ve eşitsizlikleri vurgulamak için gruplanmış çubuk grafiklerden yararlanılabilir. Bu grafiklerde her biri bir kategoriye temsil eden yan yana çubuklar bulunur. Her çubuğun uzunluğu, temsil ettiği kategorinin değerini gösterir. Yan yana duran çubukların uzunlukları karşılaştırılarak iki kategori arasındaki fark kolayca belirlenebilir.

Pasta grafiklerde olduğu gibi, gruplanmış çubuk grafiklerde de genellikle çubukların renginin veya deseninin neyi temsil ettiğini açıklayan grafik göstergesi bulunur. Bu gösterge sayesinde farklı renk veya desende çubukların hangi kategoriye temsil ettiğini hızlı bir şekilde anlamak mümkündür.

Şekil 7’deki gruplanmış çubuk grafik, Türkiye’de 2021 yılındaki ilk evlenme yaşının cinsiyete göre dağılımını göstermektedir. Grafiğin sağındaki göstergeye bakıldığında, mavi renkteki çubukların kadınları, turuncu renkteki çubukların ise erkekleri temsil ettiği kolayca anlaşılmaktadır. Grafiğe göre 2021 yılında Türkiye’de kadınların %34.6’sı, erkeklerin ise %39.6’sı 20-24 yaş aralığında evlenmiştir. En dikkat çekici bulgu ise, 18 yaş altı ve 18-19 yaş gruplarında erkeklere kıyasla çok daha yüksek sayıda kadının yer almasıdır. Grafiğe göre, kadınların %24.2’si 18 yaş altında evlenirken erkeklerin sadece %4.4’ü 18 yaş altında evlenmektedir. 18-19 yaş grubunda da benzer bir örüntü görülmektedir, kadınların %23’ü 18-19 yaşında evlenirken erkeklerin yalnızca %8.9’u aynı yaşta evlenmiştir. Özetle bu grafikten, Türkiye’de kadınların, erkeklere kıyasla daha genç yaşlarda ilk evliliklerini gerçekleştirdiğini anlamak mümkündür.

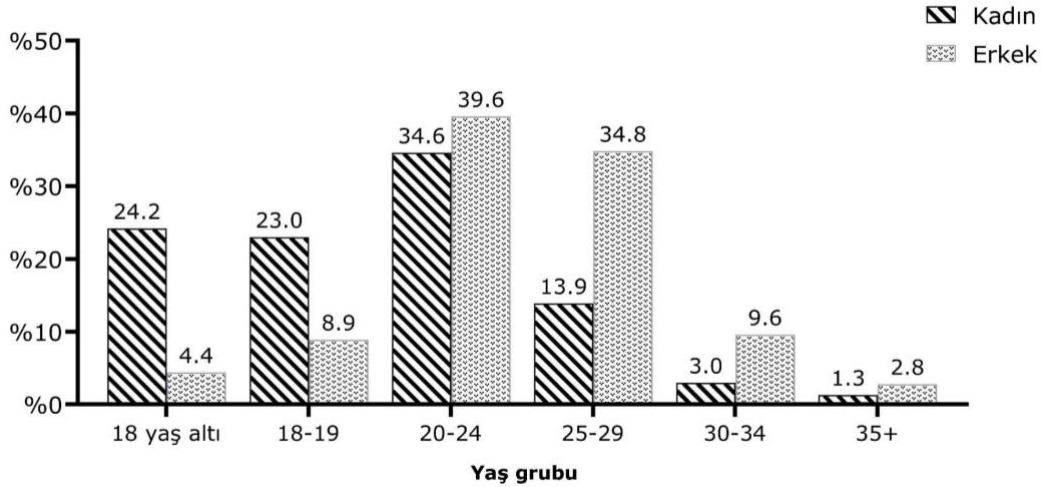
Şekil 7. Cinsiyete göre ilk evlenme yaşı, Türkiye

Kaynak: TÜİK, 2022

Şekil 8’de ise aynı grafiğin siyah-beyaz hâline yer verilmiştir. Siyah-beyaz pasta grafiğinde (bkz. Şekil 2) yalnızca renkler kullanılırken bu grafikte ise renk yerine desen kullanılmıştır. “Kadın” ve “erkek” gruplarına ait çubuklar farklı desenlerle gösterilmiştir, bu sayede verileri kolayca birbirinden ayırmak mümkündür.

Şekil 8. Cinsiyete göre ilk evlenme yaşı, Türkiye

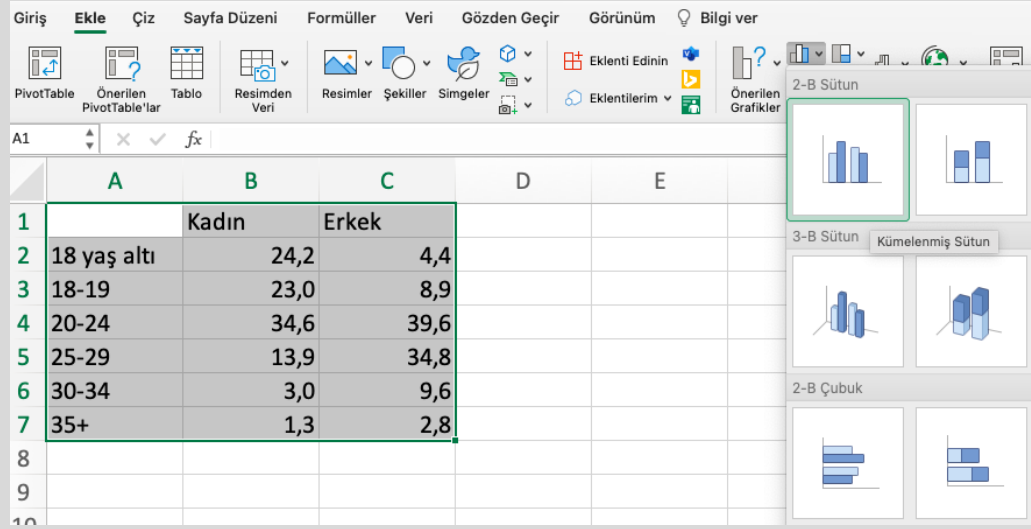
Kaynak: TÜİK, 2022

Kutu 7. Excel’de Gruplanmış Çubuk Grafik Hazırlama

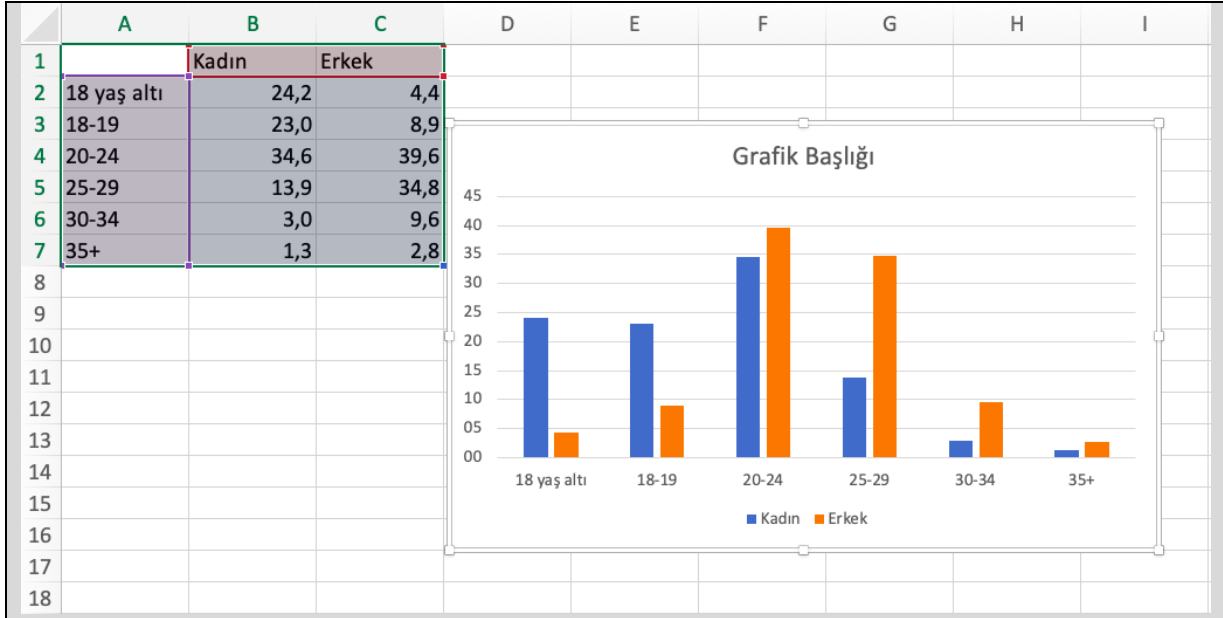
Şekil 8’deki grafiği Excel programını kullanarak hazırlamak da mümkündür. Bunun için öncelikle yeni bir Excel belgesi açıp verileri aşağıdaki gibi girmek gerekir:

	A	B	C	D
1		Kadın	Erkek	
2	18 yaş altı	24,2	4,4	
3	18-19	23,0	8,9	
4	20-24	34,6	39,6	
5	25-29	13,9	34,8	
6	30-34	3,0	9,6	
7	35+	1,3	2,8	

Ardından girilen veriler seçilmeli ve “Ekle” bölümündeki “Sütun grafiği” kısmından “Kümelenmiş Sütun” seçilmelidir:

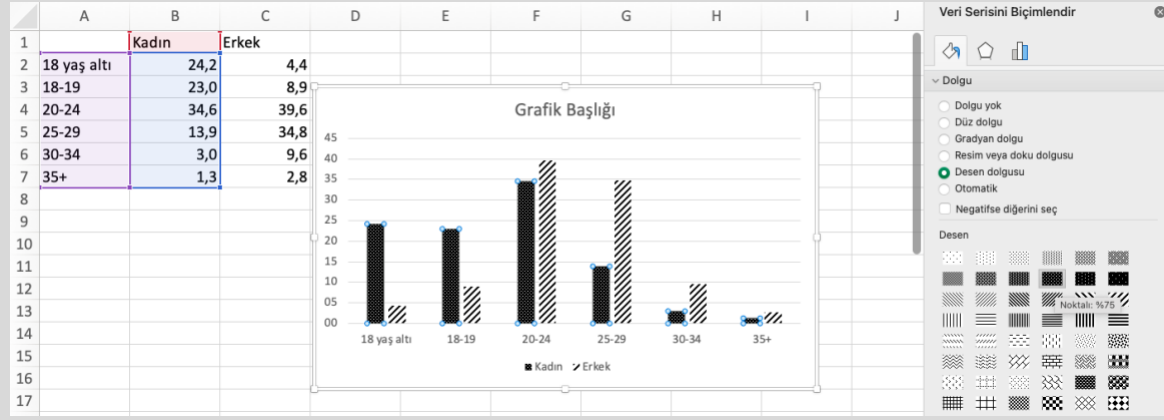
“Kümelenmiş Sütun” seçildikten sonra karşımıza aşağıdaki grafik çıkar:

Kadınlara ait olan verileri düzenlemek için mavi sütunlardan birinin üstüne tıklanmalıdır. Ardından sağ tarafta beliren menüde “Grafik seçenekleri” altında yer alan “Dolgu” seçeneğine tıklanmalıdır. Bu bölümde sütunların görüntüsü düzenlenebilir. Şekil 8’deki desenli görüntüyü elde etmek için “Desen dolgusu” seçeneğine tıklanmalı, ardından desen seçilmelidir:

Aynı işlem turuncu sütunlardan birine tıklanarak erkeklere ait veriler için de gerçekleştirilmelidir. Desen dolguları belirlendikten sonra aşağıdaki grafik elde edilir:

Son olarak "Grafik Başlığı" kısmına tıklanarak grafiğe başlık eklenir ve aşağıdaki grafik elde edilir:

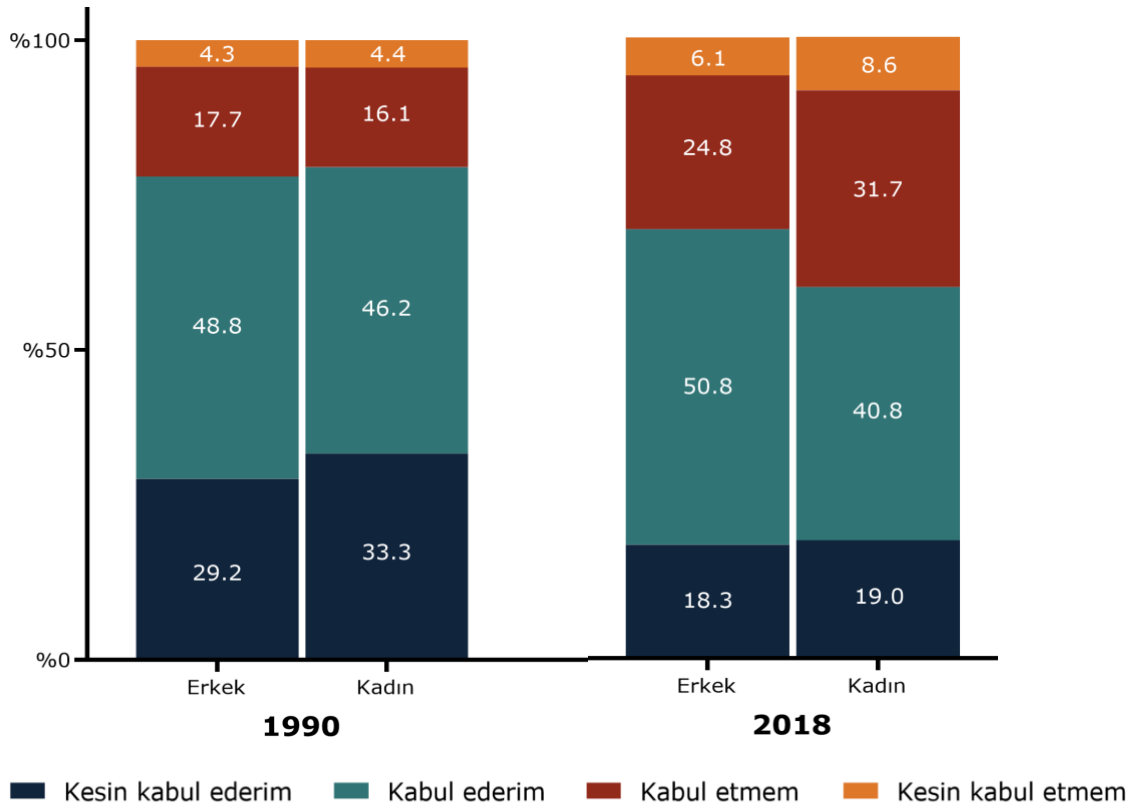
Yığılmış Çubuk Grafik

Yığılmış çubuk grafik, birden fazla veri grubunun her bir kategorideki dağılımını tek bir çubukta göstermek için kullanılır. Bu sayede yan yana konulan veriler kolayca karşılaştırılabilir. Örneğin Şekil 9'da, Türkiye’de 1990 ve 2018 yılında gerçekleştirilen Dünya Değerler Araştırması anketinde kadın ve erkek katılımcıların “Ev kadını olmak da, çalışmak ve para kazanmak kadar tatmin edici bir şeydir” ifadesine verdikleri yanıtlar gösterilmektedir. Katılımcıların seçebileceği yanıtlar, bu ifadeyi “Kesin kabul ederim”, “Kabul ederim”, “Kabul etmem” ve “Kesin kabul

etmem” olarak sıralanmıştır. Grafiğin altında yer alan grafik göstergesi, her rengin temsil ettiği seçeneği göstermektedir. Grafiğin X ekseninde belirtildiği üzere, sol taraftaki çubuklar 1990, sağ taraftaki çubuklar ise 2018 yılına aittir ve her çubuk bir cinsiyeti temsil etmektedir.

Grafiğin okunmasını kolaylaştırmak için her kategorinin yüzdesi, kategorinin üzerine yazılmıştır. Bu sayede ilk bakışta, lacivert rengi ile gösterilen “Kesin kabul ederim” ifadesinin 1990 yılında kadınlar tarafından (%33.3), erkeklere kıyasla (%29.2) az bir farkla daha çok tercih edildiği gözlemlenebilir. Ayrıca, “Kesin kabul ederim” ve “Kabul ederim” kategorilerini toplayarak bu ifadeye karşı çıkmayan kişilerin yüzdesini bulmak mümkündür. Örneğin Türkiye’de 1990 yılında kadınların %79.5’i ev kadını olmanın, çalışmak kadar tatmin edici bir şey olduğunu düşünmekte, erkeklerin ise %78’i aynı görüşü paylaşmaktadır. Özetle 1990 yılında bu ifadeye katılma durumu, cinsiyetler arasında pek farklılık göstermemektedir.

Şekil 9. Cinsiyete göre katılımcıların “Ev kadını olmak da, çalışmak ve para kazanmak kadar tatmin edici bir şeydir.” ifadesine katılma oranları, Türkiye

Kaynak: Dünya Değerler Araştırması Türkiye, 1990-2018

Grafiğin sağ tarafında ise aynı sorunun, aynı araştırma kapsamında Türkiye’de 2018 yılında tekrar sorulması üzerine elde edilen cevaplar gösterilmektedir. Lacivert rengi ile gösterilen “Kesin kabul ederim” kategorisinde kadınlar (%19) ve erkekler (%18.3) arasında pek bir fark görünmese de, mavi renkle gösterilen “Kabul ederim” kategorisinin kadınlar ve erkekler tarafından farklı oranlarda tercih edildiği gözlemlenmektedir: Erkeklerin yarısı (%50.8) bu cevabı verirken, kadınların %40.8’i bu cevabı vermiştir. Ayrıca, “Kesin kabul etmem” ve “Kabul etmem” kategorilerini toplayarak bu ifadeye karşı çıkan kişilerin yüzdesini hesaplamak ve cinsiyetler arasındaki görüş farkını gözlemlemek mümkündür. Türkiye’de 2018 yılında kadınların %40.3’ü ev kadını olmanın, çalışmak kadar tatmin edici bir şey olduğuna katılmamakta; erkeklerin ise %30.9’u aynı görüşü paylaşmaktadır. Şekil 9’u inceleyerek 1990 ve 2018 yılları arasındaki farkı gözlemlemek de mümkündür: İki yıl karşılaştırıldığında, “Kesin kabul ederim” cevabını veren kişilerin oranında azalma olduğu söylenebilir. Örneğin bu ifadeye kesinlikle katılan kadınların yüzdesi 1990 yılında %33.3 iken, bu oran 2018 yılında %19’a düşmüştür.

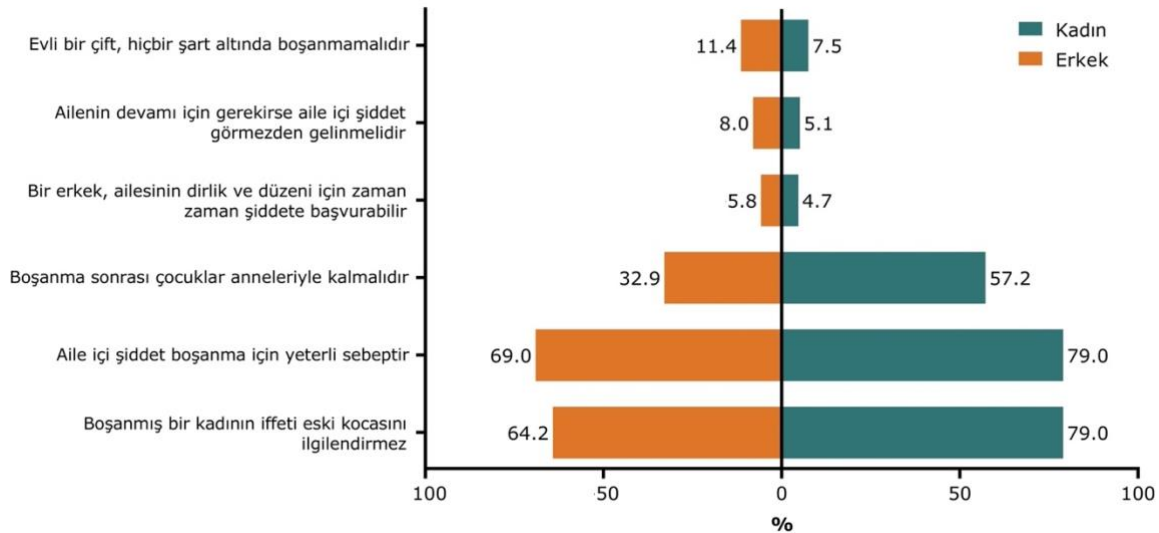
İki Yönlü Çubuk Grafik

İki yönlü çubuk grafikler, birden fazla değişkenin çeşitli kategorilerdeki dağılımlarını karşılaştırmak için kullanılan bir diğer çoklu çubuk grafik çeşididir. Bu grafiklerde kategoriler Y ekseninde yer alırken verilerin dağılımlarını içeren değerler X eksenı üzerinden izlenir. Şekil 10’daki grafik, 2021-2022 yıllarında Türkiye’de boşanma ve şiddet hakkındaki düşüncelerin cinsiyete göre dağılımını göstermektedir. Bu grafikte erkeklerin ve kadınların boşanma ve şiddet hakkındaki yargılara katılma oranları, grafiğin orta noktasından geçen dikey bir eksenin soluna ve sağına doğru genişleyen yatay çubuklarla gösterilmiştir. Grafiğin sol yarısı erkeklerin bahsi geçen yargılara katılma oranlarını yansıtırken grafiğin sağ yarısı da kadınların görüşlerini temsil etmektedir. Bu tasarım, kategori sayısının fazla olduğu ya da kategori isimlerinin uzun olduğu durumlarda daha okunaklı bir grafik oluşturmak için tercih edilebilir. Ek olarak bu grafik çeşidinin özellikle iki değişkenin bir dikey eksen üzerinde karşılaştırılabileceği durumlarda daha etkili bir görselleştirme yöntemi olduğu söylenebilir.

Şekil 10’a bakıldığında “Aile içi şiddet boşanma için yeterli sebeptir” ifadesine katılma oranlarının hem erkeklerde hem de kadınlarda en yüksek yüzdeyi oluşturduğu görülmektedir.

Erkeklerin %69’u, kadınların da %79’u ilgili ifadeye katıldıklarını belirtmişlerdir. Kadınlar için yine %79’luk bir katılma oranına sahip olan diğer bir ifade “Boşanmış bir kadının iffeti eski kocasını ilgilendirmez” olarak karşımıza çıkmakta, erkeklerin de %64.2’si ilgili ifadeye katılmaktadır. Bu iki ifade de boşanmanın meşruluğu ve sosyal kabulü hakkında olumlu bir pozisyonu belirtmekte, iki ifadede de kadınların erkeklere göre daha yüksek bir katılma oranına sahip olması ön plana çıkmaktadır. Yine de her iki ifadenin de hem erkeklerde hem de kadınlarda en yüksek katılma oranlarına sahip olduğu göz ardı edilmemelidir. “Evli bir çift, hiçbir şart altında boşanmamalıdır” ve “Ailenin devamı için gerekirse aile içi şiddet görmezden gelinebilir” ifadeleri aile kurumunun devamını her koşulda önceleyen ve boşanmaya karşı çıkan pozisyonları temsil etmektedir. Bu ifadelere katılma oranları az bir fark ile erkeklerde daha fazla olsa da ilgili ifadelerin iki cinsiyet grubu için de en düşük katılma oranlarına sahip olduğu vurgulanmalıdır. Bunun yanında dağılım değerleri arasındaki en büyük farkın, erkeklerde %32.9 ve kadınlarda %57.2 katılma oranıyla “Boşanma sonrası çocuklar anneleriyle kalmalıdır” kategorisinde olduğu görülmektedir. Değişkenler arasında yaklaşık %25’lik bir fark olması, bu kategorideki dağılımın ebeveynliğe dair cinsiyet temelli normlar ve deneyim farklılıkları üzerinden açıklanabileceğini göstermektedir.

Şekil 10. Boşanma ve şiddet hakkındaki düşüncelerin cinsiyete göre dağılımı, Türkiye

Kaynak: Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, 2022

4. Histogram

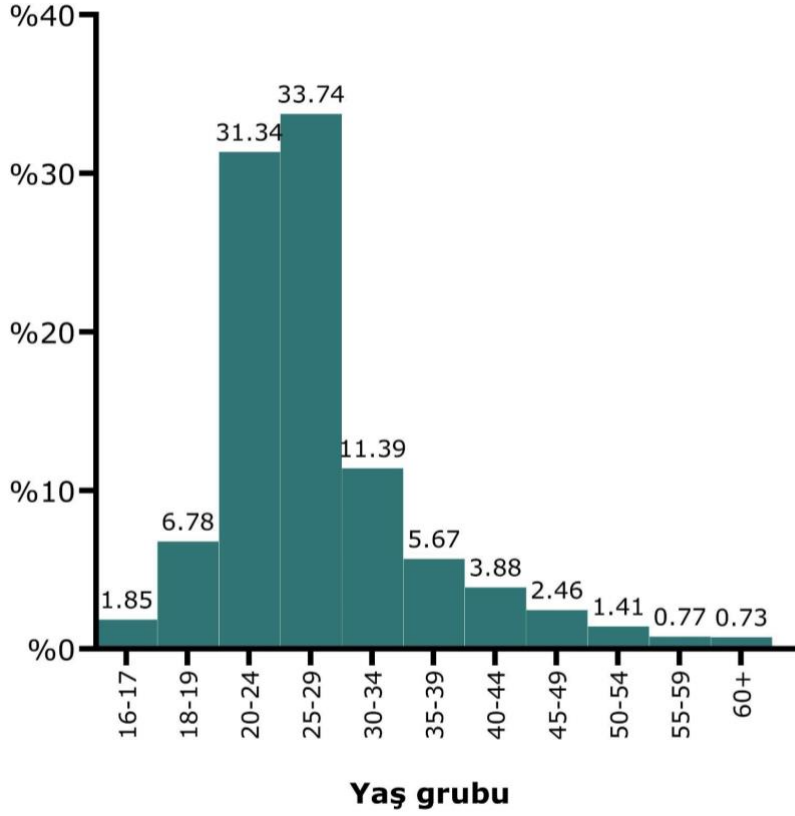
Histogram, sayısal verilerin dağılımını görselleştirmek için kullanılır. Bu grafik türünde, bir veri setinde belirli değerlerin ne sıklıkla yer aldığı gösterilir. Aslında histogram grafikleri, çubuk grafiklere benzer. Aralarındaki tek fark, histogramların özel olarak sürekli bir biçimde ilerleyen nümerik değerleri göstermek için tasarlanmış olmasıdır. Her çubuk bir değer aralığını temsil eder ve veriler her aralıktaki sıklığı göstermek için bu kutularda gruplandırılır.

Histogram oluşturulurken öncelikle verilerin gruplanacağı aralıklar belirlenir. Örneğin Şekil 11’deki histogram örneği, 2023 yılında Türkiye’de evlenen kadınların yaş gruplarına göre dağılımını göstermektedir. Bu grafiği tasarlamak için öncelikle sürekli değerlere sahip olan yaş gruplarının nasıl bölüneceğine karar verilmiştir. Ardından yaş grupları X eksenine sıralı olacak şekilde yazılmıştır. Art arda gelen belirli kategorilerdeki kişilerin yüzdesi çok düşükse bu kategoriler toplanıp grafikte tek bir kategori olarak gösterilebilir. Örneğin Şekil 11’deki verilerin kaynağı olan veri setinde 60-64, 65-69, 70-75 gibi yaş grupları da yer almaktadır. Ancak bu yaş gruplarındaki insanlar arasında evlenme oranı düşük olduğundan bu kategoriler toplanıp “60+” kategorisi altında bir araya getirilmiştir.

Her çubuğun yüksekliği (veya histogram yataysa uzunluğu) ilgili veri grubundaki yanıtların veya veri noktalarının sayısını gösterir. Bu sayede, verideki değerlerin farklı aralıklarda nasıl dağıldığını görmek mümkündür.

Şekil 11’deki çubukların uzunluğu karşılaştırıldığında, evlenen kadınların yaklaşık üçte birinin %33.74 değeriyle 25-29 yaş grubunda olduğunu hızlıca anlamak mümkündür. Ayrıca bu yaş grubundan daha genç (20-24, 18-19 ve 16-17 yaş grupları) ve daha yaşlı (30-34, 35-39, 40-44, 45-49...) yaş gruplarına doğru ilerledikçe 2023 yılında evlenme oranının kademeli olarak azaldığı bulgusuna ulaşılabilir.

Şekil 11. 2023 yılında evlenen kadınların yaş gruplarına göre dağılımı, Türkiye

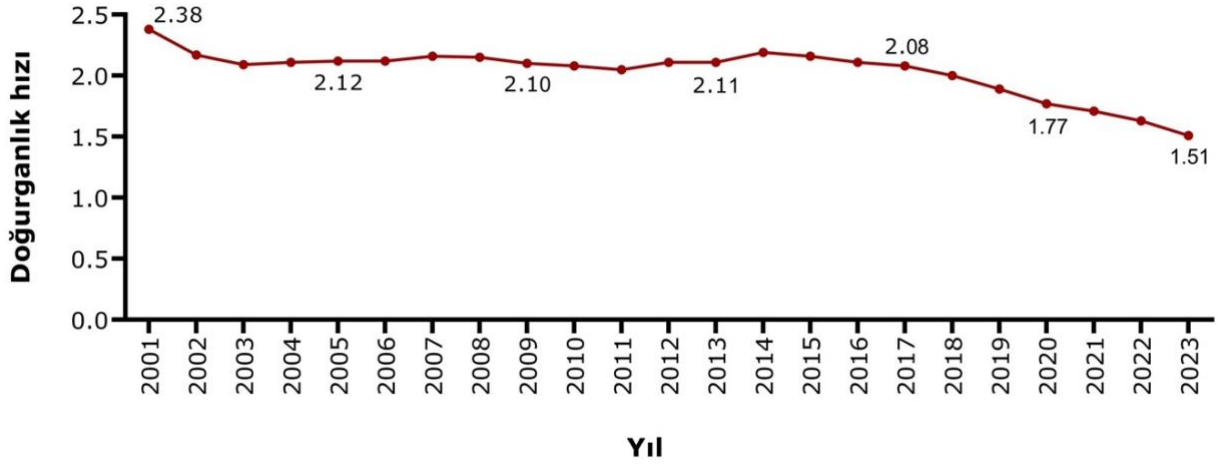

Kaynak: TÜİK, 2024

5. Çizgi Grafik

Çizgi grafikler, belirli zaman aralığındaki sayısal değişimleri gösterir. Çizgi grafiğinde her biri belirli bir andaki değeri gösteren noktalar bulunur ve bu noktalar bir çizgiyle birbirine bağlanır. Bu sayede, çizgi grafiklerine bakarak bir değişkendeki artış ve azalmaları, dalgalanmaları ve eğilimleri gözlemlemek mümkündür. Örneğin Şekil 12’de Türkiye’de 2001-2023 yılları arasındaki toplam doğurganlık hızı gösterilmektedir. X ekseninde yıllar ve Y ekseninde ise kadın başına çocuk sayısı yer almaktadır. Grafikteki her nokta, temsil ettiği yıldaki toplam doğurganlık hızını gösterir. Örneğin grafiğin başlangıç yılı olan 2001 yılında 2.38 olan toplam doğurganlık hızı, 2017 yılında 2.08’e inmiş, ardından 2023 yılına kadar istikrarlı bir şekilde azalarak 1.51’e düşmüştür.

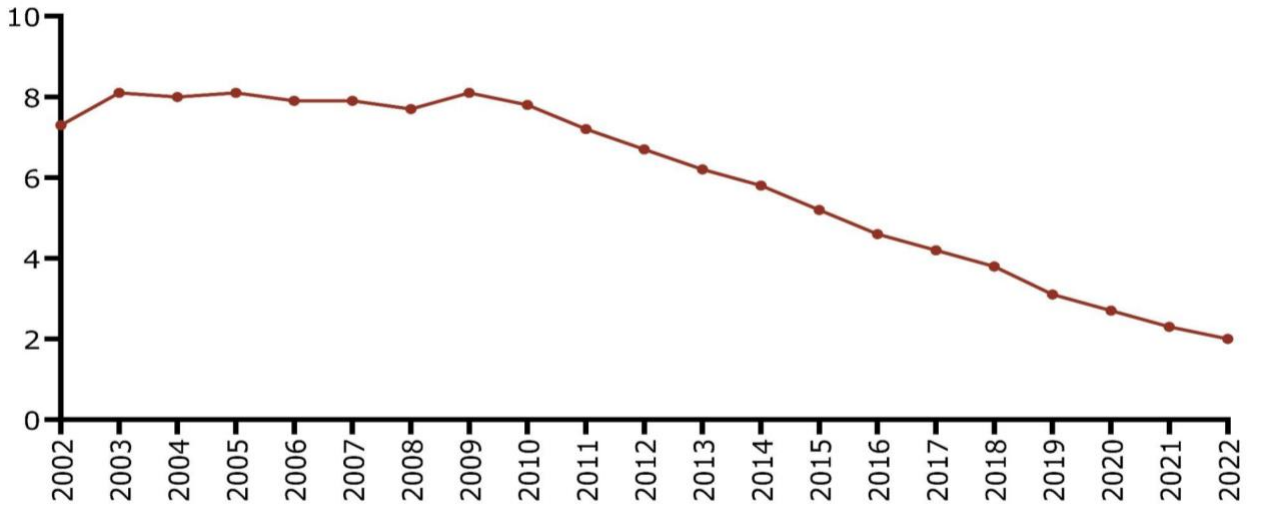
Şekil 12. Toplam doğurganlık hızı, Türkiye

Kaynak: TÜİK, 2024

Şekil 13'te ise **yanlış tasarlanmış** bir çizgi grafiğine yer verilmiştir. Bu grafikte birden çok hata bulunmaktadır. Öncelikle grafiğe başlık ve kaynak konulmaması dikkat çekmektedir. Grafiğin hem ana başlığı hem de eksen başlıkları eksiktir. Bu nedenle veri noktalarının hangi kategori veya değişkenleri temsil ettiğini anlamak imkansızdır. Ayrıca Y eksenindeki sayıların ne tür bir değeri belirttiği de yazılmamıştır. Bu rakamlar yüzde, frekans veya oran belirtiyor olabilir. Veri kaynağı belirtilmediğinden, grafiğin kullanıldığı içeriğe ulaşmak da mümkün değildir.

Şekil 13.

Çizgi grafikleri tek bir değişkenden (bkz. Şekil 12) veya birden fazla değişkenden (bkz. Şekil 14) oluşabilir.

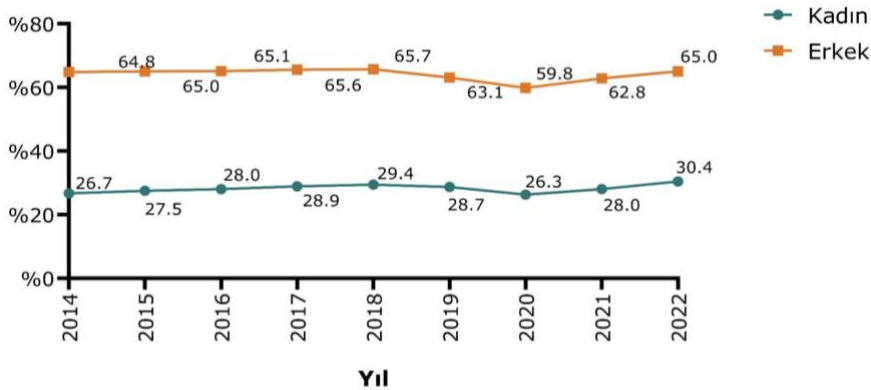
Çoklu Çizgi Grafik

Çoklu çizgi grafik, birden fazla değişkenin belirli bir zaman aralığındaki sayısal değişimini göstererek değişkenler arasında karşılaştırma yapılmasını sağlar. Bu grafik çeşidi X ekseninde zaman gibi süreklilik belirten bir aralığı içermekte, Y ekseninde ise noktaların denk geldiği sayısal değerler ilgili ölçüm birimiyle birlikte yer almaktadır. Çoklu çizgi grafik sayesinde toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin zaman içinde nasıl bir örüntüde ilerlediği ve ne ölçüde değiştiği kolaylıkla izlenebilmektedir.

Şekil 14, Türkiye’de 2014 ve 2021 yılları arasında istihdam oranlarının cinsiyet grupları içindeki değişimini sunmaktadır. X ekseni yılları belirtirken Y ekseni istihdam oranlarını yüzde cinsinden tanımlamaktadır. Grafik göstergesinin renkleri ve nokta şekillerini kadın ve erkek cinsiyet gruplarıyla eşleştirmesi, grafiğin doğru okunabilmesini sağlamaktadır.

Birden fazla değişken içeren çizgi grafikler yorumlanırken hem iki çizgi arası etkileşime hem de çizgilerin kendi içindeki değişime dair gözlemlerde bulunulabilir. Şekil 14’teki grafikte genel bir örüntü olarak kadınların istihdam oranları ile erkeklerin istihdam oranları arasındaki farkın 2014’ten 2022’ye gelinen süreçte azaldığı görülmektedir. 2014’te erkek ve kadın istihdam oranları sırasıyla %64.8 ve %26.7 iken bu oranların 2022’ye gelindiğinde %65’e ve %30.4’e ulaştığı görülmektedir. İki yıla bakıldığında erkeklerin istihdam oranındaki değişim %1’den az iken kadınlar için bu değişim %3’ten fazla olmuştur. Bu durum, cinsiyete bağlı istihdam eşitsizliğinin iyileştiği yönünde yorumlanabilir. Bununla birlikte cinsiyete dayalı istihdam eşitsizliğinin genel bir trend olarak varlığını koruduğu da ilgili grafikte açık bir şekilde ortaya konmaktadır.

Şekil 14. Cinsiyete göre istihdam oranı, Türkiye

Kaynak: TÜİK, 2023

Nokta Grafik

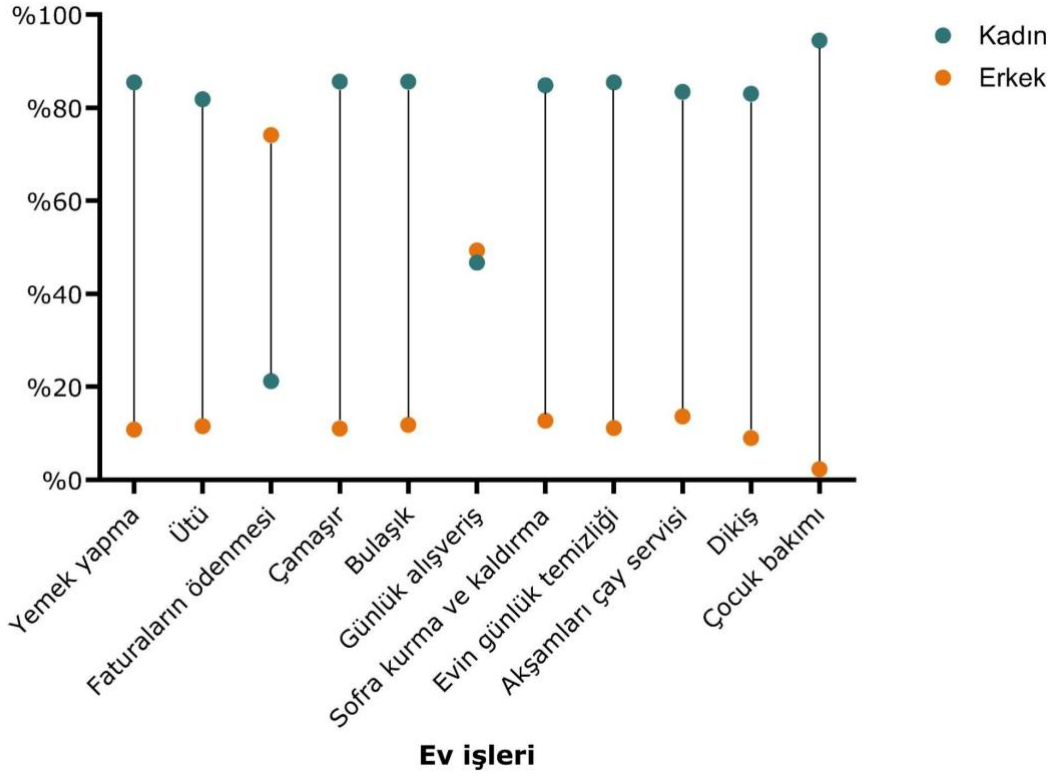
Nokta grafiği, bir grafik üzerine çizilen veri noktalarından oluşur. Toplumsal cinsiyet verileriyle hazırlanan nokta grafiklerinde, bir kategorideki noktalar cinsiyetlere göre ayrılabilir ve bu sayede iki kategori arasında kolayca karşılaştırma yapılabilir.

Şekil 15’teki nokta grafiğinde ev içi iş bölümünün cinsiyete göre dağılımı gösterilmektedir. Bu grafikte iki ana eksen bulunur: X ekseninde farklı ev işi türleri listelenmiştir, Y ekseninde ise bu ev işinin sorumluluğunun üstlenilme oranı gösterilmektedir. Her görev X ekseninde bir noktaya karşılık gelir ve her noktanın Y eksenindeki konumu, o görevle ilişkili yüzdeyi gösterir. Grafikte iki farklı renkte nokta bulunmaktadır. Grafiğin sağ tarafındaki göstergeye göre mavi noktalar kadınları, turuncu noktalar ise erkekleri temsil etmektedir. Bu şekilde iki zıt renk kullanımı, ev işlerinde hangi cinsiyetin daha fazla sorumluluk üstlendiğini bir bakışta görmeyi kolaylaştırır.

Bu nokta grafiği yorumlarken dikkat etmemiz gereken unsurlardan biri, farklı ev işlerinde her bir cinsiyet için noktaları birbirine bağlayan çizgilerdir. Bu çizgilerin uzunluğu, ev işine katılım konusunda iki cinsiyetin arasında nasıl bir fark olduğunu gösterir. Cinsiyetler arasındaki çizginin uzun olması, bu iş türünün cinsiyetler arasında eşit paylaşılmadığını gösterir. Daha eşit bir şekilde paylaşılan işlerde, cinsiyetleri birbirine bağlayan çizgi daha kısa olacaktır. Bu çizginin uzunluğunu yorumlayarak, diğer bir deyişle her bir ev işinde her iki cinsiyet için noktaların konumlarını karşılaştırarak, evdeki sorumlulukların dengesini hızlı bir şekilde anlamak mümkündür. Bir görevde her iki cinsiyet için de noktalar benzer yükseklikteyse bu görevin paylaşımında eşitlik olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan, bir görev için noktalar arasındaki geniş mesafe, o görevi ağırlıklı olarak kimin yerine getirdiği konusunda bir eşitsizlik olduğunu gösterir.

Şekil 15’e bakıldığında; yemek yapma, ütü, çamaşır, bulaşık, sofraya kurma ve kaldırma, günlük temizlik, çay servisi, dikiş ve çocuk bakımı gibi ev işlerinin ağırlıklı olarak kadınlar tarafından üstlenildiği ve cinsiyetler arasında çok ciddi bir eşitsizlik olduğu görülmektedir. Sadece günlük alışveriş görevi cinsiyetler arasında daha eşit bir biçimde paylaşılmaktadır. Ayrıca, yalnızca faturaların ödenmesi görevini ağırlıklı olarak erkekler üstlenmiştir.

Şekil 15. Ev içi iş bölümünün cinsiyete göre dağılımı, Türkiye

Kaynak: TÜİK, 2022

Dağılım (Serpilme) Grafiği

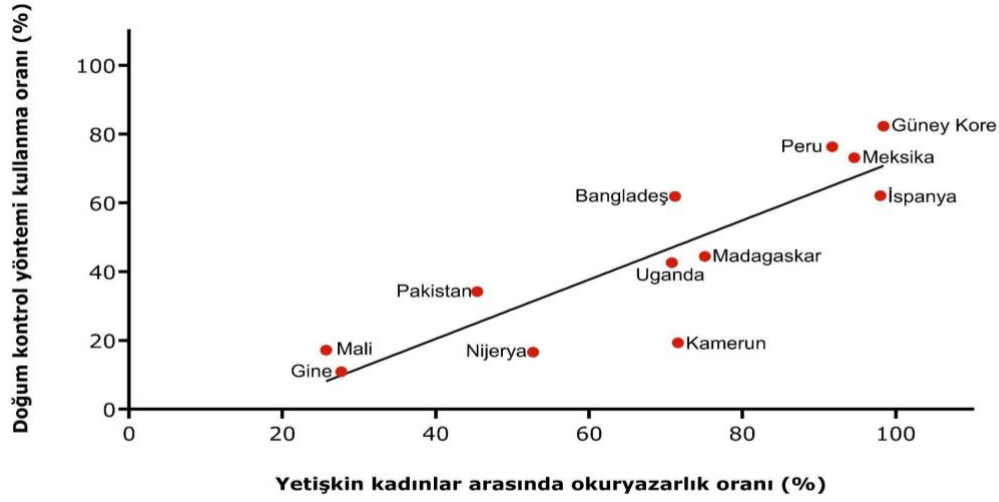
Dağılım grafikleri, iki nicel değişken arasındaki ilişkiyi göstermek için sıklıkla kullanılan grafiklerdendir. Bu grafiklerde X eksenı bağımsız değişkeni ve Y eksenı bağımlı değişkeni belirtmekte, bu iki eksene ait değerlerin kesiştiği koordinatlar veri noktaları olarak grafikte yer almaktadır. Daha sonra tüm veri noktalarını optimal biçimde kesen bir düz çizgi çizilerek iki değişken arasındaki ilişki belirlenmektedir.

Şekil 16’daki grafik kadınların okuryazarlık oranlarının doğum kontrol yöntemlerini kullanma oranlarına etkisini incelemekte, bu doğrultuda çeşitli ülkelerdeki kadın okuryazarlık oranları ile kadınların doğum kontrol yöntemi kullanım oranları veri noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Dağılım grafiklerindeki örüntüyü yorumlarken X eksenı boyunca hareket ederek bağımsız değişkenin değerindeki artışın bağımlı değişkeni nasıl etkilediği incelenebilir. Bu doğrultuda veri noktalarına en iyi uyan çizginin X eksenı boyunca eğimini artırarak devam ettiği görülmekte,

böylece kadınların okuryazarlık oranlarındaki artışın yine kadınların doğum kontrol yöntemlerini kullanma oranlarındaki artışı etkilediği yorumu yapılabilmektedir. En iyi uyan çizgiye yakın olan veri noktalarından örnekler sunmak bu pozitif yönlü ilişkiyi daha somut kılabilir. Çizginin bir ucunda yer alan Gine ve Mali gibi ülkelerde kadın okuryazarlık oranı %20 civarında seyrederken doğum kontrol yöntemi kullanma oranının da yine benzer bir yüzdeye sahip olduğu görülmektedir. Buna karşın Meksika örneğindeki %90 civarındaki okuryazarlık oranı ve %70 civarındaki doğum kontrol yöntemi kullanma oranı, okuryazarlık oranındaki artışın doğum kontrol yöntemi kullanımındaki artışı etkilediğini doğrular.

Bunun yanında en iyi uyan çizgiden uzak düşen veri noktaları, belirlediğimiz örüntünün doğrudan bir neden-sonuç ilişkisi sunmadığını da somut olarak göstermesi açısından önemlidir. Örneğin Kamerun’daki kadın okuryazarlık oranları Mali ve Gine’den çok daha yüksek olsa da doğum kontrol yöntemi kullanma oranlarının ilgili ülkelerle çok benzer olduğu görülmektedir. Ayrıca Kamerun’undaki kadın okuryazarlık oranı Uganda ve Bangladeş ile benzer iken doğum kontrol yöntemi kullanım oranlarının bahsedilen ülkelerden çok daha düşük olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu durum, dağılım grafiklerinde tespit edilen örüntünün veriler arasındaki ilişkiyi etkileyebilecek diğer dış faktörlerden bağımsız düşünülmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Örneğin Kamerun için yüksek kadın okuryazarlık oranlarının yüksek doğum kontrol yöntemi kullanımıyla ilişkili olmaması, ülkedeki sosyal, kültürel ve ekonomik atmosfere dair pek çok farklı girdinin etkileşiminden kaynaklanıyor olabilir. Bu nedenle dağılım grafiklerini yorumlarken Genelleme, Örnek Bulma ve İstisna Belirtme yöntemini (Bkz. Kutu 2) takip etmek, tespit edilen örüntünün bir nedensellikten ziyade bir korelasyonu belirttiğini vurgulamak açısından önemlidir.

Şekil 16. Ülkelere göre kadınların okuryazarlık ve doğum kontrol yöntemi kullanma oranları

Kaynak: Demographic and Health Surveys (DHS) Program, 2019-2020

Kaynak: Demographic and Health Surveys Program, 2019-2020

6. Nüfus Piramidi

Nüfus piramidi, bir nüfustaki çeşitli yaş gruplarının dağılımını gösteren ve nüfus artarken tipik olarak piramit şeklini alan bir grafik türüdür. Nüfus piramidi yan yana konulmuş iki çubuk grafikten oluşur. Bu grafiklerden biri belirli bir nüfustaki erkeklerin sayısını veya oranını, diğeri ise kadınların sayısını veya oranını farklı yaş gruplarına göre gösterir. Nüfus piramidi, nüfustaki yaş gruplarının dağılımını açıklamanın yanı sıra, zaman içindeki değişimi özetlemek için de kullanılabilir.

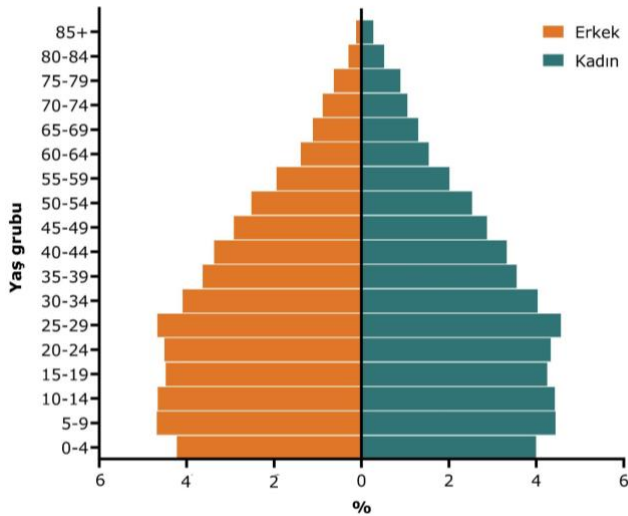
Piramit yatay olarak, genellikle beş yıllık artışlarla her biri bir yaş grubunu temsil eden bölümlere ayrılır. Örneğin, en alttaki bölüm 0 ila 4 yaş arasındaki kişileri, bunun üzerindeki bölüm 5 ila 9 yaş arasındaki kişileri temsil eder ve grafik, bu şekilde nüfusun en yaşlı üyelerine kadar devam eder. Merkezin soluna ve sağına doğru uzanan çubukların uzunluğu her bir yaş dilimindeki erkek ve kadın sayısını gösterir. Genellikle erkekler solda, kadınlar ise sağda gösterilir, ancak bu durum değişebilir. Çubukların uzunluğu her bir cinsiyet ve yaş grubundaki nüfusun miktarını yansıtır: Uzun çubuklar büyük bir nüfus kesimi, kısa çubuklar ise daha küçük bir nüfus kesimi anlamına gelir. Grafiğe aşağıdan yukarıya doğru baktığımızda, aslında nüfusa en gençten en yaşlıya doğru bakmış oluruz.

Nüfus piramidi bize bir toplumun demografik yapısı hakkında bilgi verebilir. Örneğin geniş bir taban, bu nüfusta çok sayıda genç insan olduğunu gösterir. Bu durum, yüksek doğum oranlarını veya yakın zamandaki nüfus artışını ifade eder. Öte yandan, dar bir taban nüfusta daha az sayıda genç insan bulunduğunu gösterir. Bu durum doğum oranlarının düşük olduğu veya genç nüfusun göç gibi koşullardan etkilendiği şeklinde yorumlanabilir. Piramidin şekli, belirli yaş gruplarını diğerlerinden daha fazla etkileyebilecek yaşam beklentisi, ekonomik kalkınma ve savaşlar veya salgın hastalıklar gibi tarihi olayları da yansıtabilir.

Nüfus piramitlerinde kadınlar veya erkeklerin belirli yaş gruplarında daha çok yer aldığını vurgulamak için genellikle sayılar yerine yüzdeler kullanılır. TÜİK’in 2022 yılı verilerine göre Türkiye’nin 2007 yılına kıyasla yaşlanan nüfus yapısı, hem 5-9 ve 10-14 yaş gruplarında oğlan ve kız çocukların sayılarının azalmasından hem de orta yaş ve üzeri yaş gruplarında yer alan kadın ve erkek sayılarının artmasından anlaşılmaktadır (bkz. Şekil 17 ve 18). Bu da Türkiye’de yaşlanan nüfusun arttığı, genç nüfus oranının ise azaldığı anlamına gelir.

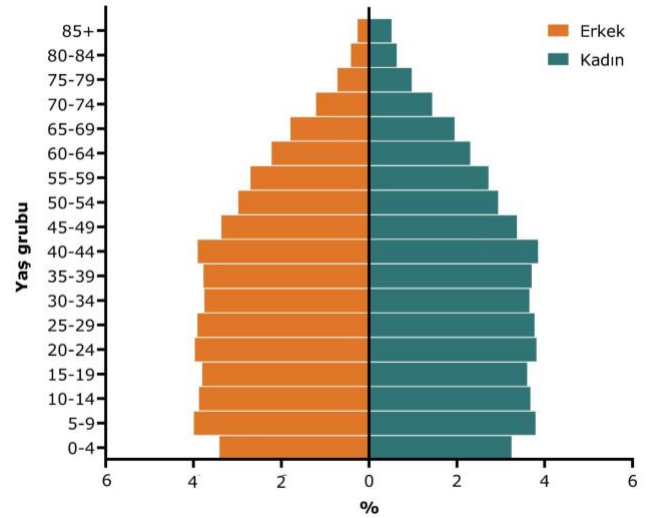
Şekil 17 ve 18’de olduğu gibi, iki grafiğin yan yana karşılaştırıldığı durumlarda grafiklerin X ve Y eksenlerinin tutarlı olması veri manipülasyonunun önüne geçecektir.

Şekil 17. Türkiye nüfus piramidi, 2007

Kaynak: TÜİK Nüfus İstatistikleri Portalı

Şekil 18. Türkiye nüfus piramidi, 2022

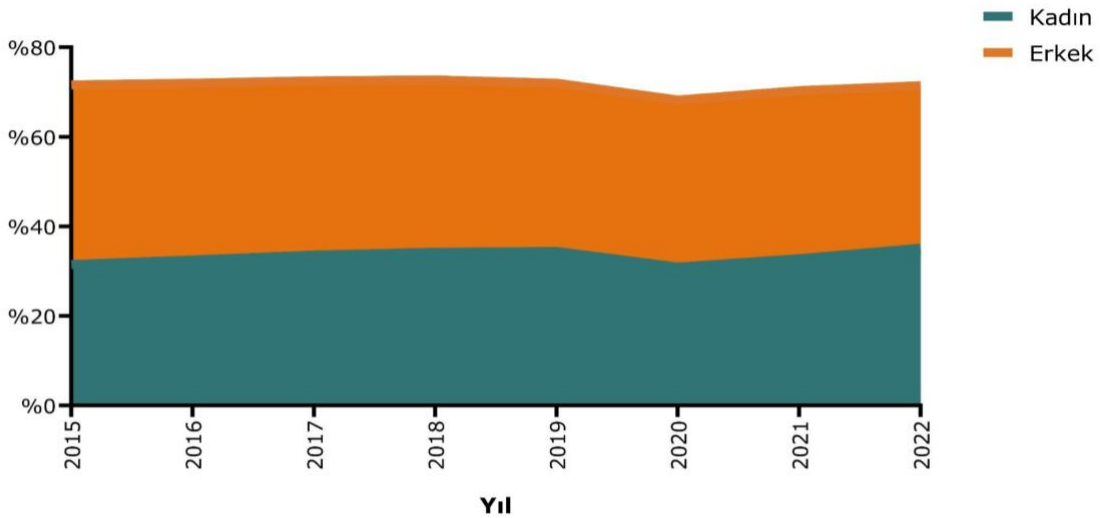
Kaynak: TÜİK Nüfus İstatistikleri Portalı

7. Alan Grafiği

Çizgi grafiğine benzeyen, ancak çizginin altındaki alanın da tarandığı alan grafikleri, bir veya birden fazla değişkenin belirli bir zaman aralığındaki değişimini gösterir. Taranan alan, iki değişkenin olduğu durumlarda değişkenler arası farkı daha iyi vurgular ve verilerin birbiriyle ilişkisini daha anlaşılır kılar. Birden fazla değişken içeren alan grafiklerinde, çizgiler ve çizgilerin altındaki alan farklı renklerle temsil edilir, bu sayede iki değişken arasındaki ilişkiyi görmek kolaylaşır.

Şekil 19’daki alan grafiği, 2015-2022 yılları arasında Türkiye’de cinsiyete göre işgücüne katılım oranlarını göstermektedir. Grafiğin sağ tarafında yer alan göstergeye göre turuncu renk erkekleri, mavi renk ise kadınları temsil etmektedir. Bu grafikte Türkiye’de işgücüne katılımın hem yıllara göre değişimini görmek hem de erkeklerle kadınların işgücüne katılımını karşılaştırmalı olarak yorumlamak mümkündür. Grafiğe bakıldığında erkek işgücü katılım oranını belirten turuncu rengin çok daha yüksek değerlere sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca grafiğin Y eksenı boyunca ilerlendiğinde 2015-2022 yılları arasında Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarında ufak da olsa bir artış görmek mümkündür. Öte yandan işgücüne katılan erkeklerin oranının her koşulda kadınlardan çok daha yüksek seyrettiği de gözlemlenmektedir.

Şekil 19. Cinsiyete göre işgücüne katılım oranı, Türkiye

Kaynak: TÜİK, 2023

8. Harita

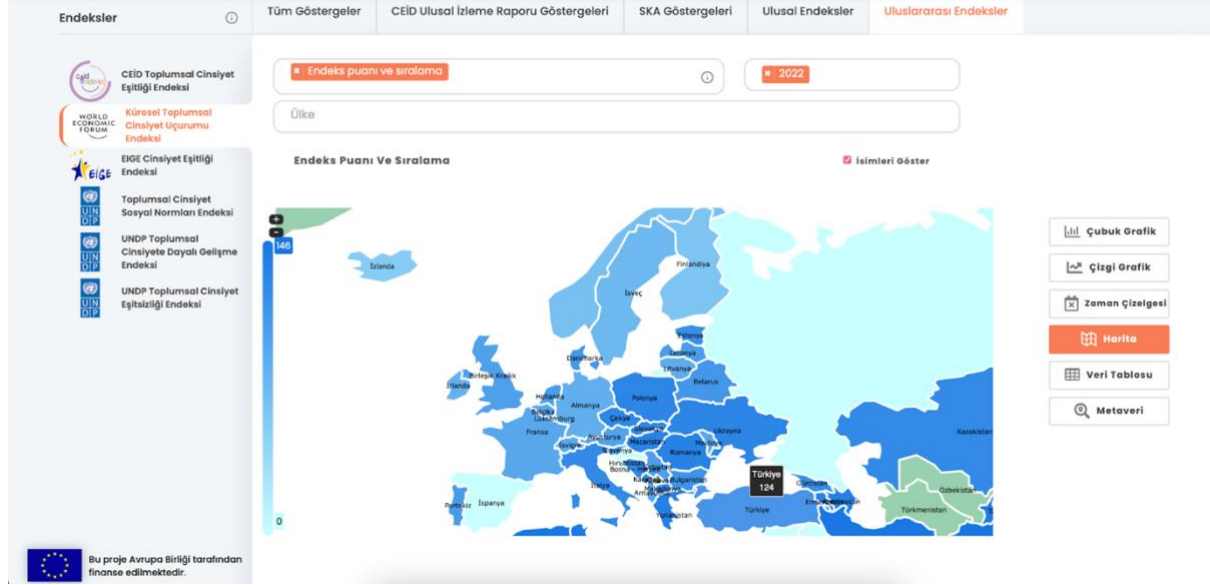
Haritalar, verilerin coğrafi dağılımını gösteren görsel araçlardır. Verilerin belirli bir ülkede, bölgede veya dünya genelinde nasıl dağıldığını göstermek için haritalardan yararlanılabilir. Ayrıca bir değişkenin bir ülke içinde nasıl dağıldığını gözlemlerken farklı bölgeleri karşılaştırmak ve ülke ortalamasından sapan bölgeleri ön plana çıkarmak amacıyla haritalar oluşturulabilir. Bu bağlamda bir ülkedeki istihdamın, demografik değişkenlerin, sağlık gibi hizmetlere erişimin ve diğer birçok sosyo-ekonomik faktörün dağılımına odaklanan haritalar hazırlanabilir. Örneğin, İstanbul Büyükşehir Belediyesinin hazırladığı interaktif Mor Haritam sayfası, haritayı İstanbul’daki mahallelere ayırarak bu mahallelerde yaşayan kişilere dair cinsiyet, yaş grubu, eğitim düzeyi, medeni durum gibi verileri sunmaktadır: <https://morharitam.istanbul>

Haritaları diğer görsel araçlardan ayıran birkaç belirli özellik vardır. Bunların ilki, haritaların farklı bölgeler arasındaki eşitsizlikleri net ve etkili bir şekilde vurgulayabilmesidir. Örneğin, haritalar bir ülkenin farklı bölgelerinde cinsiyetler arasında istihdam oranlarındaki farklılıkları veya çeşitli bölgelerdeki kız çocuklarının eğitime erişimindeki farklılıkları gösterebilir. Bu tür coğrafi görselleştirmeler sayesinde politika yapıcılar ve hak savunucuları toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin en belirgin olduğu bölgeleri tespit edip bu bölgelerdeki koşulları iyileştirmek için gerekli adımları atabilir. Haritalar aynı zamanda karmaşık bilgileri basitleştirerek daha geniş bir kitle tarafından anlaşılmasını sağlar. Toplumun genelinin hâlihazırda haritalara aşina olması sayesinde kişiler, teknik uzmanlığa veya deneyime ihtiyaç duymadan önemli verileri haritalar aracılığıyla hızlı ve açık bir şekilde anlayabilir.

Haritaların önemli bir diğer özelliği de çok çeşitli yerlerde kullanılabilmesidir. Toplumsal cinsiyet savunucuları tarafından farkındalık yaratmak amacıyla düzenlenen projelerde, sunumlarda, raporlarda veya atölye çalışmaları gibi bilgilendirici etkinliklerde harita kullanımı sayesinde toplumsal cinsiyet eşitliğini savunmak ve mevcut eşitsizlikleri görselleştirmek mümkündür.

“Veri Tabanları” bölümünde de tanıttığımız CEİM Veri Portalı, toplumsal cinsiyete dair çeşitli ulusal ve uluslararası göstergelere harita formatında ulaşabileceğimiz ve bu haritalar sayesinde sivil toplum çalışmalarını güçlendirebileceğimiz platformlardan biridir. Portal, CEİD tarafından raporlanan verilerin yanı sıra farklı kurumlardan ve sivil toplum kuruluşlarından verileri de

bünyesinde barındırmaktadır. Portala girildiğinde ekranın üst kısmında yer alan “Ulusal Endeksler” veya “Uluslararası Endeksler” başlıklarından biri seçilir ve böylece ekranın sol kısmında çeşitli kaynaklar görüntülenebilir:

Kaynak: CEİM Veri Portalı

Yukarıdaki görselde Uluslararası Endeksler başlığı seçilmiş, daha sonrasında sol sütunda görüldüğü üzere Dünya Ekonomik Forumuna ait Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi işaretlenmiştir. İlgili kaynak seçildikten sonra ise ekranın üst kısmında beliren kutucuklar sayesinde gösterge, yıl ve ülke gibi özel seçimler yapılabilir. Bu görselleştirme için ekonomi, eğitim, sağlık ve politika alanlarında cinsiyetlerin fırsat eşitliğine dair skorları bir arada içeren bir gösterge seçilmiş, yıl olarak 2022 belirtilmiş ve herhangi bir ülke seçimi yapılmayarak genel bir karşılaştırma olanağı sağlanmıştır. Verilerin harita biçiminde görselleştirilebilmesi için ekranın sağ tarafında görülen grafik türleri içinden “Harita” formatının seçildiğinden de emin olunmalıdır. Ayrıca yine sağ sütunda yer alan “Veri Tablosu” seçeneği görselleştirmede kullanılan veriye liste formatında ulaşmayı sağlarken “Metaveri” seçeneği verinin kaynağına dair detaylı bilginin edinilmesine yardımcı olur. Bunun yanında haritanın sol tarafında yer alan artı ve eksi tuşları sayesinde haritanın boyutu ayarlanabilir. Yukarıdaki görselde harita, yalnızca Avrupa ülkelerini kapsayacak şekilde büyütülmüştür.

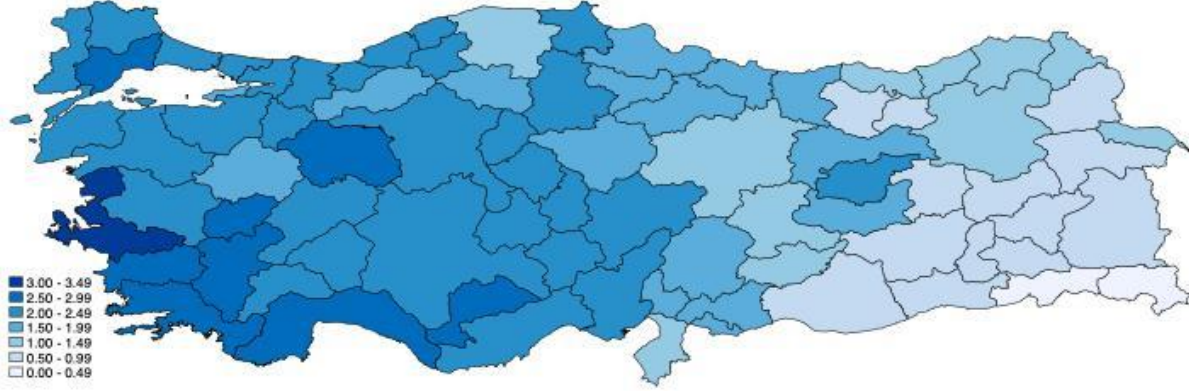
Bu göstergede daha yüksek puanlar, haklara erişim ve haklardan yararlanma bakımından kadınların erkeklerden daha geride olduğu ve cinsiyetler arası uçurumun arttığı durumları

temsil etmektedir. Haritanın sol tarafında yer alan ölçek, daha düşük puanların daha açık renkle belirtildiğini ve puan arttıkça rengin koyulaştığını göstermektedir. Yalnızca renge dayalı bir karşılaştırma Türkiye’nin Doğu Avrupa ülkeleriyle benzer puanları paylaştığını, Kuzey ve Batı Avrupa’da ise cinsiyetler arası uçurumun daha az olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında puanların alt ve üst sınırları (0 ve 146) da ölçekte görülebilmektedir. Haritada imleç ilgili ülkenin üzerine getirildiğinde ülkenin gösterge puanı görüntülenmekte, böylece görsele dayalı karşılaştırmalar somut veri üzerinden daha kesin bir zemine oturtulmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’nin gösterge puanının 124 olduğu görülmekte, bu durum cinsiyetler arası fırsat eşitliği alanında politikalara hız kazandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yukarıdaki harita ülkeler arası karşılaştırma olanağı sunarken ülke bazlı haritalar sayesinde de iller arası karşılaştırma yapmak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak politikaları bölgelerin ihtiyaçlarına göre şekillendirmek mümkündür. Şekil 20’deki harita, Türkiye’nin illerinde gözlemlenen kaba boşanma hızlarını göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2023 yılında topladığı verilere dayanarak hazırlanan bu haritada “kaba boşanma hızı”, her bin kişi başına düşen yıllık boşanma sayısını ifade eder. Bu oranın aile yapısı, toplumsal normlar, ekonomik faktörler ve cinsiyete dayalı roller gibi çeşitli etkenlerle bağlantılı olduğu söylenebilir.

Sol tarafta yer alan grafik göstergesine göre haritada mavinin daha koyu tonlarının kullanıldığı alanlar boşanma oranlarının daha yüksek olduğu illeri, daha açık mavi tonları ise daha düşük olduğu illeri gösterir. En koyu mavi tonuyla gösterilen İzmir’de kaba boşanma hızı 3.05, en açık mavi tonlarıyla gösterilen Hakkari ve Şırnak’ta ise sırasıyla 0.36 ve 0.44’tür. Bu farklılıklar bizlere cinsiyet normlarının, ekonomik özgürlüğün ve toplumsal yapıların çeşitliliği hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Örneğin düşük boşanma hızı, bu bölgelerde geleneksel aile yapılarının güçlü olduğu veya boşanmanın sosyal açıdan “yanlış” görüldüğü şeklinde yorumlanabilir. Boşanma hızının yüksek olduğu bölgelerde ise kadın ve erkeklerin ekonomik olarak daha bağımsız olduğu ve boşanmanın toplum tarafından daha “kabul edilebilir” görüldüğü söylenebilir. Özetle, haritalar yalnızca belirli bir olguyu yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda o olgunun altında yatan sosyal, kültürel ve ekonomik dinamikler hakkında yorum yapabilmemizi sağlar.

Şekil 20. İllere göre kaba boşanma hızı, Türkiye

Kaynak TÜİK, 2024

9. Kelime Bulutu

Kelime bulutu, genellikle nitel ve büyük veriler görselleştirilirken kullanılan veri görselleştirme araçlarından birisidir. Kelime bulutunda yer alan kelimelerin boyutu, kelimelerin analiz edilen metnin içerisinde kaç kez tekrar edildiklerine bağlıdır. Daha çok tekrar edilen kelimeler daha büyük yazılırken, daha az tekrar edilenler daha küçük yazılır. Aynı zamanda metinde sıklıkla birlikte kullanılan kelimeler, kelime bulutunda da birbirlerine yakın konumlanır. Toplumsal cinsiyet verileri söz konusu olduğunda kelime bulutları; belirli terimlerin, konuların veya sorunların ne kadar ön plana çıktığını hızlı bir şekilde anlamamızı sağlar.

Kelime bulutu ve harita gibi araçlar, tablo ve grafiklere kıyasla görsel olarak daha çarpıcı oldukları için toplumsal cinsiyet verilerinin yaygınlaştırılmasında daha etkilidir. Sosyal medya ve diğer dijital platformlarda paylaşılan kelime bulutları kullanıcıların dikkatini çeker, merak uyandırır ve insanları bu kelimeler üzerine düşünmeye ve yorum yapmaya iter. Ayrıca kelime bulutları, insanları daha fazla bilgi edinmeye ve konu hakkında derinlemesine düşünmeye teşvik eder.

Kelime bulutları, nitel verilerin yanı sıra metin odaklı büyük veri setlerindeki trendleri analiz etmek için de kullanılır. Toplumsal cinsiyetle ilgili makaleler, politika belgeleri veya sosyal medya içerikleri üzerinde yapılan kelime bulutu analizleri, hangi konuların toplumda ve medyada öne çıktığını görmemizi sağlar.

10. Ağaç Haritası Grafiği

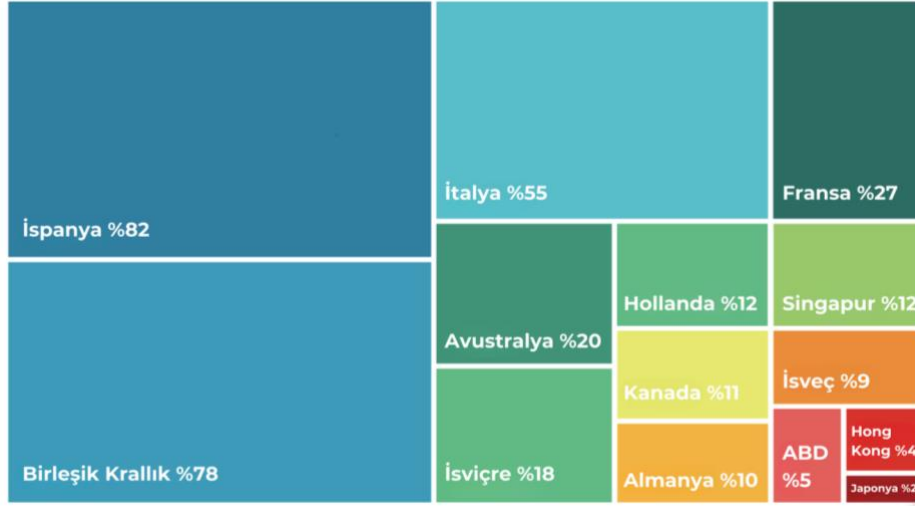
Ağaç haritası grafikleri, aralarında hiyerarşik bir sıralama bulunan veriler için kullanılır. Bu grafik türü dikdörtgenlerden oluşur ve her bir dikdörtgen, veri kümesindeki bir ögeyi gösterir. Veri kümesindeki ögenin alt ögeleri varsa bu alt ögeler de kendi içlerinde dikdörtgenler hâlinde gösterilir. Alt kategoriler birleşerek üst kategoriyi oluşturur. Her bir dikdörtgenin boyutu, veri noktasının genel veri seti içindeki oranını temsil eder. Bu sayede, karmaşık hiyerarşik sıralamalara sahip veriler görselleştirilerek bir bakışta anlaşılır hâle getirilir ve dikdörtgenlerin boyutuna bakılarak veri noktaları kolayca karşılaştırılabilir.

Ağaç haritası grafiği, çok sayıda ögeden oluşan verilerin kompakt bir şekilde sunulmasını sağlar. Bu nedenle, veri dağılımını özellikle sınırlı bir alanda bir bütün olarak görselleştirmek için etkilidir. Ayrıca grafikte bulunan dikdörtgenlerin farklı renkleri vardır. Bu renkler, genellikle farklı kategorileri veya alt kategorileri ayırt etmek için kullanılır.

Şekil 22’deki ağaç haritası grafiği, farklı ülkelerdeki şirketlerin cinsiyetler arası maaş farkını raporlama oranını yansıtmaktadır. Bu grafikte her dikdörtgen, farklı bir ülkeyi temsil etmektedir. Örneğin İspanya’daki şirketlerin %82’si, kadın çalışanların ve erkek çalışanlarının aldığı maaşların arasındaki farkı rapor etmektedir. Bu oranı rapor etme konusunda başta gelen ülkeler İspanya (%82), Birleşik Krallık (%78) ve İtalya (%55) olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri, Hong Kong ve Japonya gibi ülkelerde ise bu oranı rapor eden şirketlerin oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Ülkelerde cinsiyetler arası maaş farkını rapor eden şirketlerin oranı, dikdörtgenlerin boyutlarıyla orantılıdır. Örneğin en büyük orana sahip olan İspanya’nın (%82) kutusu, diğer ülkelere göre daha büyüktür. Bu sayede bu grafiğe bakılarak kolayca ülkeler arası karşılaştırma yapılabilir.

Şekil 22. Ülke başına cinsiyete göre ücret bilgisi yayınlayan şirketlerin yüzdesi

Kaynak: Equileap Gender Equality and Global Ranking Report, 2021

III. TOPLUMSAL CİNSİYET VERİLERİNİN YAYGINLAŞTIRILMASI

Verilerin yaygınlaştırılması, sivil toplumun etki alanının genişletilmesi ve görünürlüğüne desteklenmesi açısından büyük öneme sahiptir. Toplumsal cinsiyet temelli sorunlar ve eşitsizlikler konusunda bilincin artması ve ilgili çözüm önerilerinin hayata geçirilmesi için toplumsal cinsiyet verilerinin hedef kitlelerle etkili biçimde paylaşılabilmesi gerekir. Bu nedenle, eğitim materyalinin bu bölümünde, toplumsal cinsiyet verilerinin yayımlanması sürecinde göz önünde bulundurulması gereken başlıklar yer almaktadır.

A. Verilerin yaygınlaştırılmasında hedef kitle ve veri paylaşımının amaçları

Toplumsal cinsiyet verilerinin hedef kitlesi, bu verilerin kullanım alanlarına bağlı olarak oldukça çeşitlidir. Örneğin elde edilen verilerin sivil toplum kuruluşları, azınlık haklarıyla ilgilenen dernekler ve kadın örgütleriyle paylaşılması, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yönelik hak savunuculuğunu bilgi paylaşımı yoluyla daha kolektif bir hâle getirebilir. Ayrıca, verilerin politika düzeyinde somut bir karşılık bulabilmesi için kamu kurum ve kuruluşları ile bakanlıklara yönelik bilgi aktarımı da önem kazanmaktadır. Örneğin, amacımız şiddet mağduru kadınlara daha fazla sığınak açılması ise bu konuya ilişkin verilerin hedef kitlesi öncelikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ve belediyeler olmalıdır. Bu kurumlar, elde edilen veriler doğrultusunda ihtiyaç duyulan hizmetleri daha etkili bir şekilde planlayabilir ve hayata geçirebilir.

Kurum ve kuruluşların yanı sıra, bilginin kamuya açık ve erişilebilir hale getirilmesi, toplumsal cinsiyet olgusuna yönelik kamuoyu farkındalığının desteklenmesine de katkıda bulunur. Ayrıca günümüz medya araçları, toplumsal cinsiyet verilerinin uluslararası düzeyde yaygınlaştırılmasını da kolaylaştırmaktadır. Yayımlanan veriler, akademik çalışmalara hem nicel hem de nitel açıdan katkı sağlamakta, bunun yanında basın-yayın kuruluşları da paylaşılan verileri çeşitli bültenler aracılığıyla kamuoyu nezdinde daha etkili bir biçimde görünür kılmaktadır.

B. Veri yaygınlaştırmada kullanılan yayın türleri

Toplumsal cinsiyet verileri, pek çok farklı yayın türü aracılığıyla yaygınlaştırılabilir. Verileri yaygınlaştırırken kullandığımız yöntemler, hem verilerin doğru ve etkili bir şekilde sunulması hem de çeşitli kitlelere ulaşarak bu kitleleri bilgilendirmesi açısından büyük önem taşır. Bu yöntemler, toplumsal cinsiyet verileri aracılığıyla cinsiyet eşitsizliklerinin altını çizerek toplumda farkındalık yaratmak için kullanılabilir.

Nicel ve nitel verilerin derlendiği yayınlar; toplumsal cinsiyet eşitliği savunuculuğu ve politika geliştirme amacıyla hareket eden araştırmacılar, politika yapıcılar ve savunucular için vazgeçilmez kaynaklardır. Verilerin yaygınlaştırılmasında nasıl bir kanal kullanılacağı, hedeflenen kitlenin veriyle etkileşiminin niteliğine ve belirlenen kitlenin medya araçlarını kullanma pratiklerine uygun olacak şekilde seçilmelidir. Aşağıda, toplumsal cinsiyet verilerinin yaygınlaştırılmasında sıklıkla kullanılan bazı yayın türlerinden bahsedilmektedir.

1. İstatistik yayınları

İstatistik yayınları, özellikle nicel veriye dair betimsel istatistikler ve analizler içeren, istatistiki verilerin bir araya getirildiği koleksiyonlar olarak tanımlanabilir. Çeşitli veri kaynaklarından derlenen istatistikleri bir araya getiren bu yayınlar, toplumsal cinsiyet özelinde verileri sınıflayan analitik raporları da kapsar. İstatistik yayınları, önceki bölümde ele aldığımız veri görselleştirme yöntemleri ve beraberinde gelen yorumlamalarla desteklenebilir, bu da verilerin daha anlaşılır hale getirilmesini ve bahsi geçen yayınların erişim alanının genişlemesini sağlar.

TÜİK’in istihdam, sağlık, eğitim ve aile yapısı gibi konularda düzenli aralıklarla yayımladığı istatistik veri bültenleri, istatistik yayınlarının Türkiye’deki önde gelen örneklerindendir. Örneğin, “İstatistiklerle Aile” başlıklı bültenin 2023 yılına ait verileri kapsayan sayısına aşağıdaki bağlantıdan ulaşabilirsiniz:

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2023-53784>

2. Araştırma raporları

Nitel ve nicel verileri belirli alt başlıklarda toplayan ve önemli bulguları vurgulayan araştırma raporları, özellikle resmi kurumların ve araştırma kuruluşlarının verilerini kamuoyuyla paylaşmak için kullandığı yaygın yöntemlerdendir. Üniversiteler, araştırma kuruluşları veya idari birimler tarafından gerçekleştirilen ve belirli bir konuyu, bölgeyi ve/veya zaman aralığını kapsayan çalışmalar, araştırma raporları aracılığıyla sonuçları bakımından genel bir değerlendirmeye tabi tutulur. Araştırma sorusu, hipotezler ve sonuçlar açısından belirli bir çerçeveye sahip olan bu araştırmaların raporlaştırılması, belirli bir konu hakkındaki verinin ve bu veriye ilişkin örneklemlerin daha net bir biçimde ortaya konmasını sağlar. Bu nedenle araştırma raporları, politika yapıcılar tarafından sıkça başvurulacak kaynaklar arasında yer alır. Araştırma raporları aynı zamanda benzer konularda çalışacak araştırmacılar için de önemli bir veri kaynağıdır.

Araştırma raporları; araştırmanın amaçları, metodolojisi ve bağlamı hakkında da detaylı bilgiler sunar; bu da ilgili alanda yapılacak gelecek çalışmalar için bir araştırma çerçevesi oluşturur. Örneğin, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından düzenlenen 1968’den 2018’e beş yıllık aralıklarla yapılmış Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA, 2009, 2014, 2019) bulgularının yayımlandığı raporlar; Türkiye’de aile yapısı, cinsel sağlık ve üreme sağlığı gibi konularda başvurulacak önemli araştırma raporları arasında yer alır.

3. Akademik yayınlar

Akademik yayınlar, medya araçlarının diğer bir türü olarak sınıflandırılabilir. Akademik yayınlar genellikle akademik makaleler, akademik raporlar ve daha kompakt bir içeriğe sahip akademik bültenler şeklinde karşımıza çıkar. Akademik yayınlar, veriye dair bulguları herhangi bir haber niteliğinden öte bilimsel bir bağlamda detaylandıran kaynaklardır. Bu kaynaklar, çevrim içi veya basılı akademik dergilerde yayımlanabilir. Akademik yayınlar, genel kamuoyuna hitap etmeye dair bir kaygı taşımaz, bu nedenle akademik yayın dilinde terimlerle ve sofistike ifadelerle karşılaşma ihtimalimiz daha yüksektir.

Dezenformasyon konusunda akademik yayınları diğer basın-yayın organlarından ayıran en önemli özellik, bu yayınların alanında yetkin bir hakem heyeti tarafından değerlendirmeye tabi

tutulması ve bu değerlendirmede başarılı bulunan yayınların ilgili akademik dergilerde yayımlanmasıdır. Bir akademik kaynağın hakem değerlendirme sürecinden geçip geçmediği kontrol edilerek veri analizinin güvenilirliğine dair bir çıkarım yapmak mümkündür.

Toplumsal cinsiyet alanında yapılan nicel akademik yayınlara *Türkiye’de Yaşayan Bireylerin Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği Algısı* adlı makale örnek verilebilir (Savaş, 2018). Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (ASBU) tarafından gerçekleştirilen 2015 Türkiye Anketi’ne dayanan bu makalede, kişilerin “Kadın, kocasının sözünden çıkmamalıdır” gibi toplumsal cinsiyet rollerini destekleyen basmakalıp ifadeleri yüksek oranda onayladıkları görülmüş, yapılan analizler sonucu bu ifadelere katılım oranının kişilerin cinsiyeti, yaşadığı yer ve eğitim düzeyi gibi değişkenlere bağlı olduğu tespit edilmiştir.

Toplumsal cinsiyet alanında yapılan nitel akademik yayınlara ise *Çalışma Yaşamında Ayrımcılık: LGBT+ Bireylere Yönelik Nitel Bir Araştırma* adlı makale örnek verilebilir (Erdur & Özgünlü, 2020). Bu çalışma kapsamında araştırmacılar LGBTİ+ bireyler ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirmiş ve elde ettikleri nitel verilere içerik analizi uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda LGBTİ+ bireylerin çalışma ortamında cinsel yönelimlerinden dolayı küçümsenme, hakarete uğrama ve işten çıkarılma gibi eşitsizliklerle karşı karşıya kaldığı tespit edilmiş, Türkiye’deki çalışma ortamında homofobinin etkilerinin görüldüğü bulgusuna varılmıştır.

4. Infografik

Infografikler; veri, metin ve görselleri birleştirerek karmaşık bilgileri anlaşılması kolay hâle getirir. Çeşitli simge, şekil ve grafikler aracılığıyla görselleştirilen veriler, infografikler aracılığıyla hedef kitleye somut bir mesaj aktarır. Infografiklerin temel amacı, veri görselleştirmenin yardımıyla hedef kitlenin ilgisini çekmek ve bilgiyi sade bir biçimde aktararak anlatılmak istenen konunun net bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktır.

Toplumsal cinsiyet verileri bağlamında da infografiklerden yararlanmak mümkündür. Örneğin ekonomik alandaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dikkat çekmek için hazırlanmış bir infografik; çeşitli simgeler, tablolar ve grafikler aracılığıyla kadın ve erkeklerin işgücüne katılımı, meslekler arası cinsiyet dağılımı ve sektördeki ücret farklılıkları gibi göstergeleri içerebilir. Bu

sayede bu infografik, karmaşık ekonomik verileri daha basit görsel unsurlarla açıklayarak yoğun bilgileri sadeleştirir ve tek bir materyalle daha fazla bilginin aktarılmasını sağlar. Bu nedenle infografikler, toplumsal cinsiyet alanında çok da bilgili olmayan kişiler de dahil olmak üzere daha geniş bir kitleye ulaşmamızı sağlar. Ayrıca infografikler, kısa ve öz yapıları sayesinde uzun raporlara ya da sunumlara kıyasla hem daha kolay akılda kalır hem de görsel anlatım biçimiyle daha fazla kişinin dikkatini çeker. Bu sayede herkes infografiklerden yararlanabilir.

Şekil 22’deki infografikte, Türkiye’de 2013 ile 2023 yılları arasında işyerlerinde hayatını kaybeden kadın işçilere dair toplanan veriler yer almaktadır. İnfografiğe ilk bakışta, sol kısımda büyük bir şekilde yazılmış olan “1379” sayısı dikkat çekmektedir. Bu sayı, “1379 kadın işçi, iş cinayetlerinde yaşamını yitirdi” bilgisini öne çıkarmaktadır. Bu bulgu, iş güvenliği verilerinin toplumsal cinsiyet perspektifinden incelenmesinin önemini vurgular. Kadın işçilerin karşılaştıkları riskleri ve ölüm sebeplerini (trafik/servis kazası, COVID-19, ezilme gibi) belirten oranlar, kadınların iş güvenliğini artıracak ve böylece kadınların iş hayatına sağlıklı bir biçimde katılımını destekleyecek politikalar ve önlemler için temel oluşturabilir.

İnfografiği inceleyerek işyerinde hayatını kaybeden kadınların yaşadığı şehirler ve ölümlerin yaş gruplarına göre dağılımı gibi konularda bilgi edinmek de mümkündür. Çocuk işçilerin ve mülteci/göçmen kadın işçilerin iş cinayetlerinden nasıl etkilendiğine dair veriler de infografikte yer almaktadır. İş kollarına göre ölümlerin yüzdelik dağılımını gösteren infografik, hangi sektörlerde çalışan kadınların en çok ölüm riski ile karşı karşıya kaldığını hakkında bilgi sağlamaktadır. Bu veriler, ilgili sektörlerde iş sağlığı ve güvenliği standartlarının geliştirilmesinin önemini göstermektedir.

İnfografiğin alt kısmında, İş Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisinin iletişim bilgileri ve sosyal medya hesapları yer almaktadır. Konuyla ilgili daha fazla bilgi edinmek isteyen kişiler bu iletişim bilgilerinden yararlanabilir. Ayrıca bu infografiğin yaygınlaştırılmasında da dijital medya kullanılmıştır. İnfografik, İş Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisinin sosyal medya hesaplarında ve web sitesinde paylaşılmının yanı sıra hem Evrensel, Anka Haber Ajansı ve Bianet gibi haber sitelerinde yazılan haberlere konu olmuş hem de Antalya Kadın Danışma ve Dayanışma Derneği gibi çeşitli derneklerin web sitelerinde kamuoyu ile paylaşılmıştır.

Özetle bu infografik; iş yerinde hayatını kaybeden kadınların yaş dağılımı, iş kolları ve ölüm sebebi dağılımı gibi çok çeşitli bilgileri anlaşılması kolay bir şekilde tek bir görsel araçta bir araya getirmiştir. Bu görsel, Türkiye’deki kadın işçilerin karşılaştığı tehlikeleri gözler önüne sererek bu tehlikelere karşı mücadele etmek için gerekli önlemlerin alınmasında önemli bir rol oynayabilir. Ayrıca verilerin görsel sunumu, karmaşık istatistiklerin kamuoyu tarafından kolay ve etkili bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Böylece bu infografik, kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları risklere dair toplumda farkındalık ve bilinç yaratılmasına katkıda bulunur.

Şekil 22. Kadın iş cinayetleri raporunu özetleyen infografik

Kaynak: İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, 2023

5. Bilgi notu

Bilgi notları, belirli bir konuda detaylı bilgi sağlayan, genellikle tek sayfalık kısa belgelerdir. Toplumsal cinsiyet verilerinin yaygınlaştırılmasında bilgi notlarından sıklıkla yararlanılır. Bu alanda bilgi notlarının temel amacı metin, grafik, resim gibi öğelerin yardımıyla toplumsal cinsiyetle ilgili belirli bir konu hakkındaki önemli bilgileri, sorunları ve verileri görsel bir şekilde açıklamaktır. Bu açıdan bilgi notlarının infografiklere benzediğini söylemek mümkündür ancak bilgi notlarında genellikle infografiklere kıyasla daha çok metin yer alır. Bu nedenle bilgi

notunda yer alan metinleri hazırlarken açık ve net bir dil kullanmak, karmaşık cümle yapılarından kaçınmak ve verileri olabildiğince anlaşılır bir şekilde ifade etmek önemlidir.

Bilgi notları, kısa ve öz yapıları sayesinde bilgileri hızla anlamak ve hatırlamak isteyenler için idealdir. Toplumsal cinsiyet alanında çalışan araştırmacılar, sivil toplum kuruluşları, savunucular ve politika yapıcılar gibi birçok aktör bilgi notlarından yararlanabilir. Örneğin, bir araştırmacı toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle ilgili bir raporun ana bulgularını özetleyen bir bilgi notu hazırlayıp bu bilgi notunu aktivistlere ve politika yapıcılara iletebilir. Bu sayede savunucular ve politika yapıcılar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemek adına gerekli adımları atarken bu dokümanda yer alan bilgi ve verilerden yararlanabilir.

Bilgi notlarının çok farklı hedef kitleleri olabilir. Bazı bilgi notları konunun uzmanı olan araştırmacıları hedef alırken bazı bilgi notları ise kamuoyuna özel olarak hazırlanabilir. Hedef kitle, hem bilgi notunda kullanılan dilin sadeliğini hem de bilgi notunun içeriğini etkiler. Örneğin, istihdam konusunda yeni politikalar üzerinde çalışan uzman bir grup için hazırlanan ve belirli bir iş kolunda kadın işçilerin karşılaştığı ayrımcılıklara odaklanan bilgi notu terimler ve karmaşık veriler içerebilir. Öte yandan kamuoyuna yönelik hazırlanan bilgi notlarında karmaşık terimlerden kaçınılmalı ve karmaşık veriler görselleştirilerek anlaşılması kolay hâle getirilmelidir.

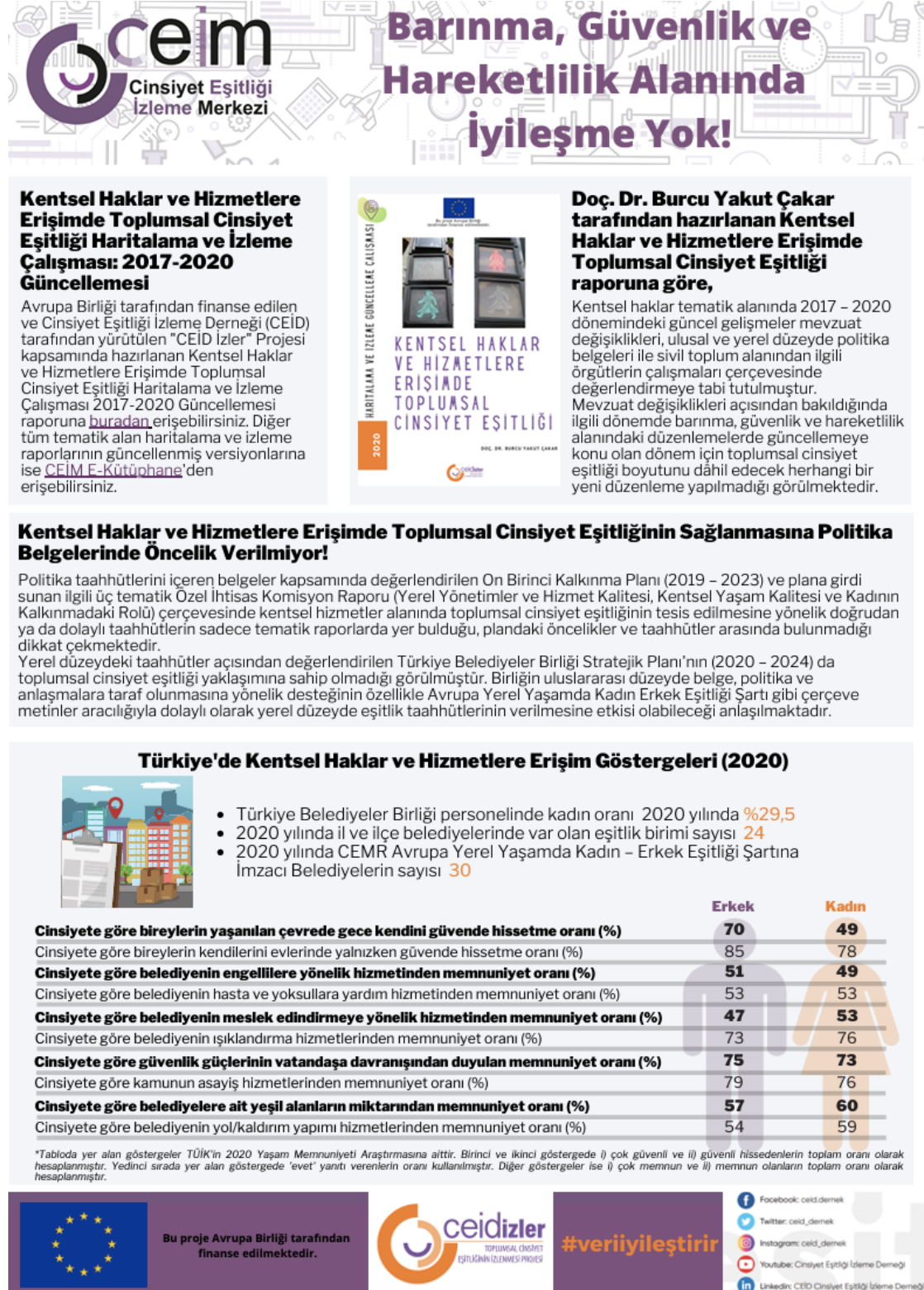
Bilgi notunun bir diğer önemli özelliği hem basılı hem de dijital olarak kolayca dağıtılabılır olmasıdır. Bu sayede sosyal medya veya dergiler gibi çeşitli kanallar sayesinde bilgilerin daha geniş bir kitleye yayılması sağlanır. Ayrıca, bilgi notları genellikle yoğun miktarda bilgi içermelerine rağmen görsel açıdan göze hitap eden bir şekilde tasarlanır, bu da verilerin daha ilgi çekici hâle gelmesini sağlar. İyi hazırlanmış bir bilgi notu mümkünse tek sayfa uzunluğunda olmalı, kısa ve net bilgiler içermeli, kolay okunmalı ve toplumsal cinsiyet eşitliği savunuculuğunu destekleyecek nitelikte bilgiler sunmalıdır. Ayrıca, infografikte olduğu gibi bilgi notunun sonunda da mutlaka bilgi notunu hazırlayan kişi veya kuruluşun iletişim bilgileri yer almalıdır.

CEİD tarafından hazırlanan ve Cinsiyet Eşitliği İzleme Merkezinde yer alan Şekil 23’teki bilgi notunda, 2017-2020 yılları arasında Türkiye’deki kentsel haklar ve hizmetlere erişim toplumsal

cinsiyet eşitliği açısından incelenmektedir. Özellikle barınma, güvenlik ve hareketlilik alanlarında iyileşme olmadığını belirten başlık, gören herkesin dikkatini çekecek niteliktedir.

Bilgi notundaki kentsel haklara ve hizmetlere erişim göstergeleri, kadın ve erkekler için farklı alanlardaki eşitsizlikleri detaylı bir şekilde gözler önüne sermektedir. Örneğin, yaşadıkları çevrede gece kendini güvende hisseden erkeklerin oranı %70 iken, bu oranın kadınlarda yalnızca %49 olduğunu görmek mümkündür. Cinsiyet eşitliği göstergeleri bölümünde yer alan bu veri ve diğer veriler, kadın ve erkeklerin kentlerdeki deneyimlerinin karşılaştırmalı bir analizini sunar. Kadınların çeşitli kentsel hizmetlere erişimindeki eşitsizlikler, güvenlik gibi alanlarda kadınların kentlerdeki deneyimlerini iyileştirmeye yönelik politikalar geliştirmenin önemini vurgular.

Şekil 23. Kentsel haklar ve hizmetlere erişimde toplumsal cinsiyet eşitliği haritalama ve izleme çalışması hakkındaki bilgi notu

Kaynak: CEİM 2021

C. Veri yaygınlaştırma kanalları

Verilerin yaygınlaştırılmasında içerik, yayının yapılacağı medya kanalından bağımsız düşünülmemelidir. Yayının yapılacağı aracın niteliği, yayımlanacak içerikle bütünleşir ve “araç mesajın kendisi olur” (Strate, 2008). Son yıllarda etkisini artıran bilim ve teknoloji sosyolojisi ile medya sosyolojisi alanları da “aktör ağ teorisi” bağlamında medya aygıtlarının ve dijital arayüzlerin kullanıcılarla karşılıklı bir ilişki içinde olduğunu vurgulamaktadır. Bu ilişki, insan algısını ve davranışlarını belirlemede medyanın yalnızca içerik bağlamında değil, medya aracının sağladığı ve sağlamadığı özellikler ile de etkili olduğunu gösterir.

Örneğin, sosyal medyada paylaşılan bir veri ile geleneksel medya organlarında paylaşılan bir veriyle etkileşimimiz farklılık gösterebilir: Sosyal medya, verinin çok daha hızlı biçimde yayılmasını ve bizim de kullanıcılar olarak bu paylaşım zincirine aktif olarak dahil olmamızı mümkün kılarken geleneksel medya bu konuda daha sınırlı kalabilir. Medya araçlarının ve bu araçların niteliklerinin, kullanıcıların veriyle olan etkileşimindeki rolünü ön plana çıkaran bu örnek; verinin yaygınlaştırılması sürecinde medya aracı-kullanıcı dinamiklerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, medya araçları ile medyayı tüketecek kitlenin dinamik bir ilişkisellik içinde düşünülmesi, uygun aracın seçiminde hedef kitlenin önemini de vurgular.

1. Geleneksel medya

Medya organlarını kanallar özelinde ve kullanım amaçlarıyla ilişkilendirerek sınıflandırmak mümkündür. Bu bağlamda, medya organları olarak öncelikle geleneksel basın-yayın araçlarından bahsedebiliriz. Dergi ve gazete gibi basılı kaynaklar; hem hedef kitleyi genişletme konusunda hem de özellikle teknolojiyle birlikte çeşitlenen medya araçlarına erişimi olmayan bireylere, örneğin ileri yaş gruplarındaki kadınlara, ulaşma konusunda etkili olabilir. Geleneksel basın-yayın araçlarından yararlanan kitlenin çok çeşitli arka planları ve okuryazarlık durumlarını temsil ediyor oluşu, verinin çok daha anlaşılabilir ve gündelik hayat diline uyarlanabilir bir biçimde sunulmasını gerektirir. Bazı durumlarda dergilerde belirli kitlelere özel kapak tasarımları ve içerik başlıklarıyla hedef kitlenin daraltılması mümkünken, özellikle gazetelerde daha genel bir okuyucu kitlesine hitap edecek bir dil ön plandadır. Genel kitleye hitap eden

veri görselleştirme yöntemlerinin seçilmesi de geleneksel medya kanalları için önemli bir faktördür. Yukarıda örneklendirdiğimiz pasta grafik, çubuk grafik, alan grafiği ve harita gibi yöntemler, nicel veriyi ileri düzey veri okuryazarlığı gerektirmeden anlaşılır hale getirir ve verinin yalnızca şekiller üzerinden dahi yorumlanabilmesini sağlar. Bunun yanı sıra nitel veriler de yine Bölüm 2’de bahsedilen kelime bulutu gibi görsel açıdan ilgi çekici ve anlaşılır yöntemler aracılığıyla geleneksel medyada yaygınlaştırılabilir.

Bahsi geçen görselleştirmeler tek başına basılı medyada yer alabileceği gibi aynı zamanda infografikler ve bilgi notları gibi pek çok farklı veri görselleştirme yöntemini bir araya getiren materyaller aracılığıyla da sunulabilir. Infografikler ve bilgi notları, bilgiyi genel kamuoyu için erişilebilir kılarken, araştırma raporları ve akademik yayınlar gibi daha kısıtlı kitleleri hedefleyen materyaller de yine basılı formatta ilgili kişi ve kurumlarla paylaşılabilir.

Geleneksel medya bağlamında televizyon kanalları da özellikle haber bültenleri aracılığıyla bir veri setinin en çarpıcı noktalarını vurgulamak için kullanılmaktadır. Özellikle görsel algıya hitap etmek için kullanılan bu kanallar, verinin uzun ve detaylı parçalar hâlinde yayımlanması yerine özellikle grafiklerin kullanımını ön plana çıkarır. Bu bağlamda, ülkemizde son yıllarda düşmekte olan doğum oranları hakkındaki haberlerden bahsedilebilir. Örneğin BBC’nin 2024 yılında Türkiye’deki doğum oranı hakkında hazırladığı haberde, doğum oranındaki düşüşün altını çizmek için 2000’lerden bu yana ülkemizdeki doğum oranını gösteren bir çizgi grafiği kullanılmıştır. Bu grafik sayesinde hem okuyucuya doğum oranlarının yıllar içindeki değişimi hakkında bilgi verilmiş hem de “rekor seviyeye düşen” doğum oranları görsel olarak gözler önüne serilmiştir (BBC, 2024).

Hem basılı hem de televizyon odaklı yayınlarda başlıkların ve alt başlıkların seçimi de veri setinin önemli bulgularını vurgulamak için kullanılabilir. Ancak bu başlıklar, zaman zaman yanıltıcı olabilir. İlk bakışta göze çarpan ancak yanıltıcı olan başlıklar nedeniyle bazı okuyucular haberin, bültenin veya dergi/gazete makalesinin geri kalanını okumadan veriye dair hatalı bir tutum geliştirebilir. Bu nedenle başlıklar ilgi çekici hâle getirilirken veri setinin bulgularıyla tutarlı davranılmalı ve veri setine bütüncül yaklaşılmalıdır.

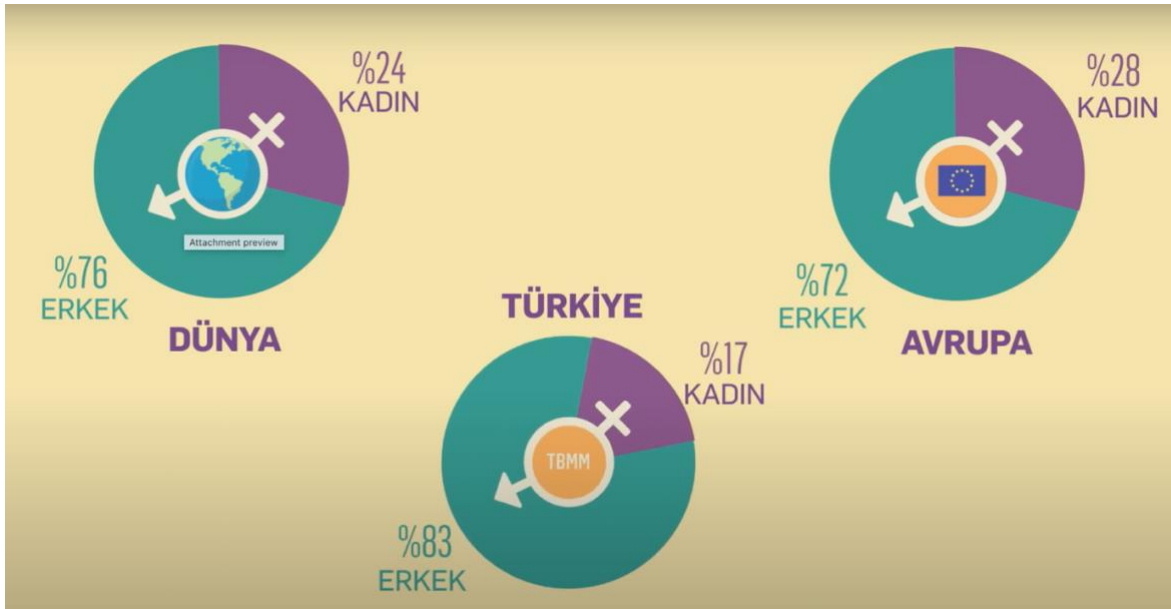
Toplumsal cinsiyet verilerinin yayımlanmasında ve yaygınlaştırılmasında konferanslar, seminerler ve atölyeler gibi sözlü kanallar da hedef kitlelerle daha detaylı çalışmalar yapmak için kullanılabilir. Bu etkinlikler özellikle sivil toplum, akademi, bakanlıklar ve kamuoyu gibi farklı kesimleri bir araya getirme konusunda oldukça etkilidir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet verilerinin yaygınlaştırılmasında eğitim veya forum gibi amaçlar etrafında toplanmak, hem toplumsal cinsiyetle ilgili bilinci artırır hem de farklı bileşenlerden alınan geri bildirimler yoluyla toplumsal cinsiyete dair hak savunuculuğunun farklı kesimlere yayılmasına katkı sağlar. Bu tür etkinlikler sayesinde hak savunuculuğu yalnızca teorik bir düzlemde kalma tehlikesinden arınmakta, bir yandan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden etkilenen öznelerin sesi doğrudan duyulabilirken diğer yandan bu özneler ile politik kurumlar arasında bir köprü kurulması sağlanmaktadır.

2. Dijital medya

Teknolojinin gelişimiyle beraber çevrim içi platformlardaki veri yaygınlaştırma faaliyetleri artmıştır. Çevrim içi kaynaklar arasında TÜİK gibi istatistik kuruluşları tarafından paylaşılan haber bültenleri ile sivil toplum kuruluşları, bakanlıklar, üniversiteler ve diğer resmi kurumların internet sayfaları değerlendirilebilir. Bunun yanında çeşitli internet siteleri ve bloglar üzerinden yayımlanan veriye dayalı bilgiler, belirli bir otoriteye bağlı kalmaksızın kullanıcıların yazarlık yapabilmesini kolaylaştırmakta ve böylece kitlelerin yalnızca okuyucu pozisyonunda kalmayıp veri paylaşımı konusunda aktif rol alabilmesini de sağlamaktadır. Bu durum bir yandan veri paylaşımının demokratikleşmesine katkı sağlarken diğer yandan veri içeriğinin ve buna bağlı analizlerin doğruluk ve güvenilirlik açısından kontrol edilmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle çevrim içi kaynaklar kullanılırken kaynağın değişikliklere açık olduğu fark edilmeli, internet sitesinin adını ve yazarları incelemenin yanı sıra kaynakta yapılan değişiklikler de mümkünse takip edilmelidir. Örneğin Wikipedia sayfalarında yazarlar tarafından yapılan değişiklikler kronolojik olarak incelenebilir. Bu özellik her internet sayfası için geçerli olmasa da çevrim içi veri kaynaklarından yararlanırken ilgili kaynağa son erişim tarihimizi belirtmek, ilgili tarihten sonra yapılan değişikliklerden sorumlu olmadığımızı gösterir. Yazarlıkla ilgili soru işaretlerinin yanında internet sunucularının değişikliğe, hatta yer yer silinmeye açık olması da çevrim içi kaynakların zaman zaman güvenilir olmaktan çıktığını gösterir.

Çevrim içi kaynaklarla bağlantılı olarak aklımıza gelen ve son yıllarda geleneksel medyanın dahi önüne geçen sosyal medya kanalları, veri paylaşımını çok daha hızlı ve çok daha geniş bir boyuta taşır. Sosyal medya algoritmalarının, bir paylaşımın beğeni ve yeniden paylaşma oranlarını baz alarak ilgili paylaşımı ön plana çıkartıyor oluşu; popülerlik kazanan bir paylaşımın ilgili olmayan kitlelerin dahi önüne çıkabilmesini ve konu hakkında kitlesel bilgi aktarımını sağlar. Özellikle görsel olarak çekici doğası itibariyle infografikler, bilgi notları ve görsel-işitsel (*audio-visual*) kaynaklar, sosyal medya ve dijital platformlarda paylaşılabilirlik açısından oldukça elverişlidir. Bu paylaşılabilirlik, toplumsal cinsiyet verilerinin aktivistler, politik aktörler ve genel kamuoyu dahil olmak üzere akademik çevrenin çok ötesinde bir kitleye ulaşmasını sağlar. Örneğin Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneğinin YouTube kanalında paylaşılan “Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” başlıklı video, Türkiye’de kadınların siyasi ve idari pozisyonlarda yer alma oranlarındaki azlığı bir yandan sesli şekilde anlatırken öte yandan bahsedilen oranları grafikler ve illüstrasyonlar aracılığıyla görselleştirmektedir. İlgili videodan alınan aşağıdaki görselde pasta grafikler aracılığıyla Türkiye’deki kadın milletvekillerinin oranı, dünya genelindeki ve Avrupa’daki oranlarla karşılaştırılmaktadır. Sesli ve görsel materyalleri bir arada sunan bu içerik sayesinde kadınların siyaset alanındaki görünürlüğüne dair veri, veri okuryazarlığını daha kapsayıcı ve erişilebilir yöntemlerle destekleyecek biçimde sunulmaktadır:

Şekil 24. Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği başlıklı videodan alınan ekran görüntüsü

Kaynak: Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği, 2021

3. Sosyal medya kampanyaları

Oldukça geniş kitlelere erişilebilen sosyal medya kampanyaları düzenlemek, dijital medyada kullanılabilecek interaktif veri yaygınlaştırma kaynaklarındandır. Sosyal medya kampanyaları, bilgilerin geniş bir kitleye erişmesini sağladığı ve toplumda farkındalığı artırdığı için toplumsal cinsiyet verilerinin yayılması ve bu alanda hak savunuculuğu çalışmalarının yürütülmesi konusunda güçlü bir araçtır.

Sosyal medya kampanyalarında toplumsal cinsiyet istatistikleri ve bilgileri içeren görsel açıdan etkileyici infografikler, kısa videolar ve haritaların yer alması, kampanyaların paylaşılma olasılığını artırır. Ayrıca sosyal medya ortamı, hedef kitleyle gerçek zamanlı etkileşime girme imkanı sunar. Bu sayede kampanyayı yürüten kişiler yorumlar aracılığıyla anında geri bildirim alabilir. Ayrıca, canlı yayınlar ve soru-cevap oturumları gibi etkinlikler sayesinde kamuoyunun aklındaki soru işaretleri daha etkili bir şekilde giderilebilir ve bilgi daha verimli bir şekilde yayılabilir. Sosyal medyaya özgü bu özellikler, hem toplumsal cinsiyet konusunda kamuoyunun farkındalık seviyesini ölçme olanağı sağlar hem de kamuoyu ile birebir iletişime geçme imkanı tanır. Bu sayede savunucular ve kuruluşlar, toplumun ihtiyaçlarını daha yakından gözlemleyerek yeni kampanyalar planlayabilir.

Şekil 24’te UNWomen Türkiye tarafından 25 Kasım 2020 Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü’ne özel olarak düzenlenen “Karanlığı Aydınlat” başlıklı sosyal medya kampanyasına yer verilmiştir. Bu kampanyanın hedefi, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik siber şiddete dikkat çekmek ve bu konuda farkındalık yaratmaktır.

Kampanya kapsamında sosyal medyada başlatılan meydan okuma (*challenge*) ile kullanıcılar www.atesbocekleri.info sitesine yönlendirilmiş ve bu sitede yer alan siber şiddet hakkındaki testi çözmüştür. Ziyaretçiler, bu sayede siber şiddet hakkındaki bilgisini ölçmüş, ardından UNWomen’in hazırladığı kılavuza göz atarak konu hakkında daha da fazla bilgi edinme şansı elde etmiştir. Test sonunda ise ziyaretçiler bu testi kendi arkadaşlarıyla paylaşmaya davet edilmiş ve bu sayede kampanyanın yayılması sağlanmıştır. Ayrıca, hazırlanan bu teste verilen anonim yanıtlar, UNWomen’in toplumsal cinsiyet temelli siber şiddet ile mücadele planları için de birer veri kaynağı olmuştur (Hürriyet, 2020).

Şekil 25. Karanlığı Aydınlat başlıklı sosyal medya kampanyası

Kaynak: Hürriyet, 2020

Sosyal medyadaki içeriklerin paylaşımı genellikle çok hızlı bir şekilde gerçekleşir. Bu nedenle sosyal medya, bilgi kirliliğinin en kitlesel biçimde görünür olabildiği medya kanallarından biri hâline gelmiştir. Sosyal medyanın hızlı akışı içinde kullanıcılar, ilk bakışta gördükleri bir başlığın detayları üzerinde fazla vakit harcamadan, veriyi ve veriyi paylaşan hesapların güvenilirliğini kontrol etmeden ilgili içeriği kendi hesaplarında paylaşabilir. Ayrıca sosyal medya içeriklerinin yapısı da bilginin detaylandırılmasına yönelik kısıtlayıcı bir etken olarak karşımıza çıkar: Bir dakikayı aşmayan video içerikler ile Twitter (X) gibi mecralardaki kelime sayısı sınırlamaları, bir yandan tüketilmesi kolay nitelikleriyle bilginin her kesimden kitleye erişilebilir hâle gelmesini sağlarken diğer yandan verinin yüzeysel ve yanlış anlaşılabilir biçimde yayılmasına yol açabilir. Bu durumda dezenformasyondan kaçınmak için kullanıcılar olarak paylaşımı yapan ana hesaba ulaşma ve hesap tarafından yapılan paylaşımların genel üslubunu inceleme yoluna gidebiliriz. Bunun dışında veriyi içerik haline getiren taraf olduğumuz durumlarda, geleneksel medya araçları için de bahsedildiği gibi başlık ve alt başlık seçimlerini yaparken ilgi çekicilik uğruna manipülatif olabilecek bir üsluba düşmemeliyiz.

D. Verilerin yaygınlaştırılmasında dikkat edilmesi gerekenler

Verilerin paylaşımı toplumsal cinsiyet bağlamında düşünüldüğünde, sosyal medya başta olmak üzere kitle iletişim araçlarının geniş kesimlere hitap etme ve toplumsal cinsiyete dair farkındalığı artırma açısından oldukça gerekli olduğu söylenebilir. Bunun yanında herkesin veri okuryazarlığı açısından aynı seviyeyi paylaşamayacağı dikkate alınarak okunaklı ve kolay anlaşılır veri görselleştirme yöntemlerinden yararlanmak, veri yaygınlaştırılmasının temelini oluşturmaktadır. Bu konuda detaylı tavsiyeler ve örnekler için raporun Veri Görselleştirme Bölümüne göz atabilirsiniz.

Verilerin paylaşımında hassas gruplar için erişilebilir yöntemlerden yararlanmak da oldukça önemlidir. Hem işitsel hem görsel materyallerin eş zamanlı kullanımı, erişilebilirlik açısından büyük fayda sağlar. Ayrıca veri aktarımı sırasında kullanılan dil de çeşitli grupların kendine has ihtiyaçları gözetilerek düzenlenebilir. Örneğin yerel topluluklarla çalışırken kendilerini bağdaştırabilecekleri örnekler ve kısmen yerel ifadeleri de içerebilecek bir dil kullanılabilir. Bunun yanında çocuklara toplumsal cinsiyet eğitimi vermek, gelecek nesillerin belirli bir farkındalıkla yetişmesi ve böylece toplumsal cinsiyet eşitliğinin bir olgu olarak içselleştirilmesi açısından önemlidir. Çocukların ilgisini çekecek görsel ağırlıklı materyallerin hazırlanması ve mümkünse interaktif bir veri aktarımı sağlayan aktivitelerin çalışmaya entegre edilmesi faydalı olacaktır. Ayrıca ebeveynlerin ve çocukların bir arada katılım gösterdiği etkinliklerin düzenlenmesi de özellikle aile kurumunun, ebeveynler arası ilişkilerin ve çocuk yetiştirmeye yönelik tavırların toplumsal cinsiyet farkındalığını tesis edecek şekilde ele alınmasını sağlamak açısından etkili olabilir.

Veri yaygınlaştırma aşamasında dikkate alınması gereken diğer bir önemli nokta ise, doğru hazırlanmış tablo ve grafikler ile yukarıda her bir medya kanalı için değindiğimiz dezenformasyon sorununun önüne geçebilmektir. Özellikle sosyal medyada hatalı içeriklerin yayılmasını engellemek için tablo ve grafiklerin ölçeklerinin detaylı kontrolüne zaman ayırmamız gerekir. Ölçeklerin veri niteliğine uygun olmadan seçilmesinin ne denli yanıltıcı olabileceğine ilişkin örnek için **“Çubuk Grafik”** alt başlığında bahsettiğimiz Şekil 6’ya göz atabilirsiniz. Bu grafikte iki kategori arasındaki fark yüzdelik değerler bakımından oldukça az olsa dahi ölçeğin aralıklandırılma şekli bu farkın olduğundan çok daha büyük algılanmasına yol açmaktadır. Bu

tarz görselleştirmelerin, özellikle paylaşımın ilgi çekiciliğini artırmak için bilinçli olarak kullanıldığı durumlara karşı temkinli olunmalıdır.

Veri paylaşımını sağlayan araçlar, teknolojinin imkanlarıyla birlikte günden güne çeşitlenmektedir. Video içerikler, podcast yayınları ve reklamlar gibi birçok medya aracılığıyla nicel ve nitel verilere dair paylaşımlar yapılabildiğini görmekteyiz. Bunun yanında büyük veri (*big data*) kavramının ve büyük verinin modellenmesini içeren çeşitli görselleştirme projelerinin de günümüzde artmakta olduğu söylenebilir. Bu projeler bir yandan verilerin yaygınlaştırılmasında yeni kanallar açarken diğer yandan sosyal bilimler, istatistik ve mühendislik gibi çeşitli alanları bir araya getiren disiplinlerarası bir veri paylaşımı atmosferi yaratması açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet verileri yaygınlaştırılırken popüler medya araçları göz önünde bulundurulmalı, güncellik yakalanmalı ve böylece veri akışının toplumun genel trendleriyle eş zamanlı ilerlemesi sağlanmalıdır.

Sonuç olarak toplumsal cinsiyete verilerinin toplanması, görselleştirilmesi ve yaygınlaştırılması; savunuculuk faaliyetlerinin etki alanını genişletecek önemli yapı taşlarıdır. Bu faaliyetlerin başlıca amaçları arasında kadınlar ve LGBTİ+’lar hakkındaki bilgi eksikliğinin giderilmesi, yanıltıcı verilerin düzeltilmesi, bu grupların toplumsal ve ekonomik hayatta karşılaştıkları sorunların daha iyi anlaşılması ve bu sorunlara çözüm üretilmesi yer almaktadır. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının, veri bilimcilerin, politika yapımcıların ve kamuoyunun iş birliği ile yürütülen savunuculuk çalışmaları; toplumsal cinsiyetle ilgili konularda farkındalık yaratılmasını, politikalara yol gösterilmesini ve eşitsizliklerle mücadele edilmesini sağlar. Daha adil ve eşit bir dünya hedefine giden yolun hak savunuculuğundan geçtiği düşünüldüğünde veriye yönelik geliştireceğimiz bilinçli tutum, savunuculuğu görünürlük, paydaşlık ve aktif katılım açısından besleyecektir.

Kaynakça

Aktan, E. (2018). Büyük veri: Uygulama alanları, analitiği ve güvenlik boyutu. *Bilgi Yönetimi*, 1(1), 1-22. Araştırma Verileri Yönetimi Eğitim Portalı. (t.y.). *Araştırma Verisi Nedir?* <https://acikveri.ulakbim.gov.tr/acik-veri-acik-bilim/bolum-1-arastirma-verisi/1-1-arastirma-verisi-nedir/>

Ardévol, E., & Gómez-Cruz, E. (2014). Digital ethnography and media practices. In F., Darling-Wolf (Ed.), *The international encyclopedia of media studies: Research methods in media studies*, (pp. 498-518). John Wiley & Sons.

Bhattacharjee, A. (2012). *Social science research: Principles, methods, and practices*. University of South Florida.

Bilgiç, D. N. (2020). Yeni bir kırsal kalkınma, bilindik bir kırsal annelik: Ticarileşen yöresel yemeklerin toplumsal cinsiyet rollerine etkisi. *İstanbul University Journal of Sociology*, 40(1), 79-108.

Brewer, J. D. (1994). The ethnographic critique of ethnography: sectarianism in the ruc. *Sociology*, 28(1), 231-244.

Carboni, P. (21 Temmuz 2021). Gender-sensitive data collection and monitoring: the experience of CEU. Supera: Supporting the Promotion of Equality in Research and Academia. <https://www.superaproject.eu/gender-sensitive-data-collection-and-monitoring-the-handbook-developed-by-ceu-soon-available/>

CEİD. (12 Şubat 2021). *Siyasal kararlara katılımda toplumsal cinsiyet eşitliği with subtitles* [Video]. YouTube. <https://youtu.be/4xHYSghlGMc?si=ddXaN1X4CTpeJFjU>

CEİD Veri Portalı. (t.y.). Endeks puanı ve sıralama, 2022 [Veri seti]. *Dünya Ekonomik Forumu Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi*. <https://veriportal.ceid.org.tr/>

CEİM (2021). Kentsel Haklar ve Hizmetlere Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/1471>)

Coşkun, Ö. F. (2022). Çalışan bekâr annelerin örgütsel yaşamda karşılaştıkları sorunlar üzerine nitel bir uygulama. *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 52, 293-311.

Çavdar, D., & Çok, F. (2016). Türkiye’de LGBT’lerin okul yaşantıları. *Kaos GL Dergisi*, 151, 54-58.

Demirel, Ö. (2020). Osmanlı basınında kadın temsili: Hanımlara Mahsus Gazete üzerinden bir değerlendirme. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 241-264.

Demirel, E. (2022). Sosyolojik bir araştırma nesnesi olarak dijital oyunlar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 278-298.

d’Ignazio, C., & Klein, L. F. (2016). *Feminist data visualization*. Workshop on Visualization for the Digital Humanities (VIS4DH), Baltimore. IEEE.

Dönmez, G., Şimşek, H., & Günay, T. (2012). Evli erkeklerde eşlerine yönelik şiddet ve ilişkili etmenler. *Turkish Journal of Public Health*, 10(3), 151-159.

Dünya Sağlık Örgütü. (2001). Putting women first: Ethical and safety recommendations for research on domestic violence against women (No. WHO/FCH/GWH/01.1). World Health Organization.

Equileap. (2021). Gender Equality Global Report & Ranking. https://equileap.com/wp-content/uploads/2021/07/Equileap_Global_Report_2021.pdf

Erbek, D., & Çoğaltay, N. (2022). Öğretmenlerin toplumsal cinsiyet algıları ve kadın yöneticilere karşı tutumları arasındaki ilişki. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(45), 1257-1283.

Erdur, D. A., & Özgünlü, F. (2020). Çalışma yaşamında ayrımcılık: LGBT+ bireylere yönelik nitel bir araştırma. *Business and Economics Research Journal*, 11(2), 479-494.

Ergül Güvendi, N. (2022). Türkiye’de yaşayan farklı etnik gruplara mensup kadın seçmenlerin oy verme davranışlarında eş ve yakın çevre etkisi: Sivas ili örneği. *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 52, 269-282.

Gök, S., & Ersoy, A. F. (2021). Şiddet türlerini deneyimleyen kadınlarla toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında nitel bir çalışma. *Third Sector Social Economic Review*, 56(1), 531-559.

Gürkan, S. (2019). Erkek akademisyenlerin toplumsal cinsiyet rolü streslerinin incelenmesi. *Turkish Studies: Social Sciences*, 14(6), 3109-3119.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019). *2018 Türkiye nüfus ve sağlık araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/323>

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2014). *2013 Türkiye nüfus ve sağlık araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20-%20raporlar/2013%20tnsa/TNSA_2013_ana_rapor

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2009). *Türkiye nüfus ve sağlık araştırması 2008*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20-%20raporlar/2008%20tnsa/TNSA-2008_ana_Rapor-tr.pdf

Haerpfer, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano J., M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al. (eds.). 2020. World Values Survey: Round Seven - Country-Pooled Datafile. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WVSA Secretariat. doi.org/10.14281/18241.1

UN Women’dan kadınlara yönelik şiddetle mücadele kampanyası. (25 Kasım 2020). *Hürriyet*.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/un-womendan-kadinlara-yonelik-siddetle-mucadele-kampanyasi-41671946>

Inglehart, R., C. Haerpfer, A. Moreno, C. Welzel, K. Kizilova, J. Diez-Medrano, M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al. (eds.). 2018. *World values survey: Round two - country-*

pooled datafile. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WWSA Secretariat.
doi.org/10.14281/18241.4

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. Mor Haritam. <https://morharitam.istanbul/>

İş Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi. (25 Kasım 2023). *Ayrımcılığın, şiddetin, sömürünün ve yok sayılmanın kiskacında kadın iş cinayetleri... 2013’ten bugüne en az 1379 kadın işçiyi iş cinayetlerinde YİTİRDİK!*. <https://isigmeclisi.org/20938-ayrimciligin-siddetin-somurunun-ve-yok-sayilmanin-kiskacinda-kad>

Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği & Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (2021). *Kadınların üreme sağlığı hizmetleri ve kürtaj deneyimleri araştırma raporu*.
<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/1931>

Kadınlar İçin Spor ve Fiziksel Aktivite Derneği. (2022). *Türkiye’de Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Raporu 2021*. <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2056>

Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi. (2022). *Türkiye’de toplumsal cinsiyet ve kadın algısı araştırması*.
<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/1996>

Kılıç, S. (2013). Örneklem yöntemleri. *Journal of Mood Disorders*, 3(1), 44-6.

Koca, C. (2018). Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları: 11. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/177>)

Körükmez, L., Karakılıç, İ. Z., & Danış, D. (2020). *Mecburiyet, müzakere, değişim: Suriyeli kadınların çalışma deneyimleri ve toplumsal cinsiyet ilişkileri*. Göç Araştırmaları Derneği.
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1640/mecburiyet-muzareke-degisim-suriyeli-kadınların-calisma-deneyimler-ve-toplumsal-cinsiyet-iliskileri-.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Latour, B. (2005). *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. Oxford University Press.

Law, J. (2009). Actor network theory and material semiotics. In B. S. Turner (Ed.), *The new blackwell companion to social theory* (pp. 141-158). Blackwell Publishing.
<https://doi.org/10.1002/9781444304992.ch7>

Miller, J. E. (2004). *The Chicago guide to writing about numbers*. The University of Chicago Press.

Morgan, D. L. (2017). Mixed methods research. In K. O. Korgen (Ed.), *The Cambridge handbook of sociology: Core areas in sociology and the development of the discipline*, (pp. 143-152). Cambridge University Press.

O’Neil, M. L., Ergün, R., Değirmenci, S., & Erkengel, D. (2023). *Türkiye’de kamu çalışanı lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve intersekslerin durumu*. Kaos GL Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (KAOS GL) & Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi.

Oficina del Dato. (25 Kasım 2022). *How to build gender-sensitive datasets*.
<https://datos.gob.es/en/noticia/how-build-gender-sensitive-datasets>

Özden, S., & Gölbaşı, Z. (2018). Sağlık çalışanlarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının belirlenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(3), 95-100.

Özdemir, İ., & Sağıroğlu, Ş. (2018). Denetimlerde büyük veri kullanımı ve üzerine bir değerlendirme. *Gazi University Journal of Science Part C: Design and Technology*, 6(2), 470-480.

Savaş, G. (2018). Türkiye’de yaşayan bireylerin toplumsal cinsiyet eşit(siz)liği algısı. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 1(2), 101-121.

Schutt, R. K. (2019). *Investigating the social world: The process and practice of research*. Sage publications.

Strate, L. (2008). Studying media AS media: McLuhan and the media ecology approach. *MediaTropes eJournal*, Vol I, 127-142.

Şavran, T. G. (2014). Sağlıkta toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri: Eskişehir’de kırsal ve kentsel alanlarda kadın sağlığı. *Fe Dergi*, 6(1), 96-115.

Temizkan, R. & Gökgöz, E. S. (2023). Erkek aşçıların perspektifinden kadın aşçıların iş yaşamında karşılaştıkları cinsiyet temelli ayrımcılık uygulamaları. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 6(4), 1871-1888.

The Demographic and Health Surveys (DHS) Program. (2019-2020). *STATcompiler*. United States Agency International Development. <https://dhsprogram.com/data/statcompiler.cfm>

TÜİK. (22 Şubat 2024). *Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2023*.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2023-53707#:~:text=Bin%20n%C3%BCfus%20ba%C5%9F%C4%B1na%20d%C3%BC%C5%9Fen%20evlenme,binde%20%2C63%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.&text=Bo%C5%9Fan%20%C3%A7iftlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202022%20y%C4%B1l%C4%B1nda,binde%20%2C01%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti>

TÜİK. (2023). Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, 2021-2022.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=National-Education-Statistics-2022-49756>

TÜİK. (15 Mayıs 2024). *Doğum istatistikleri, 2023*.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2023-53708#:~:text=Canl%C4%B1%20do%C4%9Fan%20bebek%20say%C4%B1s%C4%B1%20958,y%C4%B1l%C4%B1nda%20958%20bin%20408%20oldu>

TÜİK. (23 Mart 2023). *İşgücü istatistikleri, 2022*.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390>

TÜİK. (2021). *Türkiye aile yapısı araştırması, 2021*.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>

TÜİK. (2015). *Zaman kullanım araştırması 2014-2015*.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Zaman-Kullanim-Arastirmasi-2014-2015-18627>

TÜİK (2014). İstatistik Üretiminde İdari Kayıtların Rolü.
<https://www.tuik.gov.tr/media/corporatecontent/268-%C4%B0statistik %C3%9Cretiminde %C4%B0dari Kay%C4%B1tlar%C4%B1n Rol%C3%BC.pdf>

TÜİK Nüfus İstatistikleri Portalı. (t.y.). <https://nip.tuik.gov.tr/?value=YasGrubunaGoreNufus>

Türk Dil Kurumu. (t.y.). Veri. *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. 20 Haziran 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/>’den erişim.

United Nations Statistical Division. (2016). *Integrating a gender perspective into statistics*. New York: United Nations Publication. <https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/Standards-and-Methods/files/Handbooks/gender/Integrating-a-Gender-Perspective-into-Statistics-E.pdf>

Uygun, K., & Önsan, Ö. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin toplumsal cinsiyet algıları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 99-114.

Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Arslan, H., & Akyıldırım, O. (2021). *Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı veri ve göstergeler*. CEİD Yayınları. <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/1415>

 e-kütüphane

Raporda yer alan
kaynaklara ve
bu alandaki diğer
raporlara
erişmek için

Raporda yer alan
gösterge ve
endeks verilerine
erişmek için

 veri portalı

 eğitim portalı

Rapora ait eğitim
videosuna ve
diğer CEİD eğitim
videolarına
erişmek için

Raporun yazarı
olan uzmanlara
ve diğer
uzmanlarımıza
erişmek için

 uzman havuzu